

Co-funded by
the European Union

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ЯК ЗРОБИТИ ФІНАНСИ СТАЛИМИ?

Навчальний посібник

Академія праці, соціальних відносин і туризму

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ЯК ЗРОБИТИ ФІНАНСИ СТАЛИМИ?

Навчальний посібник

Посібник підготовлено в межах проєкту Модуль Жан Моне «GreenFinEDU. Європейська зелена політика та стале фінансування: адаптація випускників українських університетів до роботи на ринку праці в умовах переходу до сталої економіки» (GreenFinEDU, номер проєкту №101126681) в рамках програми ЄС Єразмус+

УДК 336:502.131.1

DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.32521806>

Рекомендовано до друку Вченою радою Академії праці, соціальних відносин і туризму
(протокол №9 від 26 травня 2026 р.)

Рецензенти:

Мельник Тетяна Миколаївна, докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри міжнародного менеджменту, Державний торговельно-економічний університет

Любкіна Олена Вікторівна, докторка економічних наук, професорка, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

За загальною редакцією:

кандидатки наук, доцентки **Гуляєвої Людмили Петрівни**;
кандидата економічних наук **Олійника Андрія Анатолійовича**.

Європейський зелений курс: як зробити фінанси сталими? : навчальний посібник / за заг. ред. Гуляєвої Л.П., Олійника А.А.; Академія праці, соціальних відносин і туризму. — Дніпро: Середняк Т. К., 2026, — 146 с.

ISBN 978-617-8923-69-3 (електронна версія)

Посібник спрямований на підвищення обізнаності громадськості в Україні щодо ключових аспектів Європейського зеленого курсу та політики сталого фінансування ЄС; надання можливості краще зрозуміти сучасні підходи Європейського Союзу до кліматичної нейтральності, зеленого переходу, сталих фінансів, відповідального інвестування, ESG-звітності, зеленого банкінгу та трансформації бізнесу відповідно до принципів сталого розвитку; активізацію наукових досліджень у сфері зеленої політики та сталого фінансування; генерування знань, ідей та практичних підходів, що сприятимуть посиленню співпраці України з ЄС у сфері сталого фінансування, зеленої економіки та підготовки фахівців до роботи на ринку праці в умовах переходу до сталої економіки.

Посібник буде цікавим для здобувачів вищої освіти, викладачів, аспірантів, докторантів, науковців, державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування, представників фінансових установ, бізнесу, громадських організацій, професійних спільнот, а також усіх, хто цікавиться європейською зеленою політикою, сталими фінансами, відповідальним веденням бізнесу та можливостями впровадження кращих практик ЄС в Україні.

Фінансується Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать виключно авторам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Європейського виконавчого агентства з питань освіти і культури (EACEA). Ані Європейський Союз, ані Європейське виконавче агентство з питань освіти і культури (EACEA) не несуть відповідальності за них.

УДК 336:502.131.1

*Гуляєва Л.П., Ткаченко Я.С., Чорнодід І.С., Головка Л.О.,
Макаренко І.О., Олійник А.А. ©, 2026
Академія праці, соціальних відносин і туризму ©, 2026*

Co-funded by
the European Union

SUMMARY

The E-Manual “European Green Deal: How to Make Finance Sustainable?”

The E-Manual was developed by **the Academy of Labour, Social Relations and Tourism** within the **Erasmus+ Jean Monnet Module 101126681 – GreenFinEDU “European Green policy and sustainable finance: adaptation of graduates of Ukrainian universities to work on the labor market in the transition to a sustainable economy”**.

Purpose. The manual aims to provide readers with up-to-date knowledge of the European Green Deal, EU green policy and sustainable finance. It presents key approaches of the European Union to climate neutrality, the green transition, sustainable finance, responsible investment, ESG reporting, green banking and sustainable business practices. The publication also supports a better understanding of Ukraine’s cooperation with the European Union in the field of green policy, sustainable finance and the transition to a sustainable economy.

Content overview. The manual covers the main areas of EU green policy and sustainable finance, including the European Green Deal, the sustainable blue economy, EU green legislation and European Climate Law, EU financial regulation, corporate climate-related and sustainability-related disclosure, the EU sustainable finance strategy, sustainable investment, green financial institutions and instruments, banking with a sustainable focus in the EU and Ukraine, and sustainable business practices in the EU.

Target audience. The publication is intended for students, academic staff, researchers, public officials, representatives of financial institutions, business, civil society organisations and all readers interested in the European Green Deal, sustainable finance, responsible investment, ESG reporting, green banking and sustainable business practices. The manual is expected to strengthen readers’ knowledge of sustainable finance and EU green policy, support the use of this knowledge in research, education and professional activities, and contribute to a better understanding of the role of sustainable finance in Ukraine’s European integration and future economic recovery.

Recommended citation. Huliaieva, L. P. and Oliinyk, A. A. (eds.) (2026). European Green Deal: How to Make Finance Sustainable? E-Manual. Kyiv: Academy of Labour, Social Relations and Tourism. 145 p. DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.32521806>

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor European Education and Culture Executive Agency (EACEA) can be held responsible for them.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ПРАГНЕННЯ СТАТИ ПЕРШИМ КЛІМАТИЧНО НЕЙТРАЛЬНИМ КОНТИНЕНТОМ	12
1.1 Концепція Європейського зеленого курсу: від кліматичної політики до нової стратегії зростання.....	12
1.2 Етапи розвитку Європейського зеленого курсу у 2019-2026 роках	14
1.3 Ключові інструменти досягнення кліматичної нейтральності.....	17
1.4 ЄЗК як трансформація секторів: циркулярна економіка, біорізноманіття, продовольчі системи та нульове забруднення.....	20
1.5 Фінансова архітектура Європейського зеленого курсу.....	22
1.6 Європейський зелений курс і Україна: виклики, можливості та освітній вимір.....	24
РОЗДІЛ 2. НОВИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОЇ "БЛАКИТНОЇ" ЕКОНОМІКИ В ЄС: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАРАДИ СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО ТА НОВІ УМОВИ НА РИНКУ ПРАЦІ.....	27
2.1 Характеристика сталої "блакитної" економіки в ЄС	27
2.2 Структура та ключові показники "блакитної" економіки в ЄС	30
2.3 Трансформація умов праці у сфері блакитної економіки	34
РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ "ЗЕЛЕНОЇ" ПОЛІТИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО КЛІМАТИЧНОГО ПРАВА	41
3.1 Становлення кліматичного законодавства в ЄС	41
3.2 Правове регулювання у сфері безпеки промислової діяльності.....	45
3.3 Енергетична політика ЄС.....	47
3.4 Fit for 55	50
РОЗДІЛ 4. ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄС ТА ПОЛІТИКА СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ	52
4.1 Взаємозв'язок фінансового регулювання та сталою розвитку ЄС	52
4.2 Політика сталою фінансування ЄС: стратегія та ключові інструменти	57

4.3 Європейська система фінансового нагляду та ESG-ризиків.....	62
4.4 Публічні фінанси ЄС і фінансування Зеленого курсу.....	64
РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ РОЗКРИТТЯ КЛІМАТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СЕКТОРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	68
5.1 Ключові ініціативи ESG звітування	68
5.2 Регуляторні інструменти ЄС: система класифікації та звітність у сфері сталого розвитку.....	72
РОЗДІЛ 6. СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ З ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ.....	80
6.1 Концепції фінансування сталого розвитку та загальний огляд	80
6.2 Фінансування сталого розвитку в ЄС: панорамний огляд.....	86
6.3 Ключові напрями та механізми стратегії фінансування сталого розвитку ЄС	88
РОЗДІЛ 7. ІНВЕСТИВАННЯ У СТАЛИЙ РОЗВИТОК.....	91
7.1 Загальний огляд інвестування у сталий розвиток	91
7.2 Види інвестицій у сталий розвиток	92
7.3 Практичні аспекти інвестування у сталий розвиток: скандинавський і український досвід.....	95
РОЗДІЛ 8. ЗЕЛЕНІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ.....	101
8.1 Ключові стандарти та ініціативи.....	101
8.2 Загальна характеристика зелених облігацій.....	104
8.3 Зелені облігації в Європейському Союзі	106
8.4 Зелене кредитування.....	109
РОЗДІЛ 9. БАНКІНГ ЗІ СТАЛИМ ФОКУСОМ В ЄС ТА УКРАЇНІ	116
9.1 Діяльність банків розвитку.....	116
9.2 Діяльність Європейського центрального банку	119
9.3 Сталий банкінг в Україні.....	122

РОЗДІЛ 10. ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В ЄС: ЯК СТАТИ СТАЛИМ?	127
10.1 Єдиний ринок ЄС як середовище сталого бізнесу	127
10.2 Відкриття, реєстрація та масштабування бізнесу в ЄС	131
10.3 EMAS як інструмент екологічного менеджменту та довіри до бізнесу...	134
10.4 Сталі продукти, циркулярна економіка та відповідальні зелені комунікації.....	137
10.5 ESG-звітність, належна обачність і сталі фінанси як умови доступу до ринку та інвестицій	140

ВСТУП

Європейський зелений курс є однією з найважливіших стратегій розвитку Європейського Союзу у XXI столітті. Його зміст виходить за межі екологічної політики, адже йдеться про комплексну трансформацію економіки, енергетики, промисловості, фінансів, бізнес-моделей, освіти та ринку праці. Європейська Комісія визначає зелений перехід як шлях до кліматично нейтральної Європи до 2050 року та скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року.¹ Отже, Європейський зелений курс формує нову рамку економічної політики, у якій конкурентоспроможність має поєднуватися з ресурсоефективністю, декарбонізацією, інноваціями та соціальною справедливістю.

Електронний посібник «Європейський зелений курс: як зробити фінанси сталими?» підготовлено в межах проєкту Jean Monnet Module Erasmus+ №101126681 “GreenFinEDU. European Green policy and sustainable finance: adaptation of graduates of Ukrainian universities to work on the labor market in the transition to a sustainable economy” (Модуль Жан Моне Erasmus+ №101126681 «GreenFinEDU. Європейська зелена політика та стале фінансування: адаптація випускників українських університетів до роботи на ринку праці в умовах переходу до сталої економіки»).

Мета посібника — сформулювати в читачів системне розуміння зеленої політики ЄС та політики сталого фінансування, а також показати, як трансформація економіки у процесі зеленого переходу змінює вимоги до фінансових установ, бізнесу, органів публічної влади, університетів і актуальних затребуваних професійних компетентностей на ринку праці.

Посібник орієнтований на здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців, представників фінансового сектору, бізнесу, органів державної влади та

¹ European Commission. Delivering the European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/topics/climate-action/delivering-european-green-deal_en (дата звернення: 27.05.2026).

місцевого самоврядування, громадських організацій і всіх, хто цікавиться європейськими підходами до сталого розвитку. Для цієї аудиторії важливо не лише знати базові поняття Європейського зеленого курсу, а й розуміти, як вони реалізуються через законодавство, регулювання фінансових ринків, корпоративну звітність, інвестиційні рішення, зелені інструменти, банківську діяльність і практики відповідального ведення бізнесу.

Центральне місце у посібнику займає тема сталих фінансів. ЄС розглядає сталість як невід'ємну складову фінансової політики, що має підтримувати реалізацію Європейського зеленого курсу.² Це означає, що фінанси виконують не лише функцію розподілу капіталу, а й функцію стратегічного спрямування економіки: інвестиції, кредитування, страхування, державні видатки та корпоративне фінансування мають враховувати екологічні, соціальні й управлінські чинники. Таксономія ЄС, вимоги до розкриття інформації про сталість, Європейські стандарти звітності зі сталого розвитку, зелені облігації та ESG-ризик-менеджмент поступово перетворюють сталість на вимірювану й цілком досяжну у довгостроковій перспективі характеристику економічної діяльності.³

Для України тематика посібника має особливе значення. Європейська інтеграція України потребує поступового наближення українських регуляторних практик, фінансових стандартів, корпоративної звітності та бізнес-моделей до підходів ЄС. Водночас повоєнне відновлення України має стати не лише процесом відбудови, а й можливістю для формування більш стійкої, енергоефективної, інноваційної та конкурентоспроможної економіки. Саме тому знання про Європейський зелений курс, сталі фінанси, ESG, зелене інвестування та сталі бізнес-практики є важливими для майбутніх фахівців, управлінців, підприємців і представників громадянського суспільства.

² European Commission. Sustainable finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance_en (дата звернення: 27.05.2026).

³ European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 27.05.2026).

Структура посібника охоплює ключові напрями європейської зеленої політики: загальну логіку Європейського зеленого курсу, сталу блакитну економіку, кліматичне право ЄС, фінансове регулювання, корпоративне розкриття кліматичної та ESG-інформації, стале інвестування, зелені фінансові інституції та інструменти, банкінг зі сталим фокусом, ведення сталого бізнесу в ЄС, зелені навички та бачення майбутнього сталих фінансів в Україні. Така побудова дозволяє читачеві перейти від загального розуміння зеленого переходу до конкретних фінансових, правових, управлінських та освітніх механізмів, які вже працюють в ЄС та у перспективі впроваджуватимуться в Україні.

Отже, посібник має сприяти не лише поширенню знань про політику ЄС, а й формуванню практичного бачення того, як фінанси можуть підтримувати сталий розвиток. Він покликаний допомогти читачам зрозуміти, чому зелений перехід є стратегічним викликом і водночас можливістю для України, як європейські підходи можуть бути використані у професійній, освітній, науковій та громадській діяльності, а також чому питання сталого фінансування є важливою складовою майбутнього економічного розвитку України в європейському просторі.

АВТОРИ ПОСІБНИКА:

Гуляєва Людмила Петрівна, академічний координатор проекту Модуль Жан Моне Erasmus+ Project 101126681 «GreenFinEDU. Європейська зелена політика та стале фінансування: адаптація випускників українських університетів до роботи на ринку праці в умовах переходу до сталої економіки», кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів, Академія праці, соціальних відносин і туризму (розд. 1, 3, 4, 8, 10);

Чорнодід Ігор Степанович, доктор економічних наук, професор, проректор з навчально-педагогічної роботи, Академія праці, соціальних відносин і туризму (розд. 2, 10).

Ткаченко Яніна Станіславівна, кандидатка економічних наук, доцентка,

завідувач кафедри фінансів, Академія праці, соціальних відносин і туризму (розд. 2, 5, 8, 9);

Макаренко Інна Олександрівна, докторка економічних наук, професорка, Сумський державний університет, Україна; викладачка, Гельсінський університет, Фінляндія (розд. 6, 7); (розд. 6, 7);

Головко Людмила Олександрівна, кандидатка юридичних наук, професорка, доцентка кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України (розд. 3);

Олійник Андрій Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного менеджменту, Державний торговельно-економічний університет (розд. 1, 4, 10).

РОЗДІЛ 1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ПРАГНЕННЯ СТАТИ ПЕРШИМ КЛІМАТИЧНО НЕЙТРАЛЬНИМ КОНТИНЕНТОМ

1.1 Концепція Європейського зеленого курсу: від кліматичної політики до нової стратегії зростання

Європейський зелений курс (European Green Deal, ЄЗК) був представлений Європейською Комісією 11 грудня 2019 року як нова стратегія зростання, покликана перетворити Європейський Союз на справедливу, процвітаючу, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку. Його центральна ідея полягає не лише у скороченні викидів парникових газів, а у комплексному переосмисленні моделі виробництва, споживання, інвестування, мобільності, енергетики, аграрної політики, промисловості та регіонального розвитку. В офіційному баченні Комісії ЄЗК має зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом, забезпечити економічне зростання без збільшення ресурсного навантаження та гарантувати, що жодна людина й жоден регіон не залишаться осторонь переходу⁴.

Кліматична нейтральність означає стан, за якого чистий баланс викидів парникових газів дорівнює нулю: залишкові викиди компенсуються поглинанням або іншими надійними механізмами видалення вуглецю. Для ЄС це не абстрактна декларація, а юридично закріплена ціль. Європейський кліматичний закон установив обов'язкову мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, ціль скорочення чистих викидів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з 1990 роком, а після оновлення кліматичного законодавства – також ціль 90% скорочення чистих викидів до 2040 року⁵.

⁴ European Commission. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁵ European Commission. European Climate Law. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en (дата звернення: 26.05.2026).

КОНЦЕПЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ (ЄЗК)

Європейський зелений курс — це відповідь ЄС на кліматичні виклики. Це нова стратегія зростання, яка має на меті перетворити Європу на сучасну, конкурентоспроможну та ресурсоефективну економіку, де розвиток не шкодить довкіллю.

ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТРАТЕГІЧНА СУТЬ

Стратегія сталого зростання

План розбудови сучасної, ресурсоефективної та конкурентоспроможної економіки в усіх сферах політики.

Відповідь на екологічні загрози

Трансформація кліматичних та екологічних викликів у нові можливості для інновацій та інвестицій.

КЛЮЧОВІ ЦІЛІ ТА ОРІЄНТИРИ

— 2030
СКОРОЧЕННЯ
ВИКИДІВ НА 55%

Зменшення чистих викидів парникових газів порівняно з рівнем 1990 року.

205
КЛІМАТИЧНА
НЕЙТРАЛЬНОСТЬ

Перетворення Європи на перший у світі континент із нульовим балансом викидів.

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Від'єднання зростання від ресурсів

Економічний розвиток має відбуватися без збільшення використання природних ресурсів.

Справедливий перехід

Принцип «нікого не залишити осторонь» через підтримку найбільш вразливих регіонів та громадян.

Рис. 1.1. Концепція Європейського зеленого курсу

Джерело: розроблено авторами на основі офіційних матеріалів Європейської Комісії⁶.

Отже, ЄЗК є рамкою, яка перетворює політичну амбіцію на послідовну систему законодавчих, фінансових і управлінських інструментів. На відміну від попередніх екологічних програм, Європейський зелений курс виходить поза межі природоохоронним сектором. Його зміст охоплює енергетику, транспорт, промисловість, аграрну політику, фінансове регулювання, цифровізацію, зайнятість, інновації та зовнішньоекономічну політику. Саме тому ЄЗК варто розглядати як горизонтальну рамку політики ЄС, що змінює правила для держав, бізнесу, фінансових установ і громадян. Перехід має бути справедливим та інклюзивним, адже кліматична трансформація не повинна залишати поза увагою регіони, працівників і домогосподарства, які найбільше залежать від викопного палива або вуглецевоємних виробництв.

Важливою рисою ЄЗК є поєднання декарбонізації з модернізацією економіки. Скорочення викидів розглядається як стимул для інновацій, створення нових ринків і робочих місць, підвищення енергетичної безпеки та

⁶ European Commission. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 26.05.2026).

технологічної автономії. Для студентів і випускників університетів це означає зміну ринку праці та появу попиту роботодавців на спеціалістів з новими професійними компетентностями: знання кліматичного права, ESG-критеріїв, сталих фінансів, енергоефективності, управління екологічними ризиками, вуглецевого обліку, звітності зі сталого розвитку та оцінювання впливу бізнесу на довкілля.

1.2 Етапи розвитку Європейського зеленого курсу у 2019-2026 роках

Європейський зелений курс розвивався як послідовність розробки, прийняття та впровадження у практику комплексних та спеціалізованих стратегій, законодавчих пакетів і фінансових механізмів, що були започатковані у 2019 році, а їх імплементація та розвиток тривають постійно.

Перший етап (2019–2020 роки) був етапом формування політичної рамки: було оголошено сам ЄЗК, представлено Інвестиційний план Європейського зеленого курсу, Механізм справедливого переходу, нову промислову стратегію, План дій з циркулярної економіки, Стратегію біорізноманіття до 2030 року, Стратегію «Від ферми до виделки», Європейський кліматичний пакт та інші ключові ініціативи. На цьому етапі ЄС визначив, що зелений перехід має бути одночасно кліматичним, цифровим, промисловим, фінансовим і соціальним.

Другий етап (2021–2023 роки) був пов'язаний із перетворенням політичних цілей на конкретні дії, обов'язкові до виконання через закріплення в законодавстві. Саме в цей період набув чинності Європейський кліматичний закон, був представлений і поступово ухвалений пакет «Fit for 55», що охоплює реформи системи торгівлі викидами, розподілу зусиль між державами-членами, стандартів CO₂ для транспорту, енергоефективності, відновлюваної енергетики, оподаткування енергії, соціального кліматичного фонду та прикордонного вуглецевого коригування. Європейська Комісія прямо визначає пакет «Fit for 55» як набір законодавчих змін, що має зробити всі сектори економіки придатними

для досягнення цілі мінус 55% до 2030 року⁷.

Таблиця 1.1

Ключові рішення та ініціативи ЄЗК у 2019–2026 роках

Роки	Ключові рішення та ініціативи	Значення для кліматично нейтральної трансформації
2019	Оголошення Європейського зеленого курсу.	Формування нової стратегії зростання ЄС, що поєднує кліматичну нейтральність, конкурентоспроможність і соціальну справедливість.
2020	Інвестиційний план ЄЗК, Механізм справедливого переходу, План дій з циркулярної економіки, Стратегія біорізноманіття, Стратегія «Від ферми до виделки».	Створення секторних дорожніх карт та фінансової архітектури переходу.
2021	Набуття чинності Європейським кліматичним законом; презентація пакета «Fit for 55».	Юридичне закріплення цілей 2050 і 2030 років та запуск глибокої реформи кліматичного й енергетичного законодавства.
2022	План REPowerEU у відповідь на енергетичну кризу та агресію Росії проти України.	Поєднання зеленого переходу з енергетичною безпекою, прискорення ВДЕ та енергоефективності.
2023	Ухвалення ключових елементів «Fit for 55», запуск перехідної фази СВМ, посилення цілей з ВДЕ.	Перехід від політичної рамки до практичного регулювання секторів економіки.
2024	Комунікація щодо кліматичної цілі ЄС на 2040 рік; Регламент про промисловість із нульовими викидами (Net-Zero Industry Act).	Визначення довгострокового орієнтира скорочення викидів після 2030 року та посилення виробничої бази чистих технологій у ЄС.
2025	Clean Industrial Deal; подальше просування кліматичної цілі ЄС на 2040 рік.	Поєднання декарбонізації з промисловою конкурентоспроможністю, доступною енергією та підтримкою енергоємних галузей.
2026	Перехід до повного режиму застосування СВМ; закріплення кліматичної цілі ЄС на 2040 рік у Європейському кліматичному законі.	Перехід до практичного застосування нових правил вуглецевого регулювання та поглиблення траєкторії до кліматичної нейтральності.

Джерело: узагальнено автором на основі офіційних матеріалів Європейської Комісії щодо ЄЗК,

⁷ European Commission. Fit for 55: Delivering on the proposals. URL: https://commission.europa.eu/topics/climate-action/delivering-european-green-deal/fit-55-delivering-proposals_en (дата звернення: 26.05.2026).

На другому етапі впровадження ЄЗК було прискорене енергетичною кризою та повномасштабною війною Росії проти України. У 2022 році план REPowerEU змінив акценти енергетичної політики ЄС: скорочення залежності від російських викопних енергоносіїв стало не лише кліматичним, а й безпековим пріоритетом. REPowerEU підкреслив три взаємопов'язані напрями: енергозбереження, диверсифікацію постачання та прискорене виробництво чистої енергії. У 2023 році переглянута Директива про відновлювану енергію підвищила обов'язкову ціль частки ВДЕ в загальному енергоспоживанні ЄС до 42,5% до 2030 року з прагненням до 45%¹².

Третій етап, що окреслився у 2024–2026 роках, пов'язаний із забезпеченням економічної спроможності зеленого переходу: розвитку чистих технологій, декарбонізації промисловості, зменшенні стратегічних залежностей, посиленні енергетичної безпеки та підтримці конкурентоспроможності європейської економіки. У 2024 році ЄС зафіксував подальше скорочення викидів, у 2025 році представив Clean Industrial Deal як промислову відповідь на потребу декарбонізації та конкурентоспроможності, а у 2026 році розпочав практичне застосування повного режиму СВМ. Це означає, що ЄЗК переходить із площини політичних заяв у площину щоденних управлінських, фінансових і виробничих рішень.

⁸ European Commission. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁹ European Commission. European Climate Law. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁰ European Commission. Fit for 55: Delivering on the proposals. URL: https://commission.europa.eu/topics/climate-action/delivering-european-green-deal/fit-55-delivering-proposals_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹¹ European Commission. REPowerEU. URL: https://commission.europa.eu/topics/energy/repower.eu_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹² European Commission. REPowerEU. URL: https://commission.europa.eu/topics/energy/repower.eu_en (дата звернення: 26.05.2026).

1.3 Ключові інструменти досягнення кліматичної нейтральності

Архітектура ЄЗК складається з взаємодії кліматичних цілей, секторного регулювання, ринкових інструментів, фінансових стандартів і механізмів справедливого переходу. Найбільш відчутними для бізнесу є інструменти, які змінюють ціну викидів, правила доступу до фінансування, вимоги до прозорості.

Базовим ключовим ринковим інструментом для досягнення кліматичних цілей є Система торгівлі викидами ЄС (EU ETS). Вона була створена у 2005 році й стала першою у світі великою міжнародною системою торгівлі викидами. Суть EU ETS полягає у встановленні загальної межі викидів для охоплених секторів і створенні ринку дозволів, де підприємства повинні мати достатню кількість квот для покриття своїх фактичних викидів¹³. Такий підхід поєднує екологічну мету з економічною гнучкістю: скорочення викидів відбувається там, де це дешевше й технологічно доцільніше, а ціна вуглецю стимулює інвестиції у чисті рішення.

Після реформ «Fit for 55» система EU ETS розширюється і посилюється. Окрему увагу привертає нова система ETS2 для будівель, дорожнього транспорту та додаткових секторів. Вона має працювати за принципом cap-and-trade (системи, за якої встановлюється загальна межа викидів, а учасники купують або продають дозволи на викиди залежно від своїх фактичних потреб), але регулюватиме постачальників палива, а не безпосередньо домогосподарства чи водіїв. Офіційні матеріали Європейської Комісії вказують, що ETS2 почне функціонувати у повному обсязі у 2028 році¹⁴. Це важливо для розуміння соціального виміру ЄЗК: ціна вуглецю у транспорті та будівлях може стимулювати енергоефективність, але також потребує механізмів захисту вразливих споживачів.

Другим ключовим інструментом досягнення кліматичної нейтральності є Механізм прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment

¹³ European Commission. EU Emissions Trading System (EU ETS). URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁴ European Commission. About the EU ETS. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/about-eu-ets_en (дата звернення: 26.05.2026).

Mechanism, CBAM). Його мета – запобігти «витоку вуглецю», тобто ситуації, коли скорочення викидів у ЄС компенсується перенесенням виробництва у країни з менш суворими кліматичними правилами або зростанням імпорту більш вуглецевої продукції. CBAM поступово прирівнює вартість вуглецю для певних імпортованих товарів до вартості, яку несуть виробники в ЄС у межах EU ETS. Перехідний період CBAM тривав у 2023–2025 роках, а остаточний режим почав застосовуватися з 2026 року¹⁵.

Для України CBAM має особливе значення, оскільки частина українського експорту до ЄС належить до енерго- та вуглецевої секторів. Із 1 січня 2026 року механізм увійшов в остаточну фазу, що передбачає використання CBAM Registry (електронний реєстр ЄС для подання, перевірки та обліку CBAM-деклараций і даних про викиди імпортованих товарів), взаємодію з митними системами держав-членів і поступову інтеграцію вимог щодо звітності та верифікації викидів для імпортерів¹⁶. Це означає, що декарбонізація виробництва, прозорий вуглецевий облік, підтвердження походження енергії та управління даними про викиди стають чинниками конкурентоспроможності українських компаній на ринку ЄС та реальними вимогами, які зобов'язані виконувати суб'єкти економічної діяльності.

Транспорт є одним із найскладніших секторів ЄЗК, оскільки він безпосередньо пов'язаний із мобільністю людей, міжнародною торгівлею, логістикою та міською інфраструктурою. У межах зеленого курсу ЄС підтримує перехід до низько- та нульовоemisійного транспорту, розвиток зарядної інфраструктури, екологізацію авіаційного й морського палива та перенесення частини перевезень на залізницю і внутрішні водні шляхи. Для фінансового сектору це означає зростання попиту на інвестиції у транспортну інфраструктуру, оновлення автопарків, енергоефективну логістику та цифрові

¹⁵ European Commission. Carbon Border Adjustment Mechanism. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁶ European Commission. CBAM successfully entered into force on 1 January 2026. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/cbam-successfully-entered-force-1-january-2026-2026-01-14_en (дата звернення: 26.05.2026).

системи управління мобільністю. Важливим інструментом реалізації ЄЗК у транспортній сфері є Стратегія сталої та розумної мобільності (2020), яка визначає напрям переходу до низько- та нульовоемісійного транспорту, розвитку мультимодальних перевезень, зарядної інфраструктури, цифровізації мобільності та поступового перенесення частини вантажних перевезень із автомобільного транспорту на залізницю і внутрішні водні шляхи. Її значення полягає в тому, що транспортна декарбонізація розглядається не лише як екологічне завдання, а як частина модернізації інфраструктури, логістики, міського планування та інвестиційної політики ЄС.

Таблиця 1.2

Основні інструменти Європейського зеленого курсу та їх зв'язок зі сталими фінансами

Інструмент	Сфера застосування	Фінансовий ефект	Компетентності для ринку праці
EU ETS	Енергетика, промисловість, авіація, морський транспорт та інші охоплені сектори.	Формує ціну вуглецю, стимулює скорочення викидів і інвестиції у чисті технології.	Вуглецевий облік, управління квотами, аналіз кліматичних ризиків.
СВАМ	Імпорт окремих вуглецевоемних товарів до ЄС.	Вирівнює вуглецеві витрати між виробниками ЄС та імпортерами.	Підготовка СВАМ-звітності, верифікація викидів, експортний комплаєнс.
Таксономія ЄС	Класифікація екологічно сталих видів економічної діяльності.	Спрямовує капітал у проекти, узгоджені з цілями нетто-нульової економіки.	ESG-аналіз, оцінка сталості проєктів, нефінансова звітність.
Кліматичне бюджетування	Планування й моніторинг видатків бюджету ЄС.	Підвищує частку кліматично релевантних інвестицій у програмах ЄС.	Оцінювання впливу публічних фінансів, green budgeting.
Механізм справедливого переходу	Регіони, працівники та громади, найбільш залежні від вуглецевоемних секторів.	Зменшує соціальні ризики переходу, підтримує диверсифікацію економіки.	Проєктний менеджмент, рескілінг, регіональний розвиток.

Джерело: узагальнено автором на основі офіційних матеріалів Європейської Комісії щодо EU ETS, CBAM, таксономії ЄС, кліматичного бюджетування та Механізму справедливого переходу¹⁷¹⁸¹⁹²⁰²¹.

1.4 ЄЗК як трансформація секторів: циркулярна економіка, біорізноманіття, продовольчі системи та нульове забруднення

Європейський зелений курс не зводиться до кліматичної політики у вузькому сенсі, адже досягнення кліматичної нейтральності неможливе без зміни матеріальних потоків, структури виробництва, дизайну товарів, моделей споживання та поводження з відходами. Саме тому новий План дій з циркулярної економіки, ухвалений у березні 2020 року, став одним із головних будівельних блоків ЄЗК. Він охоплює увесь життєвий цикл продукції: від проєктування і виробництва до споживання, ремонту, повторного використання, переробки та повернення ресурсів в економіку²².

Не менш важливою складовою ЄЗК є захист природи. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року визначає довгостроковий план захисту природи та відновлення деградованих екосистем. Вона є ключовим компонентом Європейського зеленого курсу й має спрямувати біорізноманіття Європи на шлях відновлення до 2030 року²³. У цьому контексті кліматична політика й політика збереження природи взаємопов'язані: здорові ліси, водно-болотні угіддя, ґрунти,

¹⁷ European Commission. EU Emissions Trading System (EU ETS). URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁸ European Commission. Carbon Border Adjustment Mechanism. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁹ European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 26.05.2026).

²⁰ European Commission. Climate mainstreaming. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/climate-mainstreaming_en (дата звернення: 26.05.2026).

²¹ European Commission. The Just Transition Mechanism. URL: https://commission.europa.eu/topics/regional-and-urban-policy/just-transition-mechanism_en (дата звернення: 26.05.2026).

²² European Commission. Circular Economy. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy_en (дата звернення: 26.05.2026).

²³ European Commission. Biodiversity Strategy for 2030. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en (дата звернення: 26.05.2026).

моря та зелені міські простори поглинають вуглець, пом'якшують наслідки повеней і спеки, підтримують продовольчу безпеку та якість життя.

У 2024 році важливим кроком стало ухвалення Регламенту про відновлення природи. Він передбачає, що заходи з відновлення мають охопити щонайменше 20% сухопутних і морських територій ЄС до 2030 року, а в довгостроковій перспективі – усі екосистеми, які потребують відновлення, до 2050 року²⁴. Це приклад того, як ЄЗК переходить від загальних стратегій до обов'язкових цільових показників. Для фінансового сектору це означає появу нового класу ризиків і можливостей, пов'язаних із природним капіталом, природоорієнтованими рішеннями та фінансуванням відновлення екосистем.

Стратегія «Від ферми до виделки» спрямована на перехід до сталої продовольчої системи. Вона виходить із того, що харчові системи є одночасно джерелом викидів, забруднення та втрати біорізноманіття, але також можуть бути частиною вирішення кліматичної проблеми. Стратегія наголошує на потребі скорочення залежності від пестицидів і антимікробних препаратів, зменшення надлишкового удобрення, розвитку органічного виробництва, підвищення добробуту тварин і зменшення втрат харчових продуктів²⁵.

Європейська Комісія оголосила дві цілі щодо пестицидів: скорочення використання та ризику хімічних пестицидів на 50% і скорочення використання більш небезпечних пестицидів на 50%²⁶. Для аграрного бізнесу це створює потребу в інтегрованому захисті рослин, цифровому моніторингу, точному землеробстві, біологічних альтернативах і зміні підходів до управління ґрунтами. Для України як аграрної держави ці вимоги є особливо важливими, оскільки майбутня інтеграція до внутрішнього ринку ЄС вимагатиме відповідності виробництва європейським екологічним і безпековим стандартам.

²⁴ European Commission. Nature Restoration Regulation. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en (дата звернення: 26.05.2026).

²⁵ European Commission. Farm to Fork Strategy. URL: https://food.ec.europa.eu/system/files/2020-05/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf (дата звернення: 26.05.2026).

²⁶ European Commission. Pesticide reduction targets – Progress. URL: https://food.ec.europa.eu/plants/pesticides/sustainable-use-pesticides/pesticide-reduction-targets-progress_en (дата звернення: 26.05.2026).

Окремий напрям – нульове забруднення. У травні 2021 року Європейська Комісія ухвалила План дій «До нульового забруднення повітря, води та ґрунту», який є ключовим результатом ЄЗК²⁷. Його логіка полягає в тому, що якість довкілля безпосередньо пов'язана зі здоров'ям людей, продуктивністю, витратами системи охорони здоров'я та соціальною справедливістю. Нульове забруднення означає не абсолютну відсутність будь-яких викидів, а зниження забруднення до рівнів, які більше не становлять шкоди для здоров'я людини та природних екосистем.

1.5 Фінансова архітектура Європейського зеленого курсу

Європейський зелений курс потребує значних інвестицій. Державних ресурсів недостатньо для повної модернізації енергетики, транспорту, будівель, промисловості та сільського господарства. Тому ЄС формує фінансову архітектуру, яка має мобілізувати приватний капітал, зменшити ризики інвесторів, підвищити прозорість ринку та запобігти greenwashing (оманливе позиціонування компанії, продукту або діяльності як екологічно відповідальних без достатніх доказів або реальних змін). Центральним елементом цієї архітектури є стале фінансування – процес урахування екологічних, соціальних та управлінських факторів у фінансових рішеннях, що сприяє довгостроковим інвестиціям у сталі види діяльності та проєкти²⁸.

Таксономія ЄС є «спільною мовою» сталого фінансування. Вона визначає критерії, за якими економічна діяльність може вважатися екологічно сталою, якщо вона узгоджена з траєкторією до нетто-нульової економіки до 2050 року та з ширшими екологічними цілями ЄС. Європейська Комісія підкреслює, що таксономія допомагає спрямовувати інвестиції у види діяльності, найбільш

²⁷ European Commission. Zero Pollution Action Plan. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/zero-pollution-action-plan_en (дата звернення: 26.05.2026).

²⁸ European Commission. Sustainable finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance_en (дата звернення: 26.05.2026).

потрібні для переходу, створює визначеність для інвесторів, захищає приватних інвесторів від greenwashing, допомагає компаніям ставати кліматично дружнішими та зменшує фрагментацію ринку²⁹.

Публічні фінанси також інтегруються з цілями ЄЗК. У період 2021–2027 років бюджет ЄС, включно з NextGenerationEU, має забезпечити щонайменше 30% видатків на кліматично релевантні цілі. За оцінкою Європейської Комісії, бюджет ЄС разом із NextGenerationEU прогнозовано спрямовує 662 млрд євро на climate mainstreaming, що становить 34% бюджетного пакета, а програма InvestEU має допомогти мобілізувати понад 110 млрд євро інвестицій для кліматичних цілей³⁰. Це демонструє, що зелений перехід не є додатковою політикою поза бюджетом: він інтегрується в саму логіку планування, оцінювання та контролю публічних видатків.

Механізм справедливого переходу (Just Transition Mechanism) є фінансово-соціальним інструментом ЄЗК. Його завдання – підтримати регіони, галузі, працівників і громади, які найбільше залежать від викопного палива та вуглецевої промисловості. Офіційна інформація Європейської Комісії визначає цей механізм як ключовий інструмент забезпечення справедливості переходу, який має допомогти мобілізувати близько 55 млрд євро протягом 2021–2027 років у найбільш постраждалих регіонах³¹. Такий підхід важливий з точки зору соціальної легітимності: кліматична політика може бути успішною лише тоді, коли люди бачать реальні можливості для зайнятості, навчання, розвитку малого бізнесу та регіональної диверсифікації.

Ще одним важливим фінансовим інструментом є зелені облігації NextGenerationEU. Європейська Комісія планує профінансувати до 30% коштів

²⁹ European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 26.05.2026).

³⁰ European Commission. Climate mainstreaming. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/climate-mainstreaming_en (дата звернення: 26.05.2026).

³¹ European Commission. The Just Transition Mechanism. URL: https://commission.europa.eu/topics/regional-and-urban-policy/just-transition-mechanism_en (дата звернення: 26.05.2026).

NextGenerationEU шляхом випуску зелених облігацій, що має зробити Комісію одним із найбільших емітентів зелених облігацій у світі³². Цей приклад важливий тим, що він показує, як публічний борговий інструмент може бути пов'язаний із конкретною рамкою зеленого фінансування, відбором проєктів, звітністю про використання коштів і оцінюванням впливу.

1.6 Європейський зелений курс і Україна: виклики, можливості та освітній вимір

Для України Європейський зелений курс є одночасно зовнішнім регуляторним викликом і внутрішньою рамкою модернізації. Із погляду торгівлі ЄЗК змінює умови доступу до ринку ЄС: вуглецевоємність продукції, походження енергії, екологічна відповідність виробництва, прозорість ланцюгів постачання та готовність до звітності дедалі більше впливатимуть на конкурентоспроможність.

Європейська Комісія зазначає, що Україна за підтримки ЄС та Енергетичного Співтовариства реалізує довгострокову ціль зеленої та сталої відбудови; у червні 2024 року Україна ухвалила свій перший Національний енергетичний і кліматичний план, а інтеграція України до внутрішнього енергетичного ринку ЄС через транспозицію та імплементацію законодавства Енергетичного Співтовариства визначається як пріоритет, що сприятиме процесу вступу до ЄС³³. Це означає, що українська енергетична політика дедалі більше має розвиватися у логіці європейського кліматичного та енергетичного врядування.

Окремий вимір – зелена відбудова після руйнувань війни. Із погляду відбудови ЄЗК задає орієнтири для принципу «build back better» (підхід до

³² European Commission. NextGenerationEU Green Bonds. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/nextgenerationeu-green-bonds_en (дата звернення: 26.05.2026).

³³ European Commission. Energy Community. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/international-cooperation/international-organisations-and-initiatives/energy-community_en (дата звернення: 26.05.2026).

післякризового відновлення, за якого відбудова використовується як можливість не лише відновити зруйноване, а й підвищити якість, безпечність і стійкість, інноваційність систем, щоб вони краще витримували майбутні кризи): відновлення інфраструктури, житла, енергетики, транспорту та промисловості має враховувати енергоефективність, стійкість до кліматичних ризиків, низьковуглецеві технології та соціальну інклюзивність.

У 2025 році ЄС оголосив про посилення підтримки через програму EU4Green Recovery East, спрямовану на зелене відновлення та реконструкцію України відповідно до стандартів ЄС, а також на сприяння інтеграції України в межах глави 27 *acquis* ЄС щодо довкілля та клімату³⁴. Така підтримка має практичне значення: вона стосується не лише великих стратегій, а й конкретних сфер – енергоефективності, управління відходами, водного сектору, промислового забруднення, оцінки впливу на довкілля, біорізноманіття та кліматичної політики.

Викликом для українських підприємств є те, що адаптація до ЄЗК потребує даних, інвестицій і управлінської зрілості. Компанії, які експортують до ЄС або працюють у ланцюгах постачання європейських компаній, мають поступово навчитися вимірювати викиди, оцінювати енергоефективність, документувати походження сировини, готувати ESG-дані та підтверджувати екологічні характеристики продукції. Для університетів і професійної освіти це створює запит на підготовку фахівців, здатних поєднувати фінанси, управління ризиками, європейське регулювання та кліматичну політику.

Водночас ЄЗК відкриває для України значні можливості. Це модернізація енергетики на основі відновлюваних джерел, розвиток розподіленої генерації, енергоефективна відбудова житла і громадської інфраструктури, виробництво біометану та зеленого водню, розвиток критичної сировини за високими ESG-стандартами, участь у європейських ланцюгах вартості батарей і чистих

³⁴ Delegation of the European Union to Ukraine. The EU boosts its support towards a greener, resilient and competitive economy. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-boosts-its-support-towards-greener-resilient-and-competitive-economy-ukrainian-citizens_en (дата звернення: 26.05.2026).

технологій, підготовка фахівців для сталих фінансів, впровадження циркулярних бізнес-моделей і розвиток місцевих зелених проєктів.

Для системи вищої освіти України адаптація до ЄЗК означає потребу включати до освітніх програм конкретні компетентності: розуміння EU ETS і CBAM, основ таксономії ЄС, ESG-звітності, кліматичних ризиків, енергоефективності, циркулярної економіки та вимог екологічного acquis ЄС. Такі знання потрібні не лише екологам, а й економістам, фінансистам, управлінцям, юристам, інженерам і фахівцям з публічного управління, оскільки зелений перехід змінює правила інвестування, торгівлі, відбудови, корпоративної звітності та державного регулювання.

У підсумку Європейський зелений курс є не лише кліматичною політикою ЄС, а новою логікою економічного розвитку. Його прагнення зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом означає масштабну зміну правил для бізнесу, фінансового сектору, публічної політики, освіти та громадянського суспільства. Для України розуміння цієї логіки є необхідною умовою успішної європейської інтеграції, конкурентної відбудови та формування сучасного ринку праці у сфері сталої економіки.

РОЗДІЛ 2. НОВИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОЇ "БЛАКИТНОЇ" ЕКОНОМІКИ В ЄС: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАРАДИ СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО ТА НОВІ УМОВИ НА РИНКУ ПРАЦІ

2.1 Характеристика сталої "блакитної" економіки в ЄС

Ідея блакитної економіки сформувалася як відповідь на посилення глобальних екологічних викликів, пов'язаних із деградацією океанічних екосистем, надмірною експлуатацією водних біоресурсів, забрудненням морського середовища пластиком, зміною клімату та втратою біорізноманіття. Актуальність цієї концепції зумовлена винятковою роллю океану в забезпеченні життєдіяльності планети та функціонуванні світової економіки.

Океан охоплює близько 90% біосфери, забезпечує продовольчу безпеку для понад трьох мільярдів людей, є основою транспортування більш ніж 80% світових товарів, а також містить підводні кабелі, через які проходить близько 98% міжнародного інтернет-трафіку³⁵. Крім того, океан виконує низку фундаментальних екологічних функцій: бере участь у виробництві кисню, регулює кліматичні процеси, поглинає та накопичує вуглець, зокрема так званий блакитний вуглець. Водночас він є джерелом продовольчих ресурсів, енергетичного потенціалу та простором для розвитку торгівлі, транспорту, туризму й інноваційних галузей.

У цьому контексті блакитна економіка розглядається як сучасний підхід до використання морських і океанічних ресурсів, що передбачає поєднання економічного розвитку з необхідністю збереження та відновлення морських екосистем. Її сутність полягає у формуванні такої моделі господарювання, за якої використання ресурсного потенціалу океану не призводить до виснаження природного середовища, а сприяє сталому розвитку, екологічній безпеці та довгостроковому добробуту суспільства.

³⁵ The Ocean Economy to 2050. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-ocean-economy-to-2050_a9096fb1-en.html (дата звернення: 29.04.2026)

Концепція блакитної економіки є багатовимірною і має різні трактування. Однією з основних проблем її визначення є окреслення меж цього поняття, оскільки блакитна економіка охоплює широкий спектр прибережних, морських і океанічних видів діяльності, які, з одного боку, створюють значні соціально-економічні вигоди, а з іншого – можуть мати суттєві екологічні наслідки. Підходи до визначення змісту та структури блакитної економіки можуть істотно відрізнятися, зокрема і залежно від переліку включених секторів. Тому питання класифікації секторів блакитної економіки є принципово важливим для аналізу, статистичного оцінювання та формування відповідної політики розвитку.

Рис. 2.1. Концепція сталої "блакитної" економіки в ЄС

Джерело: розроблено авторами.

У міжнародному дискурсі поняття блакитної економіки активно розвивається з початку 2010-х років і закріплене в документах:

- Організації Об'єднаних Націй (у контексті Цілей сталого розвитку, зокрема ЦСР 14 «Збереження морських екосистем»),
- Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР),
- Європейської Комісії у межах Європейського зеленого курсу.

Блакитна економіка (blue economy) – важлива частина сталої світової економіки, спрямована на попередження негативних кліматичних змін, збереження морського та океанського просторів, біорізноманіття, забезпечення сталого використання водних ресурсів (океанів, морів, річок та ін.)³⁶

За даними ОЕСР, океанічна економіка щорічно забезпечувала 3–4% валової доданої вартості у період з 1995 до 2020 року, а її грошова вартість за цей самий період подвоїлася³⁷.

У сучасних умовах посилення кліматичних ризиків, деградації морських екосистем та трансформації глобальних виробничих ланцюгів Європейський Союз формує новий підхід до розвитку океанічної економіки — модель сталої «блакитної» економіки³⁸. Відповідна стратегія закріплена в документах Європейської Комісії, зокрема у Повідомленні «Новий підхід до сталої блакитної економіки в ЄС»³⁹ та інтегрована в політику Європейського зеленого курсу⁴⁰.

Блакитна економіка ЄС об'єднує господарські види діяльності, що базуються на морі, у морі та навколо нього: рибальство, аквакультуру, видобуток корисних копалин на шельфі, морську відновлювану енергетику, портову діяльність, суднобудування та ремонт суден, морський транспорт, прибережний туризм, а також низку суміжних та інноваційних напрямів — від морської біотехнології до опріснення води.

Починаючи з 2018 Європейського Союз публікує звіти, де «блакитна економіка» охоплює економічну діяльність, яка є⁴¹:

³⁶ Blue Economy Definitions. URL: https://www.un.org/regularprocess/sites/www.un.org.regularprocess/files/rok_part_2.pdf (дата звернення: 29.04.2026)

³⁷ The Ocean Economy to 2050. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-ocean-economy-to-2050_a9096fb1-en.html (дата звернення: 29.04.2026)

³⁸ Sustainable Blue Economy. URL: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/ocean/blue-economy/sustainable-blue-economy_en (дата звернення: 29.04.2026)

³⁹ A new approach for a sustainable blue economy in the EU» (European Commission, 2021). URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/new-approach-sustainable-blue-economy-eu> (дата звернення: 29.04.2026)

⁴⁰ European Green Deal. Protecting the environment and oceans with the Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/topics/environment/protecting-environment-and-oceans-green-deal_en (дата звернення: 29.04.2026)

⁴¹ The EU blue economy. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/general-overview/the-eu-blue-economy.html> (дата звернення: 06.05.2026)

морською за своєю природою (marine-based) – тобто такою, що здійснюється в океані, морі та прибережних зонах, зокрема промислове рибальство та аквакультура, офшорний видобуток нафти і газу, виробництво офшорної вітрової енергії, океанічна енергетика, опріснення води, судноплавство та морські перевезення, морський і прибережний туризм;

морською за зв'язком (marine-related) – тобто такою, що використовує продукцію морської діяльності та/або виробляє товари і послуги для морських секторів, зокрема переробка морепродуктів, морська біотехнологія, суднобудування та судноремонт, портова діяльність, морські комунікації, використання морського обладнання, морське страхування та морський моніторинг.

У 2025 році Генеральним директором з морських справ та рибальства спільно зі Спільним дослідницьким центром Європейської Комісії підготували восьме видання звіту блакитної економіки ЄС⁴², де представлено комплексну оцінку соціально-економічного значення блакитної економіки для Європейського Союзу.

2.2 Структура та ключові показники "блакитної" економіки в ЄС

В економіці ЄС-27 у 2022 році Блакитна економіка забезпечувала 1,7% валової доданої вартості (ВДВ). Пряма валова додана вартість сформованих секторів блакитної економіки у 2022 році становила 250,7 млрд євро, що забезпечило 1,7% економіки ЄС-27. Це на 33% більше, ніж у 2021 році, коли відповідний показник становив 188 млрд євро. Зайнятість у 2022 році зросла на 16 % порівняно із 2021 роком, що становило 2,4% економіки ЄС-27 (табл.2.1).

⁴² The EU Blue Economy Report 2025. URL:<https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 06.05.2026)

Ключові показники Блакитної економіки ЄС (2022)

Показник	Значення
Оборот	890,6 млрд євро
Валова додана вартість (ВДВ)	250,7 млрд євро
Чисті інвестиції у матеріальні активи	8,8 млрд євро
Частка у валовій доданій вартості ЄС-27	1,7%
Частка у зайнятості ЄС-27	2,4%

Джерело: побудовано на основі ⁴³

Хоча внесок блакитної економіки у відносних макроекономічних показниках може здаватися помірним, їхнє стратегічне значення для Європейського Союзу є надзвичайно вагомим. Зокрема, морський транспорт забезпечує близько 74% зовнішньої торгівлі ЄС, що здійснюється морськими шляхами⁴⁴; за даними за 2024 рік, у фізичному вимірі на морський транспорт припадало 75,6% імпорту та 73,7% експорту товарів ЄС⁴⁵.

Секторальний поділ, що використовується в аналітичних звітах Європейської Комісії для оцінки економічного внеску блакитної економіки та динаміки її розвитку, відображає як традиційні, так і інноваційні напрями морської та прибережної діяльності⁴⁶:

- використання живих морських ресурсів (marine living resources) – охоплює промислове рибальство, аквакультуру та інші види діяльності, пов'язані з відтворюваними біоресурсами океану;
- блакитна біотехнологія (blue biotechnology) передбачає розроблення та комерціалізацію біологічних продуктів і процесів на основі морських організмів;

⁴³ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 06.05.2026)

⁴⁴ Sustainable Blue Economy. URL: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/ocean/blue-economy/sustainable-blue-economy_en (дата звернення: 06.05.2026)

⁴⁵ Maritime transport dominates international trade. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20250925-1> (дата звернення: 06.05.2026)

⁴⁶ Blue economic sectors. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/blue-economic-sectors/blue-economic-sectors.html> (дата звернення: 06.05.2026)

- використання неживих морських ресурсів (marine non-living resources)
- видобуток мінеральних ресурсів, нафти і газу на морському шельфі;
- морська відновлювана енергетика (marine renewable energy) включає офшорну вітрову енергетику, припливну, хвильову та інші форми океанічної енергії;
- портова діяльність (port activities) охоплює логістичні та інфраструктурні операції;
- суднобудування та судноремонт (shipbuilding and repair);
- морські перевезення та пов'язана транспортна інфраструктура (maritime transport);
- прибережний туризм і рекреаційна діяльність (coastal tourism).

Отже, блакитна економіка сприяє енергетичному переходу через розвиток офшорної вітрової енергетики, підтримує продовольчу безпеку завдяки рибальству та аквакультури, а також формує важливу економічну основу прибережних регіонів через розвиток прибережного туризму. Внесок кожного сектору блакитної економіки ЄС у валову додану вартість за зведеними даними за 2022 рік представлено у таблиці (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Зведена таблиця секторів Блакитної економіки ЄС (2022)

Сектор	ВДВ, млн €	Частка ВДВ
Прибережний туризм	81 981	32,7%
Морський транспорт	61 843	24,7%
Морські живі ресурси	37 885	15,1%
Портова діяльність	33 044	13,2%
Суднобудування та ремонт	19 907	7,9%
Морські неживі ресурси	10 724	4,3%
Морська відновлювана енергетика	5 319	2,1%
Разом Блакитна економіка	250703	100%
Частка у економіці ЄС-27	—	1,7%

Джерело: побудовано на основі⁴⁷

⁴⁷ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2026)

За попередніми оцінками, у 2023 році сектори блакитної економіки ЄС продовжували демонструвати зростання: валова додана вартість сягнула 263 млрд євро, а зайнятість становила близько 4,9 млн осіб⁴⁸.

У секторі морських живих ресурсів ЄС посідає сьоме місце у світі за виробництвом продукції рибальства та аквакультури, забезпечуючи близько 2,1% глобального виробництва. За цим показником ЄС поступається Китаю, Індонезії, Індії, В'єтнаму, Перу та росії. У 2022 році понад 52 800 рибальських суден ЄС вивантажили близько 3,9 млн тонн морепродуктів вартістю 6,6 млрд євро, тоді як аквакультура виробила майже 1,2 млн тонн продукції вартістю 4,8 млрд євро. Це свідчить про те, що сектор морських живих ресурсів залишається важливим елементом продовольчої безпеки та економічної активності прибережних регіонів ЄС⁴⁹.

Внесок держав-членів у розвиток блакитної економіки Європейського Союзу є нерівномірним і значною мірою залежить від географічного положення країни, довжини берегової лінії, наявності портової інфраструктури, масштабів морського транспорту, розвитку прибережного туризму, рибальства, аквакультури та морської промисловості. Чотири найбільші економіки ЄС (Німеччина, Іспанія, Франція, Італія) разом формують близько 60% валової доданої вартості блакитної економіки ЄС і забезпечують 52% зайнятості у її секторах. Це свідчить про концентрацію основної економічної активності у країнах, які поєднують розвинену промислову базу, великі споживчі ринки, потужну транспортно-логістичну інфраструктуру та значний туристичний потенціал⁵⁰. Внесок блакитної економіки у економіку Хорватії складає 7,3% ВДВ, а цей внесок у економіки Австрії та Люксембургу – всього 0,2%.

⁴⁸ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2026)

⁴⁹ Marine living resources. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/blue-economic-sectors/marine-living-resources.html> (дата звернення: 22.05.2026)

⁵⁰ Sectors of the Blue Economy across member states. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/general-overview/the-eu-blue-economy-sectors-across-member-states.html> (дата звернення: 22.05.2026)

Водночас структура зайнятості не повністю збігається зі структурою валової доданої вартості. Наприклад, Греція є показовим винятком: вона посідає друге місце після Іспанії за кількістю робочих місць у блакитній економіці, забезпечуючи близько 12% зайнятості, однак її внесок у валову додану вартість становить лише близько 4%. Це пояснюється значною роллю прибережного туризму та інших трудомістких видів діяльності, які створюють багато робочих місць, але не завжди мають таку саму частку у формуванні доданої вартості ⁵¹.

2.3 Трансформація умов праці у сфері блакитної економіки

Якби океанічну економіку розглядали як окрему країну, у 2019 році вона посідала б п'яте місце серед найбільших економік світу. Це свідчить про її вагомe значення не лише для окремих прибережних держав, а й для глобальної економічної системи загалом. У період з 1995 до 2020 року океанічна економіка забезпечувала зайнятість до 133 млн працівників в еквіваленті повної зайнятості⁵², що підтверджує її важливу роль на світовому ринку праці.

Динаміка зайнятості в океанічній економіці протягом зазначеного періоду була відносно стабільною, однак мала певні коливання під впливом зовнішніх шоків. Найвищого рівня вона досягла у 2006 році, коли кількість працівників становила 151 млн осіб в еквіваленті повної зайнятості. Водночас у 2020 році через наслідки пандемії COVID-19 цей показник знизився до 101 млн осіб, після чого розпочався процес поступового відновлення⁵³.

У Європейському Союзі масштаби зайнятості у сфері блакитної економіки також є значними. У 2022 році кількість зайнятих у її секторах зросла на 16% порівняно з попереднім роком – із 4,16 млн осіб у 2021 році до 4,82 млн осіб у

⁵¹ Sectors of the Blue Economy across member states. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/general-overview/the-eu-blue-economy-sectors-across-member-states.html> (дата звернення: 22.05.2026)

⁵² The Ocean Economy to 2050. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-ocean-economy-to-2050_a9096fb1-en.html (дата звернення: 22.05.2026)

⁵³ The Ocean Economy to 2050. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-ocean-economy-to-2050_a9096fb1-en.html (дата звернення: 22.05.2026)

2022 році. Це становило 2,4% економіки ЄС-27 та засвідчило важливу роль блакитної економіки у забезпеченні робочих місць, особливо в морських і прибережних регіонах⁵⁴ (табл. 2.3). Тому трансформація умов праці у цій сфері має стратегічне значення: від якості робочих місць залежить конкурентоспроможність, соціальна згуртованість прибережних громад і здатність ЄС до кліматично нейтрального розвитку.

Таблиця 2.3

Основні показники зайнятості у сфері блакитної економіки ЄС (2022)

Показник	Значення
Чисельність зайнятих	4,82 млн осіб
Середньорічна заробітна плата	27 016 євро
Частка у зайнятості ЄС-27	2,4%

Джерело: побудовано на основі ⁵⁵

Перехід до сталої блакитної економіки має істотні наслідки не лише для технологічного оновлення морських і прибережних секторів, а й для структури зайнятості. Зміни охоплюють як традиційні напрями діяльності – портову інфраструктуру, морський транспорт, рибальство, суднобудування, так і нові сфери, пов’язані з відновлюваною енергетикою, цифровізацією, морською біотехнологією та кліматично орієнтованими рішеннями. Унаслідок цього формується новий попит на працю, де поряд із класичними робітничими й сервісними професіями зростає значення висококваліфікованих фахівців.

З одного боку, у традиційних секторах зберігається значний рівень зайнятості, однак поступово змінюється її внутрішня структура. Наприклад, у 2022 році сектор портової діяльності безпосередньо забезпечував роботою понад 423 тис. осіб. При цьому 62% працівників були зайняті у підсекторі обробки вантажів і складського господарства, причому переважна більшість із них – 79% – працювала саме у сфері складських і зберігальних операцій. Ще 25% зайнятих

⁵⁴ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2026)

⁵⁵ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2026)

припадало на допоміжні послуги, пов'язані з водним транспортом, а решта 13% – на будівництво гідротехнічних об'єктів, що свідчить про перерозподіл трудових функцій на користь логістики, складських операцій, сервісного супроводу та інфраструктурного обслуговування⁵⁶.

Отже, сталий перехід змінює структуру попиту на працю в блакитній економіці. Найбільшим роботодавцем залишається прибережний туризм: у 2022 році на нього припадало 53% загальної зайнятості у блакитній економіці ЄС . (табл. 2.4). Водночас саме технологічно інтенсивні напрями — морська відновлювана енергетика, цифрові морські сервіси, біотехнології, екологічний моніторинг і сучасна портова логістика — визначають майбутню якісну трансформацію зайнятості. Це означає, що розвиток блакитної економіки має супроводжуватися не лише створенням нових робочих місць, а й формуванням нових «блакитних» і «зелених» компетентностей, необхідних для сталого, інноваційного та конкурентоспроможного розвитку морських і прибережних секторів ЄС.

Таблиця 2.4

Кількість та структура зайнятості у сформованих секторах блакитної економіки ЄС у 2022 році

Сектор	Зайнятість, тис. осіб	Частка зайнятості
Прибережний туризм	2560,2	53%
Морські живі ресурси	1091,4	23%
Портова діяльність	423,1	9%
Морський транспорт	392,8	8%
Суднобудування та ремонт	316,1	7%
Морські неживі ресурси	17	0,4%
Морська відновлювана енергетика	17,3	0,4%
Разом Блакитна економіка	4817,7	100%
Частка у економіці ЄС-27	—	2,4%

Джерело: побудовано на основі⁵⁷

⁵⁶ The Port activities. The EU Blue economy report 2025. URL: <https://op.europa.eu/webpub/mare/eu-blue-economy-report-2025/blue-economic-sectors/port-activities.html> (дата звернення: 04.04.2026) (дата звернення: 22.05.2026)

⁵⁷ The EU Blue Economy Report 2025. URL: <https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2025/05/the-eu-blue-economy-report-2025.pdf> (дата звернення: 22.05.2026)

Трансформація умов праці у блакитній економіці Європейського Союзу є складним і багатовимірним процесом, що охоплює декарбонізацію, цифровізацію, модернізацію виробничих процесів, зміну професійних компетентностей, підвищення стійкості прибережних громад і посилення соціального захисту працівників.

Одним із найбільш вразливих секторів блакитної економіки залишається прибережний і морський туризм, який включає розміщення, транспорт, харчування, культурні послуги, спортивну інфраструктуру та інші супутні витрати. Пандемія COVID-19 продемонструвала високу чутливість цього сектору до кризових явищ, спричинивши істотне скорочення зайнятості та доходів. Водночас відновлення кількості робочих місць відбувалося повільніше, ніж відновлення обороту, що свідчить про нерівномірний характер посткризового відновлення. У зв'язку з цим забезпечення сталих умов праці у прибережному туризмі має передбачати не лише створення нових вакансій, а й підвищення стійкості зайнятості через диверсифікацію сезонної роботи, посилення соціального захисту, розвиток програм підвищення кваліфікації та підтримку локальних сервісів.

Важливим чинником зміни характеру праці є цифровізація. У морському транспорті дедалі ширше застосовуються штучний інтелект, блокчейн, цифрові логістичні платформи, системи прогнозування та автоматизовані судна. Такі технології сприяють оптимізації маршрутів, скороченню простоїв, покращенню відстеження вантажів і контролю викидів. Водночас вони змінюють вимоги до працівників, підвищуючи значення цифрової грамотності, навичок роботи з даними, кібербезпеки та технічного обслуговування складних систем. Отже, майбутнє зайнятості у блакитній економіці визначатиметься не лише кількістю робочих місць, а й доступом працівників до безперервного навчання та професійної адаптації.

Справедливий перехід у блакитній економіці не може зводитися до механічної заміни одних робочих місць іншими. Він має передбачати керовану переорієнтацію працівників із секторів, що скорочуються або трансформуються,

у сфери з високим потенціалом зростання. Для цього необхідні програми перекваліфікації, визнання вже набутих професійних навичок, підтримка мобільності між суміжними професіями, а також партнерство між бізнесом, освітніми установами та місцевою владою. Особливо важливо, щоб нові «зелені» й «блакитні» робочі місця були доступними не лише у великих промислових центрах, а й у прибережних регіонах, які традиційно залежать від рибальства, портової діяльності або туризму.

Найбільш виразно потреба у нових компетентностях проявляється у морському транспорті. У 2022 році на цей сектор припадало 25% валової доданої вартості блакитної економіки ЄС, водночас галузь перебуває під значним регуляторним тиском через необхідність скорочення викидів. Запровадження системи торгівлі викидами для судноплавства, регламенту (FuelEU Maritime)⁵⁸ та вимог до альтернативної паливної інфраструктури змінює зміст праці моряків, портових працівників і технічних спеціалістів. За наявними оцінками, у 2023 році лише 0,77% активного флоту Європи використовували альтернативні види палива, тоді як до 2035 року понад 800 тис. моряків потребуватимуть спеціальної підготовки з нових технологій та альтернативних палив. Це свідчить про суттєвий розрив між екологічними цілями та поточним рівнем готовності робочої сили.

Портова діяльність також поступово перетворюється на складну інфраструктурну екосистему, у якій поєднуються логістика, енергетика, цифрові сервіси та екологічні стандарти. Розвиток берегового електроживлення для суден, інфраструктури для водню, метанолу, аміаку, електрифікованого транспорту та цифрових систем управління портовими операціями змінює вимоги до персоналу. Працівники портів мають володіти не лише традиційними операційними навичками, а й компетентностями у сфері енергоменеджменту, цифрового документообігу, кібербезпеки й управління ризиками.

⁵⁸ Decarbonising maritime transport FuelEU Maritime. URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/maritime/decarbonising-maritime-transport-fueleu-maritime_en (дата звернення: 22.05.2026)

У рибальстві та аквакультурі трансформація праці тісно пов'язана з енергетичною вразливістю сектору. Значна залежність від викопного палива робить ці види діяльності чутливими до цінових шоків. Тому енергетичний перехід у цій сфері має подвійне значення: з одного боку, він сприяє скороченню викидів парникових газів, а з іншого – підвищує соціально-економічну стійкість виробників і зайнятих у секторі працівників.

Сталий розвиток блакитної економіки також передбачає забезпечення гендерної рівності та доступності професій. У традиційно чоловічих секторах, таких як рибальство, аквакультура, морський транспорт і морські дослідження, жінки стикаються зі структурними бар'єрами, серед яких закритість робочого середовища, ієрархічність, недостатня підтримка поєднання професійного та особистого життя. Наявні дані свідчать про нерівномірну участь жінок у різних сегментах блакитної економіки: у 2020 році вони становили 3,63% робочої сили на борту риболовних суден, 22% працівників аквакультури та 56,2% працівників рибопереробної промисловості. Це означає, що майбутня трансформація має спиратися не лише на технологічні зміни, а й на формування інклюзивної організаційної культури, безпечних умов праці, прозорих кар'єрних траєкторій і якісної системи збору даних про зайнятість.

Окремим виміром сталого майбутнього праці є оплата. У 2022 році середня річна заробітна плата у блакитній економіці ЄС становила 27 016 євро, однак між секторами зберігалися суттєві відмінності. Найнижчі середні показники були характерні для прибережного туризму та морських живих ресурсів, тоді як найвищі — для морських неживих ресурсів і морської відновлюваної енергетики. Це свідчить про ризик поглиблення нерівності, якщо працівники низькооплачуваних і сезонних секторів не отримають доступу до навчання, перекваліфікації та професійної мобільності.

Отже, трансформація умов праці у блакитній економіці ЄС має не лише технологічний, а й соціальний зміст. Вона пов'язана з переходом до низьковуглецевих технологій, цифровізацією, розвитком нових професійних компетентностей, модернізацією портової та транспортної інфраструктури,

посиленням соціального захисту, гендерною рівністю та підтримкою прибережних громад. Блакитна економіка вже демонструє відновлення після пандемічного шоку та зберігає значний потенціал зростання, однак її сталий розвиток можливий лише за умови, що працівники будуть активними учасниками переходу. Саме поєднання технологічних інновацій із людським виміром дає змогу перетворити блакитну економіку на основу якісної, безпечної, інклюзивної та справедливої праці.

РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ "ЗЕЛЕНОЇ" ПОЛІТИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО КЛІМАТИЧНОГО ПРАВА

3.1 Становлення кліматичного законодавства в ЄС

Європейський Союз завжди був лідером у сфері охорони навколишнього середовища і запобігання зміні клімату. Європейське співтовариство приймало активну участь у процесі перемовин щодо Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, які почалися в 1990 році та відстоювало позицію щодо необхідності країн взяти на себе суворі міжнародні зобов'язання зі зменшення викидів парникових газів і водночас встановило для себе амбіційні цілі стабілізувати викиди парникових газів до 2000 року на рівні викидів 1990 року.

Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату була прийнята 9 травня 1992 року, набрала чинності 21 березня 1994 року. Її мета полягає в стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного впливу на клімат Землі ⁵⁹. Водночас країни домовилися розпочати нові перемовини про нову кліматичну угоду з юридично обов'язковими показниками по обмеженню і зменшенню викидів для економічно розвинених країн. Як наслідок, у грудні 1997 року був прийнятий Кіотський протокол, який став важливою віхою для глобальної кліматичної політики та для кліматичної політики ЄС ⁶⁰. ЄС взяв на себе зобов'язання зменшити викиди парникових газів на 8% порівняно з 1990 роком в період з 2008 по 2012 роки.

Не дивлячись на те, що США не ратифікували Кіотський Протокол, ЄС почав підготовку до його імплементації. Європейський Союз розробив Європейську програму зі змін клімату, головним інструментом якої стала Європейська схема торгівлі викидами. Була прийнята Директива 2003/87/ЄС

⁵⁹ UN Convention on Climate Change. (1992).

URL: https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conven_g.pdf (дата звернення: 22.05.2026)

⁶⁰ The Kyoto Protocol. (1997). URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/kyoto-protocol_en (дата звернення: 22.05.2026)

щодо заснування схеми для зменшення викидів в атмосферу парникових газів, торгуючи в межах співтовариства ⁶¹. Спочатку націлена передусім на викиди CO₂ в галузі енергетики і деяких енергоємних галузей (виробництво чавуну, сталі, скла, цементу, целюлози та паперу) Директива 2003/87/ЄС зі змінами, внесеними Директивою 2009/29/ЄС, розширила сферу своєї дії на нові види діяльності (вловлювання, транспортування та геологічне захоронення двоокису вуглецю, авіаційний транспорт, виробництво алюмінію, хімічна промисловість), та інші, крім CO₂, викиди парникових газів. Було прийнято гармонізовані умови безоплатного розміщення дозволів, що можуть бути транспоновані у законодавство членських країн.

Починаючи від 2013 року всі дозволи, які не видаються безоплатно, підлягають продажу з аукціону в порядку, встановленому ст. 10 та Додатками до Директиви ⁶². В цілому передбачається щорічне зменшення загальної кількості дозволів лінійним шляхом щонайменше на 1,74% дозволів, випущених відповідно до рішення Комісії ЄС. Планувалося скорочення кількості безоплатних дозволів до 30% у 2020 р. і планується припинення безоплатних дозволів до 2027 р.

Директивою встановлено обов'язок цільового використання державами принаймні 50% доходів від продажу дозволів на аукціоні на виконання екологічних заходів. Важливою віхою в міжнародній кліматичній політиці стала Паризька угода, яка була прийнята у 2015 році ⁶³.

ЄС був ключовим суб'єктом у перемовинах та розробці також Паризької угоди. Паризька угода набула чинності 4 листопада 2016 року і її підписали 195 країн і ратифікували 190 країн. Перевагою Паризької Угоди те є, що на відміну

⁶¹ Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC (Text with EEA relevance). OJ L 275, 25.10.2003, pp. 32–46

⁶² Commission Regulation (EU) No 389/2013 of 2 May 2013 establishing a Union Registry pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council, Decisions No 280/2004/EC and No 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Commission Regulations (EU) No 920/2010 and No 1193/2011

⁶³ Directive 2009/29/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the greenhouse gas emission allowance trading scheme of the Community (Text with EEA relevance). OJ L 140, 5.6.2009, pp. 63–87

від Кіотського протоколу, вона передбачає обов'язки скоротити викиди в атмосферу для всіх держав, незалежно від рівня їх економічного розвитку.

Ключова мета Паризької угоди полягає у тому, щоб не допустити зростання глобальної середньої температури більше 2°C (по можливості – не більше 1,5°C) відносно показників доіндустріального періоду.

Цілі, передбачені в Угоді:

а) стримання зростання глобальної середньої температури значно нижче 2° С понад доіндустріального рівня і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5° С понад доіндустріального рівня, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату;

б) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння пристосуванню до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво харчових продуктів;

с) забезпечення узгодженості фінансових інвестицій із зеленим розвитком економіки ⁶⁴.

Ці три цілі забезпечують єдиний і чіткий напрямок діяльності на довгострокову перспективу, враховуючи зв'язок між економічною діяльністю, викидами парникових газів та наслідками зміни клімату.

Згідно Паризької угоди, кожна країна взяла на себе зобов'язання робити внески для досягнення вищезазначених цілей, так звані «національно визначені внески». В угоді передбачається, що ці національно визначені внески мають бути амбіційними і поступово зростати. Європейський Союз запропонував свій національно визначений внесок «щонайменше на 40% зменшення викидів парникових газів до 2030 року.

Угода передбачає прозорість діяльності та звітність. Так, держави мають кожні 5 років звітувати про свої викиди і зроблені зусилля для їх зменшення і

⁶⁴ Paris Agreement. (2015). URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (дата звернення: 22.05.2026)

ставити нові, більш амбітні цілі. Недоліком Паризької угоди є те, що вона не передбачає санкції за її невиконання. Це послаблює механізм впливу на країни.

У грудні 2019 року Європейська комісія оголосила про Європейський зелений курс як стратегію досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року. Лідери ЄС привітали цю ініціативу Комісії, підтримавши досягнення цієї цілі до 2050 року. Мета полягає в тому, щоб, подолавши екзистенційну загрозу зміни клімату. Європейський зелений курс включає такі заходи, як:

- інвестування в екологічно чисті технології
- підтримка інновацій
- сприяння розвитку чистіших видів транспорту
- декарбонізації енергетичного сектору
- забезпечення того, щоб будівлі стали більш енергоефективними
- співпраця на міжнародному рівні для покращення кліматичних

стандартів у всьому світі ⁶⁵.

9 липня 2021 року ЄС опублікував Регламент (ЄС) 2021/1119 (Європейський кліматичний закон), який законодавчо закріплює мету ЄС стати кліматично нейтральним до 2050 року, а також проміжну ціль щодо скорочення чистих викидів парникових газів на щонайменше 55% до 2030 року ⁶⁶. Інституції ЄС та держави-члени зобов'язані вжити необхідних заходів на рівні ЄС та національному рівні для досягнення вищезазначеної цілі.

Європейський кліматичний закон є центральним елементом Європейського зеленого курсу. Його прийняття створило основу для майбутньої хвилі «зелених» регуляторних ініціатив в рамках ЄС, спрямованих на досягнення кліматичних цілей ЄС. Європейський кліматичний закон набув чинності 29 липня 2021 року.

⁶⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM/2019/640 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019DC0640> (дата звернення: 22.05.2026)

⁶⁶ Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). PE/27/2021/REV/1. OJ L 243, 9.7.2021, pp. 1–17

3.2 Правове регулювання у сфері безпеки промислової діяльності

З 07.01.2014 р. основним документом у сфері безпеки промислової діяльності відносно навколишнього природного середовища стала Директива №2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 р. про промислові викиди (про комплексне попередження забруднення та контроль над ним). Директива набула чинності 6 січня 2011 року. Кінцевий термін транспонування її положень у національне законодавство держав-членів завершився 7 січня 2013 року.

Директива встановлює норми щодо комплексного запобігання забрудненню від промислової діяльності і контролю над ним, а також норми, спрямовані на запобігання та зниження викидів у повітря, воду і землю, а також на запобігання утворенню відходів з метою досягнення високого рівня захисту навколишнього середовища в цілому. Її положення зокрема зосереджуються на дозвільній системі та процедурах. Відповідно до Директиви про промислові викиди функціонування установок, спалювальних заводів, заводів зі спалювання відходів або заводів по спільному спалюванню відходів має здійснюватися лише за наявності дозволу.

Директива 2010/75/ЄС вимагає використовувати систему інтегрованого дозволу для викидів діяльності, зазначених у Додатку I до неї і поширюється на установки, що діють в таких видах діяльності:

- 1) енергетична промисловість (зокрема, спалювання палива, електростанції, газо- і нафтопереробні заводи та ін.);
- 2) виробництво та обробка металів (виплавка та обробка металів, виробництво чугуну і сталі, обробка чорних та кольорових металів та ін.);
- 3) гірничодобувна промисловість (виробництва цементу, вапняку, магнезії, скла та скловолокна, виробництво азбесту та керамічних матеріалів шляхом випалу та ін.);

4) хімічна промисловість (виробництво фосфорних, азотних чи калійних мінеральних добрив, органічних і неорганічних хімічних речовин, вибухових речовин, медичних препаратів, засобів захисту рослин та ін.);

5) поводження з відходами (спалювання відходів, полігони та ін.);

6) інші види діяльності (целюлозна, картонно-паперова, текстильна та шкіряна промисловість, бойні, харчова промисловість, устаткування для інтенсивного сільського господарства, устаткування, які використовують летючі органічні сполуки та ін.)⁶⁷.

Дозвіл видається компетентним органом, якщо установка відповідає вимогам даної Директиви. Процедура видачі інтегрованого дозволу вимагає від органів, що видають його, застосовувати інтегровану оцінку впливу об'єкта/виду діяльності на довкілля та здоров'я людини в цілому. Переваги такої системи є наступними:

- така система дозволяє протидіяти перенесенню забруднень у інші частини довкілля (наприклад, коли викиди перетворюються у скиди і навпаки);
- така система дозволяє під час видачі дозволу на здійснення еколого-небезпечної діяльності обрати такий спосіб її здійснення, який би максимально враховував місцеві екологічні умови;
- лише така система дозволяє найкращий, з погляду його впливу на довкілля, спосіб здійснення планової діяльності з екологічно чи технічно можливих⁶⁸.

Саме з метою забезпечення високого рівня охорони довкілля як цілого стаття 11 Директиви вимагає, щоб особа, що здійснює діяльність, передбачену Додатком I до Директиви, використовувала найкращі з доступних технологій чи методів здійснення діяльності.

⁶⁷ Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). OJ L 334, 17.12.2010, p. 17–119

⁶⁸ Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). OJ L 334, 17.12.2010, p. 17–119

Як Директива визначає Найкращі з доступних технологій чи методи здійснення діяльності:

- «Найкращі» – «найбільш дієві з точки зору досягнення високого загального рівня захисту довкілля в цілому»;
- «Доступні» – «розроблені в масштабі, який дозволяє впровадження у відповідному секторі промисловості за практично здійснених економічних і технічних умов із урахуванням їх вартості та переваг»;
- «Технології та методи управління» – «технології, що використовуються, так і те, яким чином об'єкт спроектовано, побудовано та яким чином здійснюється його технічне обслуговування, експлуатація та виведення з експлуатації»⁶⁹.

Забезпечити інтегровану оцінку впливу здійснюваної діяльності на довкілля та обрати технологію чи методи здійснення діяльності, що є найкращими з доступних, можна лише за умови надання дозвільному органу широкого поля для розсуду щодо рішення про видачу інтегрованого дозволу та встановлення його умов. Водночас, широке поле для розсуду дозвільних органів створює небезпеку корупції. З метою запобігання корупції Директива вимагає, щоб процедура видачі інтегрованого дозволу була прозорою. Прозорість процедури видачі інтегрованого дозволу забезпечується участю у ній заінтересованої громадськості. Така участь полягає у можливості надання зауважень та пропозицій до заяви про отримання інтегрованого дозволу, які дозвільний орган зобов'язаний належним чином врахувати.

3.3 Енергетична політика ЄС

Якщо говорити про енергетичну політику ЄС, Європейське співтовариство вугілля та сталі, створене у 1951 році заклало підвалини для створення спільного

⁶⁹ Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). OJ L 334, 17.12.2010, p. 17–119

енергетичного ринку. В липні 2002 року це співтовариство закінчило своє існування. До 70-х років кожна країна ЄС займалася питаннями енергетичної політики на національному рівні. Єдиний Європейський акт 1986 року містить перші згадки про необхідність існування спільної екологічної політики, але комплексне бачення цілей спільної енергетичної політики у ньому було відсутнє.

В Маастрихтському договорі 1992 року було виокремлено окремий розділ «Навколишнє природне середовище», але були зазначені дуже загальні заходи у сфері енергетики.

Перший енергетичний пакет ЄС активізував розробку законодавства про енергетичну безпеку ЄС. Він базувався на таких документах: Директиві 96/92/ЄС Європейського парламенту та ради від 19 грудня 1996 р. Про загальні правила внутрішнього ринку електроенергії ⁷⁰ та Директива 98/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 червня 1998 р. щодо загальних правил внутрішнього ринку природного газу ⁷¹. Були встановлені правила поступового відкриття ринків.

У рамках другого енергетичного пакету було прийнято нове вторинне законодавство про енергетичну безпеку. Другий пакет включав чотири акти вторинного законодавства та передбачав велику різноманітність правових та інституційних заходів енергетичної політики ЄС щодо загальних правил внутрішнього ринку природного газу (Директива 2003/55/ЄС) ⁷² та електроенергії (Директива 2003/54/ЄС) ⁷³, Регламенти про умови доступу до мереж (1228/2003 –

⁷⁰ Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. OJ L 27, 30.1.1997, pp. 20–29

⁷¹ Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. OJ L 204, 21.7.1998, pp. 1–12.

⁷² Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC. OJ L 176, 15.7.2003, pp. 57–78.

⁷³ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC - Statements made with regard to decommissioning and waste management activities. OJ L 176, 15.7.2003, pp. 37–56

електроенергія ⁷⁴; 1775/2005 – газ ⁷⁵). Другий енергетичний пакет посилив права споживачів, спростив процедури будівництва нових потужностей в енергетиці.

Розвиток зовнішнього напрямку політики енергетичної безпеки ЄС було виражено в Договорі про створення Енергетичного співтовариства від 25 листопада 2005 р. Активне правове та інституційне будівництво сприяло переходу на новий рівень солідарності та інтеграції в енергетичному секторі. Лісабонський договір 2007 року чітко визначив повноваження ЄС у економічній, соціальній та енергетичній сферах. ЄС набув повноважень вживати заходів з метою забезпечення функціонування енергетичного ринку.

Третій енергетичний пакет набув чинності у 2009 році. З його прийняттям завершилося формування спільного енергетичного ринку ЄС. Основною ціллю третього енергетичного пакету є відокремлення виробництва електроенергії, яке є конкурентним видом діяльності, від транспортування та розподілення електроенергії та газу мережами, яке є монопольним видом діяльності.

В рамках четвертого енергетичного пакету під назвою «Чиста енергія для всіх європейців», який набув чинності у 2019 році були прийняті наступні директиви та регламенти:

- Директива про відновлювані джерела енергії (ЄС) 2018/2001;
- Директива про енергоефективність будівель (ЄС) 2018/844;
- Директива про енергоефективність (ЄС) 2018/2002);
- Директива про загальні правила внутрішнього ринку електроенергії (ЄС) 2019/944;
- Регламент про внутрішній ринок електроенергії (ЄС) 2019/943;
- Регламент щодо готовності до ризиків у секторі електроенергетики (ЄС) 2019/941;

⁷⁴ Regulation (EC) No 1228/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity (Text with EEA relevance). OJ L 176, 15.7.2003, pp. 1–10.

⁷⁵ Regulation (EC) No 1775/2005 of the European Parliament and of the Council of 28 September 2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks (Text with EEA relevance). OJ L 289, 3.11.2005, pp. 1–13.

- Регламент про створення Агентства Європейського Союзу з питань співробітництва між енергетичними регуляторами (ЄС) 2019/942);
- Регламент щодо управління Енергетичного союзу та кліматичних заходів (ЄС) 2018/1999.

Метою четвертого енергопакету є полегшити перехід від викопного палива до більш екологічно чистої енергії і тим самим сприяти виконанню Паризької угоди ЄС щодо скорочення викидів парникових газів.

3.4 Fit for 55

Пакет Fit for 55 – це набір пропозицій щодо перегляду та оновлення законодавства ЄС і впровадження нових ініціатив з метою забезпечення відповідності політики ЄС кліматичним цілям, погодженим Радою та Європейським парламентом. Пакет пропозицій спрямований на забезпечення узгодженої та збалансованої основи для досягнення кліматичних цілей ЄС, які: забезпечують справедливий і соціально чесний перехід, підтримують та зміцнюють інновації та конкурентоспроможність промисловості ЄС, одночасно забезпечуючи рівні умови для економічних операторів третіх країн, а також підкріплюють позицію ЄС як лідера у глобальній боротьбі зі зміною клімату ⁷⁶.

Пакет Fit for 55 включає законопроекти у цілій низці галузей, які мають вплив на кількість викидів, зокрема: правове регулювання альтернативних видів енергії, система торгівлі викидами, землекористування та лісове господарство, транспорт, оподаткування енергоносіїв, енергоефективність будівель тощо. Нові положення включають: швидке скорочення квот на викиди та поступове скасування безкоштовних квот для деяких секторів; реалізацію глобальної схеми компенсації та скорочення викидів вуглецю для міжнародної авіації; збільшення фінансування фонду модернізації та інноваційного фонду ⁷⁷.

⁷⁶ Екодія. Пакет ЄС “Fit for 55”. (2023). URL: <https://ecoaction.org.ua/paket-ies-fit-for-55.html> (дата звернення: 20.05.2026)

⁷⁷ Екодія. Пакет ЄС “Fit for 55”. (2023). URL: <https://ecoaction.org.ua/paket-ies-fit-for-55.html> (дата звернення: 20.05.2026)

У грудні 2022 року Рада та Європейський парламент також досягли попередньої політичної домовленості щодо перегляду правил системи торгівлі викидами ЄС, які застосовуються до авіаційного сектору. Авіація також буде сприяти досягненню цілей ЄС щодо скорочення викидів відповідно до Паризької угоди шляхом збільшення використання частки екологічно чистого авіаційного палива ⁷⁸.

На автомобілі та фургони припадає 15% загальних викидів вуглекислого газу в ЄС. Тому ЄС, як частина пакету Fit for 55, ухвалив нові правила, що регулюють викиди CO² від цих транспортних засобів. Регламент запроваджує прогресивні загальноєвропейські цілі скорочення викидів для легкових автомобілів і мікроавтобусів на 2030 рік і далі, включаючи цільове скорочення на 100% до 2035 року для нових легкових автомобілів і мікроавтобусів.

Пакет Fit for 55 містить пропозицію щодо перегляду директиви щодо відновлюваних джерел енергії. Пропозиція полягає в тому, щоб до 2030 року збільшити частку відновлюваних джерел енергії в загальному енергетичному балансі до принаймні 40%. У ньому також пропонується запровадження або посилення галузевих цілей і заходів у різних секторах, з особливим акцентом на секторах, де прогрес з інтеграцією відновлюваних джерел енергії на сьогоднішній день був повільнішим, зокрема, у сферах транспорту, будівель і промисловості.

⁷⁸ ETS aviation: Council and Parliament strike provisional deal to reduce flight emissions. (2022). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/07/ets-aviation-council-and-parliament-strike-provisional-deal-to-reduce-flight-emissions/> (дата звернення: 20.05.2026)

РОЗДІЛ 4. ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЄС ТА ПОЛІТИКА СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ

4.1 Взаємозв'язок фінансового регулювання та сталого розвитку ЄС

Фінансове регулювання Європейського Союзу є однією з ключових умов реалізації Європейського зеленого курсу. Кліматична нейтральність до 2050 року, декарбонізація промисловості, енергоефективність, розвиток відновлюваної енергетики, циркулярної економіки, сталої мобільності та зелених інновацій потребують значних довгострокових інвестицій. Державних ресурсів для такого переходу недостатньо, тому ЄС формує регуляторну рамку, яка має спрямувати приватний капітал на сталі цілі, зменшити ризики «зеленого відмивання» та забезпечити прозорість для інвесторів, банків, компаній і споживачів.

Європейська Комісія визначає стале фінансування як процес урахування екологічних, соціальних та управлінських чинників при ухваленні інвестиційних рішень у фінансовому секторі, що веде до довгострокових інвестицій у сталі економічні види діяльності та проєкти⁷⁹. У цьому підході екологічні чинники охоплюють пом'якшення зміни клімату, адаптацію до її наслідків, охорону біорізноманіття, запобігання забрудненню та циркулярну економіку; соціальні чинники пов'язані з нерівністю, інклюзією, трудовими відносинами, інвестиціями в людський капітал і громади; управлінські чинники стосуються якості корпоративного та публічного управління, прозорості, винагороди керівництва і відповідальності перед стейкхолдерами.

Глобальна фінансова криза 2008 року показала, що фінансова система може створювати значні ризики для реальної економіки, зайнятості, державних бюджетів і довіри громадян. У відповідь ЄС посилив банківське регулювання, створив Банківський союз, розвинув Європейську систему фінансового нагляду,

⁷⁹ European Commission. Overview of sustainable finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en (дата звернення: 26.05.2026).

запровадив жорсткіші вимоги до капіталу, ліквідності, санації банків, захисту інвесторів і прозорості ринків. Первинною метою було уникнення повторення фінансових криз та забезпечення стійкості банків, страхових компаній і ринків капіталу.

Після глобальної фінансової кризи 2008 року, яка виявила вразливість фінансової системи, недостатню узгодженість нагляду між державами-членами та ризики поширення проблем окремих фінансових установ на економіку ЄС загалом, Європейський Союз розпочав глибоку реформу регулювання фінансового сектору, метою якої було посилення стійкості банків, страхових компаній, інвестиційних установ і фінансових ринків, підвищення прозорості, захист вкладників та інвесторів, а також зменшення системних ризиків. У межах цієї реформи було сформовано низку ключових механізмів:

1. Механізм єдиного банківського нагляду, створений Регламентом Ради (ЄС) № 1024/2013)⁸⁰. Сутність механізму полягає в тому, що нагляд за найбільшими та системно важливими банками здійснюється централізовано на рівні ЄС – Європейський центральний банк отримав повні наглядові повноваження щодо банків у країнах-учасниках. Це дає змогу застосовувати єдині підходи до оцінювання банківських ризиків, раніше виявляти проблеми та зменшувати ймовірність того, що нестабільність окремої банківської установи вплине на фінансову систему загалом.

2. Єдиний механізм врегулювання банківських криз, запроваджений Регламентом (ЄС) № 806/2014⁸¹. Він визначає порядок дій у ситуації, коли банк стає неплатоспроможним або існує висока ймовірність його неплатоспроможності. Йдеться про кероване врегулювання кризи, яке може передбачати реструктуризацію банку, передання частини активів або зобов'язань, збереження критично важливих функцій і використання

⁸⁰ Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 1024/2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1024/oj> (дата звернення: 26.05.2026).

⁸¹ European Parliament and Council. Regulation (EU) No 806/2014 establishing uniform rules and a uniform procedure for the resolution of credit institutions and certain investment firms in the framework of a Single Resolution Mechanism and a Single Resolution Fund. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/806/oj> (дата звернення: 26.05.2026).

спеціальних фінансових інструментів. Головна мета цього механізму – зберегти фінансову стабільність і не допустити автоматичного перекладання втрат проблемного банку на державний бюджет і платників податків.

3. Європейська схема страхування вкладів, запропонована Європейською Комісією у 2015 році як інструмент посилення захисту вкладників і довіри до банківської системи⁸². Її ідея полягає у створенні спільного європейського рівня гарантування вкладів, який мав би доповнити національні системи захисту депозитів. Такий механізм покликаний зменшити залежність захисту вкладників від фінансових можливостей окремої держави. Водночас схема залишається незавершеною, оскільки її повноцінне впровадження потребує подальших політичних домовленостей між державами-членами ЄС.

Паралельно з реформуванням банківського регулювання ЄС посилив систему фінансового нагляду за ринками цінних паперів, страхуванням, пенсійними фондами та іншими учасниками фінансового сектору. Для цього функціонують Європейське управління з цінних паперів і ринків, Європейське банківське управління, Європейське управління зі страхування та професійних пенсій, а також Європейська рада із системних ризиків. Їхня роль полягає у координації нагляду, підготовці регуляторних стандартів, моніторингу ризиків, захисті інвесторів і забезпеченні більш узгодженого застосування фінансових правил у межах ЄС.

Саме на цій основі надалі розвивалася політика сталого фінансування. Якщо після кризи головний акцент робився на фінансовій стабільності, капітальних вимогах, прозорості ринків і захисті учасників фінансової системи, то з розвитком Європейського зеленого курсу до цієї логіки було додано ще один вимір – урахування кліматичних, екологічних, соціальних та управлінських ризиків у фінансовому регулюванні й інвестиційних рішеннях.

⁸² European Commission. Proposal for a Regulation amending Regulation (EU) No 806/2014 in order to establish a European Deposit Insurance Scheme. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015PC0586> (дата звернення: 26.05.2026).

З розвитком Європейського зеленого курсу поняття фінансової стабільності стало ширшим. Зміна клімату, деградація природного капіталу, енергетична залежність, втрата біорізноманіття та соціальна нерівність поступово почали розглядатися не лише як екологічні або соціальні проблеми, а й як джерела фінансових ризиків. Фінансова установа може втратити кошти не тільки через неповернення кредиту чи коливання ринкових цін, а й через те, що її позичальник працює у секторі, який втрачає конкурентоспроможність через вуглецеве регулювання, нові екологічні стандарти або зміну споживчого попиту.

Кліматичні ризики зазвичай поділяють на фізичні ризики та ризики переходу⁸³. Фізичні ризики виникають через повені, посухи, шторми, теплові хвилі, дефіцит води та інші природні явища. Вони впливають на вартість активів, заставу, безперервність виробництва, страхові виплати та кредитоспроможність клієнтів. Ризики переходу пов'язані зі зміною політики, технологій, ринків і споживчої поведінки у процесі переходу до низьковуглецевої економіки. Наприклад, подорожчання вуглецевих квот, впровадження механізму СВМ або нові стандарти енергоефективності можуть змінити фінансовий стан підприємства.

Однією з важливих змін в системі фінансового регулювання ЄС стало розширення фокусу від контролю за стійкістю окремих фінансових установ (мікропруденційна політика) до управління ризиками на рівні фінансової системи загалом (макропруденційна політика). Традиційний мікропруденційний підхід спрямований на те, щоб окремий банк, страхова компанія чи інвестиційна установа мали достатній капітал, ліквідність, систему управління ризиками та здатність виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Проте стабільність кожної установи окремо не гарантує стабільності всієї фінансової системи, оскільки ризики можуть накопичуватися одночасно в багатьох установах, концентруватися в окремих секторах, посилюватися через взаємозв'язки між

⁸³ European Commission. Climate and financial stability. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/climate-and-financial-stability-2024-07-09_en (дата звернення: 26.05.2026).

ринками та швидко поширюватися на реальну економіку. Саме цю проблему враховує макропруденційна політика: вона спрямована на виявлення, моніторинг і обмеження системних ризиків до того, як вони призведуть до фінансової нестабільності. Для політики сталого фінансування такий підхід є особливо важливим, оскільки кліматичні, екологічні, соціальні та управлінські ризики також можуть мати системний характер – впливати не лише на окрему компанію чи фінансову установу, а на цілі галузі, кредитні портфелі, страхові зобов’язання, інвестиційні ринки та довгострокову стійкість економіки.

Узагальнено зміну логіки фінансового регулювання ЄС від післякризового посилення стабільності фінансової системи до інтеграції ESG-ризиків і фінансування зеленого переходу, подано в табл. 4.1. (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Еволюція фінансового регулювання ЄС у контексті сталого розвитку

Етап	Головний акцент	Типові інструменти	Значення для сталого фінансування
Післякризове регулювання	Стабільність банків і ринків	Капітальні вимоги, стрес-тести, банківський нагляд	Відновлення довіри до фінансової системи
Формування системи нагляду	Узгоджене застосування правил в ЄС	ESFS, ESRB, EBA, ESMA, EIOPA	Інституційна база для контролю ризиків
Інтеграція ESG	Прозорість і відповідальність фінансових рішень	Таксономія, SFDR, CSRD/ESRS	Зменшення інформаційної асиметрії та greenwashing
Фінансування Зеленого курсу	Мобілізація публічного і приватного капіталу	InvestEU, зелені облігації, Механізм справедливого переходу	Перенаправлення інвестицій на кліматичні та екологічні цілі
Сучасне спрощення правил	Баланс між амбіціями, конкурентоспроможністю і витратами бізнесу	Перегляд SFDR, спрощення CSRD/ESRS	Підвищення практичності регулювання

Джерело: ророблено авторами за даними⁸⁴.

⁸⁴ European Commission. Overview of sustainable finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en (дата звернення: 26.05.2026).

Фінансовий сектор сприяє сталому розвитку тоді, коли інвестує в зелені проекти, підтримує сталі фінансові продукти, враховує екологічні, соціальні та управлінські критерії, зменшує ризики фінансування шкідливих для довкілля видів діяльності, стимулює інновації та допомагає бізнесу здійснювати зелений перехід. Наприклад, банк може фінансувати модернізацію будівель, сонячні електростанції, енергоефективне обладнання, електротранспорт або технології циркулярної економіки. Інвестиційний фонд може спрямовувати кошти у компанії з надійними планами декарбонізації, страхова компанія – підтримати адаптацію до кліматичних ризиків через продукти страхового захисту.

Водночас фінансовий сектор може заважати сталому розвитку, якщо продовжує фінансувати вуглецево-інтенсивні активи без плану переходу, ігнорує кліматичні ризики, підтримує шкідливі субсидії або продає фінансові продукти з оманливим «зеленим» маркуванням. Саме тому політика ЄС поєднує стимули для сталих інвестицій із вимогами прозорості, нагляду і відповідальності. Головне завдання - зробити так, щоб заяви про сталість можна було перевірити, порівняти і використати для реального фінансового рішення.

4.2 Політика сталого фінансування ЄС: стратегія та ключові інструменти

Початковою рамкою сучасної політики сталого фінансування ЄС став План дій з фінансування сталого зростання, прийнятий Європейською Комісією у 2018 році⁸⁵. Він сформував комплексну стратегію зв'язку фінансів і сталості та був побудований навколо трьох цілей: переорієнтація потоків капіталу на сталі інвестиції; управління фінансовими ризиками, пов'язаними зі зміною клімату, виснаженням ресурсів, екологічною деградацією та соціальними проблемами; підвищення прозорості та довгостроковості економічної діяльності⁸⁶.

⁸⁵ European Commission. Action Plan: Financing Sustainable Growth. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0097> (дата звернення: 26.05.2026).

⁸⁶ European Commission. Renewed sustainable finance strategy and implementation of the action plan on financing sustainable growth. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/renewed-sustainable-finance-strategy-and-implementation-action-plan-financing-sustainable-growth_en (дата звернення: 26.05.2026).

План дій з фінансування сталого зростання передбачав важливий крок – створення таксономії сталої економічної діяльності, розвиток стандартів і маркування зелених фінансових продуктів, підтримку сталих інвестицій, інтеграцію сталості в інвестиційні консультації, розробку кліматичних бенчмарків, покращення корпоративного розкриття інформації, включення ESG-ризиків у пруденційне регулювання та посилення довгострокового корпоративного управління. Оновлена стратегія сталого фінансування поглибила цей підхід. Її логіка полягає не лише у фінансуванні вже «зелених» активів, а й у підтримці переходу секторів, які сьогодні мають високі викиди, але потребують капіталу для модернізації. Це важливо для промисловості, енергетики, транспорту, будівництва та агросектору. Без фінансування переходу ці сектори не зможуть змінити технології та бізнес-моделі.

Основні інструменти, через які ЄС формує прозорість, порівнюваність і контроль за сталістю фінансових продуктів, корпоративної звітності та інвестиційних рішень, узагальнено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Ключові інструменти політики сталого фінансування ЄС

Інструмент	Призначення	Основні користувачі
Таксономія ЄС	Визначення екологічно сталих видів діяльності	Компанії, банки, інвестори, регулятори
SFDR	Розкриття інформації про сталість фінансових продуктів	Фонди, керуючі активами, інвестори
CSRD/ESRS	Корпоративна звітність зі сталості	Компанії, аудитори, банки, інвестори
Європейські зелені облігації	Стандартизація зеленого боргового фінансування	Емітенти, інвестори, перевіряльники
Керівні принципи ESMA щодо назв фондів	Протидія оманливому ESG-маркуванню	Інвестиційні фонди та роздрібні інвестори
Керівні принципи ЕБА щодо ESG-ризиків	Інтеграція ESG-ризиків у банківське управління	Банки і наглядові органи

Джерело: розроблено авторами за даними Європейської комісії.

Таксономія ЄС є класифікаційною системою, яка визначає, які види економічної діяльності можуть вважатися екологічно сталими. Європейська Комісія пояснює, що для досягнення кліматичних та енергетичних цілей ЄС потрібні спільна мова і чітке визначення того, що є «сталим»⁸⁷. Таксономія дає таку спільну мову для інвесторів, компаній, банків, регуляторів і громадськості.

Економічна діяльність може вважатися сталою за таксономією, якщо вона суттєво сприяє одній або кільком екологічним цілям, не завдає значної шкоди іншим цілям, дотримується мінімальних соціальних гарантій і відповідає технічним критеріям відбору. Через свої функції (табл. 4.3) таксономія забезпечує нормативно узгоджену класифікацію екологічно сталих видів економічної діяльності, підвищує порівнюваність інформації для інвесторів і фінансових установ, обмежує довільне використання «зелених» характеристик та створює основу для спрямування капіталу на види діяльності, що відповідають екологічним цілям ЄС.

Таблиця 4.3

Функції таксономії ЄС

Функція	Зміст	Практичне значення
Класифікаційна	Визначає сталі види діяльності	Дає спільну мову для ринку
Інформаційна	Підтримує розкриття інформації компаніями і фінансовими установами	Допомагає інвесторам оцінювати проекти
Анти-greenwashing	Обмежує довільне використання терміна «зелений»	Захищає інвесторів від оманливих заяв
Інвестиційна	Орієнтує капітал на кліматичні та екологічні цілі	Підтримує мобілізацію приватних фінансів
Стратегічна	Допомагає компаніям планувати перехід	Сприяє модернізації бізнес-моделей

Джерело: роброблено авторами на основі матеріалів Європейської Комісії.

Для України таксономія важлива не лише як технічний документ ЄС. Вона поступово впливає на вимоги банків, інвесторів, міжнародних фінансових

⁸⁷ European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 26.05.2026).

організацій, грантових програм і партнерів у ланцюгах постачання. Українські компанії, які хочуть працювати на ринку ЄС або залучати європейське фінансування, мають розуміти, як довести сталість своїх проєктів.

Регламент SFDR (регламент ЄС про розкриття інформації щодо сталості у секторі фінансових послуг, який встановлює вимоги до фінансових установ щодо прозорості ESG-ризиків, характеристик і впливів фінансових продуктів) встановлює рамку розкриття інформації про сталість у секторі фінансових послуг. Він застосовується з березня 2021 року і визначає, як учасники фінансового ринку мають розкривати інформацію про сталість, щоб інвестори могли ухвалювати поінформовані рішення.⁸⁸ SFDR допомагає зрозуміти, як фінансовий продукт враховує ризики сталості, чи має екологічні або соціальні характеристики, чи спрямований на сталі інвестиції та які негативні впливи може створювати.

Корпоративна звітність зі сталості є другою важливою частиною прозорості. Директива CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) – це нормативний акт ЄС, який встановлює правила обов’язкової звітності компаній про те, як їхня діяльність впливає на довкілля, людей і суспільство, а також як екологічні та соціальні ризики впливають на саму компанію⁸⁹. Директива CSRD зобов’язує компанії, які підпадають під її дію, звітувати відповідно до Європейських стандартів звітності зі сталості. Перші компанії застосовували нові правила за 2024 фінансовий рік, а звіти публікують у 2025 році⁹⁰. Значення CSRD полягає у тому, що банки та інвестори отримують більш структуровані й порівнянні дані про екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності компаній.

⁸⁸ European Commission. Sustainability-related disclosure in the financial services sector. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/disclosures/sustainability-related-disclosure-financial-services-sector_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁸⁹ European Parliament and Council. Directive (EU) 2022/2464 as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj> (дата звернення: 26.05.2026).

⁹⁰ European Commission. Corporate sustainability reporting. URL: https://finance.ec.europa.eu/financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en (дата звернення: 26.05.2026).

Важливим принципом CSRD є подвійна суттєвість. Компанія має оцінювати не лише те, як кліматичні та соціальні чинники впливають на її фінансовий стан, а й те, як сама компанія впливає на довкілля, людей і суспільство. У 2025-2026 роках ЄС також працює над спрощенням частини вимог, щоб зменшити адміністративне навантаження та зробити правила більш пропорційними. Це не означає відмову від сталого фінансування, а радше пошук балансу між прозорістю, конкурентоспроможністю та практичністю.

Швидке зростання попиту на сталі фінансові продукти створило ризик greenwashing - ситуації, коли фінансовий продукт або компанія заявляє про сталість без достатніх доказів. Тому ЄС запроваджує правила для зелених облігацій і назв фондів. Регламент (ЄС) 2023/2631 встановлює рамку для європейських зелених облігацій та добровільні розкриття для облігацій, що продаються як екологічно сталі або пов'язані зі сталістю⁹¹. Його мета - підвищити довіру до ринку зеленого боргу через прозоре використання коштів, звітність і зовнішню перевірку.

У 2024 році ESMA (European Securities and Markets Authority, Європейське управління з цінних паперів і ринків – наглядовий орган ЄС у сфері ринків капіталу та захисту інвесторів) оприлюднила Керівні принципи щодо назв фондів, які використовують ESG або пов'язані зі сталістю терміни⁹². Назва фонду суттєво впливає на очікування інвестора. Якщо фонд називається «сталим», «кліматичним» або «зеленим», його інвестиційна стратегія має відповідати такій назві, що важливо для захисту інвесторів і добросовісної конкуренції на ринку.

Такі вимоги показують, що політика сталого фінансування ЄС поступово деталізує правила для всіх ключових етапів руху фінансової інформації: від визначення того, які види діяльності можуть вважатися екологічно сталими, до розкриття інформації компаніями, маркування фінансових продуктів, випуску

⁹¹ Regulation (EU) 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 on European Green Bonds and optional disclosures for bonds marketed as environmentally sustainable and for sustainability-linked bonds. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2631/oj/eng> (дата звернення: 26.05.2026).

⁹² European Securities and Markets Authority. Guidelines on funds' names using ESG or sustainability-related terms. URL: <https://www.esma.europa.eu/document/guidelines-funds-names-using-esg-or-sustainability-related-terms> (дата звернення: 26.05.2026).

зелених облігацій і наглядового контролю за використанням ESG-термінології. Це важливо, оскільки сталі фінансові рішення потребують не лише наявності інвестиційного капіталу, а й достовірних, порівнюваних і перевірюваних даних, на основі яких банки, інвестори, регулятори та компанії можуть оцінювати ризики, обґрунтовувати інвестиційні рішення й підтверджувати відповідність заявленим цілям сталого розвитку.

4.3 Європейська система фінансового нагляду та ESG-ризика

Європейська система фінансового нагляду (European System of Financial Supervision, ESFS) є координованою системою наглядових органів і моніторингу ризиків, яка допомагає зберігати банки, страховиків, пенсійних провайдерів і фінансові ринки безпечними та стабільними⁹³. Вона була створена для попередження майбутніх фінансових криз, захисту споживачів та забезпечення узгодженого застосування фінансових правил у державах-членах ЄС.

ESFS поєднує макропруденційний та мікропруденційний нагляд. Макропруденційний нагляд стосується фінансової системи загалом і спрямований на запобігання системним ризикам. Мікропруденційний нагляд стосується окремих установ: банків, страховиків, пенсійних фондів, інвестиційних компаній та інших учасників ринку. Європейський центральний банк зазначає, що ESFS є мережею, зосередженою навколо трьох Європейських наглядових органів, Європейської ради із системних ризиків та національних органів нагляду.⁹⁴

Інституційна структура ESFS відображає розподіл наглядових функцій між органами, відповідальними за системні ризики, банківський сектор, ринки цінних паперів, страхування, професійні пенсії та національну імплементацію правил ЄС (табл. 4.4).

⁹³ European Commission. European system of financial supervision. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/european-system-financial-supervision_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁹⁴ European Central Bank. European System of Financial Supervision. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/esfs/html/index.en.html> (дата звернення: 26.05.2026).

Інституції Європейської системи фінансового нагляду

Інституція	Роль	Значення для сталого фінансування
Європейська рада із системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB)	Макропруденційний нагляд за системними ризиками	Аналіз кліматичних і природних ризиків для фінансової стабільності
Європейське банківське управління (European Banking Authority, EBA)	Банківське регулювання і наглядова конвергенція	Вимоги до управління ESG-ризиками банків
Європейське управління з цінних паперів і ринків (European Securities and Markets Authority, ESMA)	Нагляд за ринками цінних паперів і захист інвесторів	Розкриття інформації, ESG-маркування, протидія greenwashing
Європейське управління зі страхування та професійних пенсій (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA)	Нагляд за страхуванням і професійними пенсіями	Урахування кліматичних ризиків у страхових і пенсійних активах
Національні органи нагляду (National Supervisory Authorities, NSAs)	Практична імплементація правил ЄС	Діалог із фінансовими установами і контроль на місцях
Банківський нагляд Європейського центрального банку (European Central Bank Banking Supervision, ECB Banking Supervision)	Банківський нагляд у межах Банківського союзу	Кліматичні стрес-тести та наглядові очікування щодо банків

Джерело: зроблено авторами на основі матеріалів Європейської Комісії.

ЕБА відіграє центральну роль у банківському секторі. У фінальних Керівних принципах щодо ESG-ризиків ЕБА встановила вимоги до ідентифікації, вимірювання, управління та моніторингу ESG-ризиків, зокрема через плани, що мають забезпечити стійкість установ у коротко-, середньо- та

довгостроковій перспективі⁹⁵. Це означає, що банки мають інтегрувати сталість у кредитну політику, ризик-апетит, ціноутворення, внутрішній контроль, збір даних і стратегічне планування.

ESMA зосереджується на ринках капіталу, захисті інвесторів і якості розкриття інформації. Її роль особливо важлива у боротьбі з greenwashing. Для ринку недостатньо, щоб фонд або емітент використовував привабливі сталі терміни. Потрібно, щоб стратегія, структура портфеля, показники впливу та звітність відповідали заявам.

ЕІОРА відповідає за страхування та професійні пенсії. Для цих секторів кліматичні ризики мають особливе значення, оскільки страхові компанії стикаються з фізичними ризиками, а пенсійні фонди працюють із довгостроковими зобов'язаннями. Страхування може стимулювати адаптацію до зміни клімату, а пенсійні інвестиції можуть підтримувати довгострокові сталі активи.

4.4 Публічні фінанси ЄС і фінансування Зеленого курсу

Фінансова політика ЄС виходить із того, що перехід до кліматично нейтральної економіки потребує масштабних інвестицій. Одним із ключових інструментів організації фінансування зеленого переходу став Інвестиційний план Європейського зеленого курсу (European Green Deal Investment Plan, 2020) – фінансова рамка, представлена Європейською Комісією для мобілізації щонайменше 1 трлн євро сталих інвестицій протягом десятиліття⁹⁶. Його логіка полягає в тому, що бюджет ЄС має не лише безпосередньо фінансувати кліматичні та екологічні пріоритети, а й створювати умови для залучення приватного капіталу, зниження інвестиційних ризиків і підготовки якісних

⁹⁵ European Banking Authority. Guidelines on the management of ESG risks. URL: <https://www.eba.europa.eu/activities/single-rulebook/regulatory-activities/sustainable-finance/guidelines-management-esg-risks> (дата звернення: 26.05.2026).

⁹⁶ European Commission. Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0021> (дата звернення: 26.05.2026).

проектів. Інвестиційний план Європейського зеленого курсу поєднує три напрями. Перший – фінансування через бюджет ЄС та пов’язані програми. Другий – створення сприятливої рамки для приватних інвесторів через регулювання, таксономію, гарантії, стандарти і прозорість. Третій — практична підтримка органів влади та ініціаторів проектів у підготовці інвестицій. Основні інструменти, через які ЄС поєднує бюджетні ресурси, гарантійні механізми, боргові інструменти та технічну підтримку для фінансування зеленого переходу, узагальнено в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Публічні фінансові інструменти ЄС для зеленого переходу

Інструмент	Основне призначення	Тип підтримки
Бюджет ЄС і NextGenerationEU	Підтримка відновлення, зеленого і цифрового переходу	Гранти, програми, бюджетні зобов’язання
Інвестиційний план Зеленого курсу	Мобілізація сталих інвестицій	Поєднання бюджету, гарантій і приватного капіталу
InvestEU	Залучення приватних інвестицій	Гарантії, позики, інструменти ризик-поділу
Механізм справедливого переходу	Підтримка вразливих регіонів і працівників	Гранти, інвестиції, позики, технічна допомога
Зелене бюджетування	Узгодження бюджетів з кліматичними цілями	Методики оцінки видатків і доходів
Європейські зелені облігації	Фінансування екологічно сталих проектів	Боргові інструменти

Джерело: роброблено авторами на основі матеріалів Європейської Комісії.

Бюджет ЄС має інвестиційний характер і працює на багаторічній основі. У період 2021–2027 років довгостроковий бюджет ЄС і NextGenerationEU стали основою для відновлення, цифрової трансформації та зеленого переходу. Європейська Комісія зазначає, що 30% довгострокового бюджету ЄС та NextGenerationEU має бути спрямовано на боротьбу зі зміною клімату. Це показує, що фінансування Європейського зеленого курсу інтегрується не як окремий додатковий напрям, а як частина загальної бюджетної політики ЄС.

У контексті сталого розвитку публічні фінанси мають оцінюватися не лише за обсягом коштів, спрямованих на кліматичні, екологічні чи соціальні цілі, а й за якістю управління цими ресурсами. Для зеленого переходу важливо, щоб бюджетні рішення були не формальним розподілом фінансування, а частиною відповідальної системи публічного управління. Тому в політиці фінансування Європейського зеленого курсу значення мають базові принципи належного управління публічними фінансами: прозорість, підзвітність, доброчесність:

- Прозорість (transparency) – відкритість інформації про формування бюджетних рішень, джерела фінансування, критерії відбору програм і проєктів, напрями використання коштів та досягнуті результати. У сфері сталого розвитку прозорість дає змогу перевірити, чи справді публічні видатки спрямовані на кліматичні, екологічні та соціальні цілі, а не лише декларуються як такі.

- Підзвітність (accountability) – обов’язок органів влади, інституцій та розпорядників коштів пояснювати ухвалені фінансові рішення, звітувати про використання ресурсів і підтверджувати результати. Для фінансування зеленого переходу це означає, що оцінюється не лише факт виділення або витрачання коштів, а й їхній внесок у конкретні зміни: енергоефективність, скорочення викидів, модернізацію інфраструктури, регіональний розвиток або соціальну підтримку вразливих груп.

- Доброчесність (integrity) – дотримання законності, етичних стандартів і суспільного інтересу під час управління публічними ресурсами. Цей принцип передбачає запобігання корупції, конфлікту інтересів, нецільовому використанню коштів, завищенню вартості проєктів і маніпуляціям із результатами. У контексті сталого фінансування доброчесність також важлива для недопущення ситуацій, коли проєкти подаються як «зелені» або соціально значущі без реального підтвердження їхнього внеску в цілі сталого розвитку.

Бюджет ЄС має інвестиційний характер і працює на багаторічній основі. У період 2021-2027 років довгостроковий бюджет і NextGenerationEU стали основою для відновлення, цифрової трансформації та зеленого переходу.

Європейська Комісія зазначає, що 30% довгострокового бюджету та NextGenerationEU має бути витрачено на боротьбу зі зміною клімату⁹⁷.

Окреме значення має зелене бюджетування. Європейська Комісія спільно з державами-членами розробила довідкову рамку зеленого бюджетування ЄС як інструмент для держав, які впроваджують або вдосконалюють такі практики⁹⁸. Зелене бюджетування допомагає оцінювати, які бюджетні видатки підтримують кліматичні та екологічні цілі, які є нейтральними, а які можуть їм суперечити.

Для України зелений бюджетний підхід є важливим у контексті післявоєнного відновлення. Відбудова енергетики, житла, транспорту та промисловості має уникати відтворення застарілих вуглецево-інтенсивних моделей. Якщо публічні інвестиції будуть узгоджені з європейськими принципами сталого фінансування, це полегшить доступ до міжнародного фінансування і посилить конкурентоспроможність економіки.

InvestEU є важливим інструментом мобілізації приватного капіталу. Він підтримує сталі та інклюзивні інвестиції, інновації і створення робочих місць у Європі⁹⁹. Його логіка полягає у використанні гарантій та інструментів розподілу ризику, щоб зробити пріоритетні проєкти привабливішими для інвесторів.

Механізм справедливого переходу визнає, що зелений перехід матиме нерівномірні наслідки. Регіони, залежні від вугілля або вуглецево-інтенсивної промисловості, потребують підтримки для диверсифікації економіки, перекваліфікації працівників, розвитку МСП і створення нових робочих місць. Тому політика сталого фінансування ЄС поєднує кліматичну ефективність із соціальною справедливістю.

⁹⁷ European Commission. EU budget today. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/motion/today_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁹⁸ European Commission. Green budgeting in the EU. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-governance-framework/national-fiscal-frameworks-eu-member-states/green-budgeting-eu_en (дата звернення: 26.05.2026).

⁹⁹ European Commission. InvestEU. URL: https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/eu-funding-programmes/invest-eu_en (дата звернення: 26.05.2026).

РОЗДІЛ 5. КОРПОРАТИВНЕ РОЗКРИТТЯ КЛІМАТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СЕКТОРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

5.1 Ключові ініціативи ESG звітування

В умовах посилення кліматичних ризиків, трансформації регуляторного середовища та зростання ролі сталого фінансування прозорість і якість нефінансової звітності набувають статусу ключових чинників забезпечення довіри до фінансових ринків. Системне розкриття кліматичних та ESG-показників забезпечує інвесторів релевантною інформацією про вплив екологічних і соціальних чинників на фінансовий стан, результати діяльності та стратегічні перспективи компаній. Фактори сталого розвитку дедалі активніше інтегруються у процеси прийняття інвестиційних рішень, що зумовлює підвищення вимог до повноти, достовірності та порівнюваності відповідної інформації.

На практиці інформація ESG найчастіше розкривається у формі окремих звітів зі сталого розвитку. Зростаюча кількість компаній також надає додаткові розкриття через спеціалізовані розділи на власних вебсайтах, що дозволяє зацікавленим сторонам отримувати доступ до даних щодо ESG-показників та оновлень про досягнутий прогрес майже в режимі реального часу. Така тенденція відображає зростаючий попит на підвищену прозорість, доступність і своєчасність інформації у сфері сталого розвитку, що виходить за межі традиційної річної звітності.

За відсутності стандартної структури ESG звітів, існує широкий консенсус щодо питань, які вона охоплює. Звітність ESG зазвичай складається шляхом публікації звіту про сталий розвиток, хоча все більше компаній розкривають дані на веб-сторінках, які демонструють ефективність компанії ESG на додаток до більш стандартного звіту. За таких умов компанії отримували значний простір,

самостійно визначаючи, на які саме міжнародні стандарти та рамкові підходи звітності у сфері сталого розвитку вони спиратимуться при формуванні власної ESG-звітності. На початковому етапі звітність формувалася переважно як інструмент для інвесторів і була орієнтована на розкриття інформації, яка пов'язана зі стійкістю (sustainability) компаній, зареєстрованих на біржі. Зазвичай звітність складалася шляхом публікації звіту про сталий розвиток, розкриттям даних на веб-сторінках, які демонстрували ефективність компанії на додаток до більш стандартного звіту.

Найбільш поширені ініціативи ESG звітування представлено в табл.5.1.

Таблиця 5.1

Еволюція ініціатив ESG звітування та розкриття інформації

Назва ініціативи	Перше застосування / чинність	Статус	Коротка характеристика
GRI (Global Reporting Initiative)	2000 р. — запущено перші принципи GRI	Добровільна	Перша структура звітності про сталий розвиток. Міжнародно визнані стандарти, що зосереджуються на екологічному та соціальному впливі організацій і їхньої діяльності, враховуючи інформаційні потреби широкого кола зацікавлених сторін.
SASB (Sustainability Accounting Standards Board / SASB Standards)	2011 р.	Переважно добровільна	Стандарти, спрямовані на висвітлення фінансово суттєвих ESG-факторів для компаній США. Показники фінансованих викидів у трьох стандартах SASB у грудні 2025 р. були приведені у відповідність до відповідних оновлених вимог стандарту IFRS S2 ¹⁰⁰ .
NFRD (Non-Financial Reporting Directive) 2014/95/EU	Прийняття Директиви ¹⁰¹ з 2014 (перша звітність переважно у 2018)	Обов'язкова (для визначеного кола)	Директива ЄС щодо звітності ESG. Обов'язкова для великих компаній з понад 500 співробітників або загальна сума балансу більше ніж 20 млн. євро. Критикувалася за низьку стандартизованість і порівнюваність.
TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)	Глобальна ініціатива заснована в 2015р. Перше застосування в 2017 р.	Добровільна (де-факто базова рамка)	Рамка кліматичних розкриттів заснована Радою з фінансової стабільності (FSB). В 2023 — TCFD завершила мандат і була розформована; естафету моніторингу передано в екосистему ISSB/IFRS Foundation.

¹⁰⁰ Targeted amendments to IFRS S2—At a glance. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/supporting-implementation/ifrs-s2/s2-targeted-amendments-at-a-glance.pdf> (дата звернення: 30.03.2026)

¹⁰¹ Non-financial Reporting Directive. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/654213/EPRS_BRI\(2021\)654213_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/654213/EPRS_BRI(2021)654213_EN.pdf) (дата звернення: 30.03.2026)

CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) 2022/2464	Прийнято в 2022р. Перші звіти: за FY2024 (публікація у 2025)	Обов'язкова (поетапно)	Директива ЄС. Замінює NFRD, суттєво розширює охоплення. Має зв'язок з TCFD. CSRD суттєво збільшить вимоги до звітності для компаній, які підпадають під його сферу дії.
IFRS S1 & IFRS S2 (ISSB)	Прийнято стандарти в 2023р.	Запрова- джуються юрисдик- ціями	Глобальні стандарти розроблені під егідою IFRS Foundation. Про створення Ради з міжнародних стандартів звітності зі сталого розвитку (ISSB) було оголошено 3 листопада 2021 р. ISSB розробляє стандарти, які формують глобальну базову основу розкриття інформації у сфері сталого розвитку, орієнтовану на потреби інвесторів і фінансових ринків, що сприятиме зменшенню інформаційної асиметрії, підвищенню обґрунтованості інвестиційних рішень і зміцненню довіри до учасників фінансового ринку ¹⁰² .
ESRS (European Sustainability Reporting Standards) – Reg. (EU) 2023/2772	Прийнято в 2023р. Застосування з 01.01.2024 (для FY, що стартують після 01.01.2024)	Обов'язкові в рамках CSRD	Існує три категорії ESRS ¹⁰³ : міжгалузеві стандарти; тематичні стандарти (екологічні, соціальні та управлінські стандарти); та галузеві стандарти. Міжгалузеві стандарти та тематичні стандарти застосовуються до всіх підприємств незалежно від того, в якому секторі або секторах працює підприємство.

Джерело: розроблено автором.

Звітність щодо зовнішніх ефектів діяльності підприємств – передусім впливу на довкілля та суспільство – за останні роки зазнала суттєвої трансформації: від фрагментарних добровільних ініціатив до більш структурованих і стандартизованих підходів до розкриття інформації. Така еволюція зумовлена зростанням ролі нефінансових факторів у прийнятті інвестиційних і управлінських рішень, а також підвищенням запиту на прозорість і підзвітність бізнесу.

Формування широкого міжнародного консенсусу щодо стандартів ESG є закономірною відповіддю на потребу впорядкування підходів до розкриття інформації у сфері сталого розвитку. Попри наявність значної кількості добровільних ініціатив і рамкових документів, їх фрагментованість призводила

¹⁰² International Sustainability Standards Board. URL: <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (дата звернення: 30.03.2026)

¹⁰³ Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302772 (дата звернення: 30.03.2026)

до зростання витрат на підготовку звітності, ускладнення регуляторного середовища та виникнення додаткових ризиків як для компаній, так і для інвесторів. Уніфікація та гармонізація ESG-стандартів покликані забезпечити зіставність, прозорість і передбачуваність інформації, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню ефективності функціонування фінансових ринків і зниженню трансакційних витрат для їх учасників.

Співіснування кількох систем звітності спонукало багато компаній до впровадження гібридних підходів, що поєднують стандарти GRI, SASB та дедалі частіше ISSB з метою задоволення різних вимог інвесторів, регуляторів, тощо. Така фрагментація підкреслює важливість подальших глобальних зусиль щодо гармонізації стандартів для посилення порівнюваності, прозорості та достовірності ESG-інформації.

Широку міжнародну підтримку у розробленні стандартів розкриття інформації зі сталого розвитку, зокрема з боку G7, G20, Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), Ради з фінансової стабільності, а також міністрів фінансів і керівників центральних банків більш ніж 40 юрисдикцій, має ISSB. ISSB спирається на напрацювання ринково-орієнтованих ініціатив зі звітності, зосереджених на інтересах інвесторів, зокрема Ради зі стандартів розкриття кліматичної інформації (Climate Disclosure Standards Board, CDSB), Робочої групи з розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (Task Force on Climate-related Financial Disclosures, TCFD), Інтегрованої рамки звітності Фонду звітності про створення вартості (Value Reporting Foundation), галузевих стандартів SASB, а також Показників стейкхолдерського капіталізму Всесвітнього економічного форуму.

ISSB визначила чотири ключові цілі своєї діяльності¹⁰⁴:

- розроблення стандартів для глобальної базової основи розкриття інформації у сфері сталого розвитку;
- задоволення інформаційних потреб інвесторів;

¹⁰⁴ International Sustainability Standards Board. URL: <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (дата звернення: 30.03.2026)

- забезпечення можливості для компаній надавати комплексну інформацію про сталий розвиток глобальним ринкам капіталу;
- сприяння взаємодії та сумісності з вимогами до розкриття інформації, що встановлюються на рівні окремих юрисдикцій та/або орієнтовані на ширші групи заінтересованих сторін.

Стандарти розробляються з акцентом на ефективність, допомагаючи компаніям при звітуванні розкривати саме ту інформацію, яка є необхідною для інвесторів на глобальних ринках капіталу. Стандарти покликані забезпечити надання релевантної інформації у належному форматі для підтримки інвестиційних рішень та сприяти міжнародній порівнюваності з метою залучення капіталу. Застосування стандартів ISSB дозволяє компаніям уникнути дублювання звітності. Якщо вимоги окремих юрисдикцій базуються на глобальній основі, компанії можуть одночасно виконувати національні вимоги та користуватися перевагами ефективності й порівнюваності, які забезпечує глобальна базова рамка. Інтеграція кліматичних факторів у фінансову звітність підвищує стійкість фінансової системи загалом та сприяє формуванню відповідального інвестування.

Аналогічною була ситуація і в Європейському Союзі. Відсутність єдиного уніфікованого підходу до структури ESG-звітності зумовлювала фрагментарність і варіативність практик розкриття інформації, зокрема щодо змістового наповнення та рівня деталізації. По суті, сформувався лише загальний консенсус стосовно переліку сфер, які мають бути висвітлені, тоді як стандартизовані вимоги до форматів подання даних, наборів показників і принципів порівнюваності залишалися неузгодженими.

5.2 Регуляторні інструменти ЄС: система класифікації та звітність у сфері сталого розвитку

Європейська Комісія запровадила комплексний пакет заходів, спрямований на посилення спрямування потоків капіталу до сталих видів

діяльності в межах Європейського Союзу. Спрямовуючи інвестиції у більш екологічно чисті технології та підприємства, ці заходи покликані прискорити перехід Союзу до кліматичної нейтральності до 2050 року та зміцнити позиції ЄС як глобального лідера у формуванні стандартів сталого фінансування. У сукупності вони становлять наріжний елемент порядку денного ЄС у сфері сталого фінансування, забезпечуючи підвищення прозорості, узгодженості та підзвітності у фінансовому й корпоративному секторах.

Пакет включає три ключові складові:

- Кліматичний делегований акт Таксономії ЄС (EU Taxonomy Climate Delegated Act) – встановлює єдину систему класифікації для визначення видів економічної діяльності, що здійснюють суттєвий внесок у досягнення екологічних та кліматичних цілей ЄС. Забезпечуючи ясність і передбачуваність, цей акт покликаний спрямовувати приватні інвестиції на діяльність, що підтримує Європейський зелений курс та довгострокові траєкторії декарбонізації.

- Директива про корпоративну звітність у сфері сталого розвитку (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD) – суттєво підвищує якість, порівнюваність і доступність інформації щодо сталого розвитку, що розкривається компаніями. Запровадження стандартизованих вимог до звітності забезпечує інвесторам, фінансовим установам та іншим заінтересованим сторонам доступ до надійних і узгоджених даних для прийняття рішень, управління ризиками та забезпечення підзвітності.

- Шість делегованих актів про внесення змін (Six Amending Delegated Acts) – переглядають правила щодо фідучіарних обов'язків, інвестиційної діяльності та страхового консультування, інтегруючи міркування сталого розвитку як невід'ємну складову фінансового прийняття рішень. Це зобов'язує фінансових посередників, зокрема керуючих активами, консультантів та страховиків, систематично інтегрувати екологічні, соціальні та управлінські (ESG) чинники у свої інвестиційні процеси та рекомендації клієнтам.

Таксономія ЄС для сталих видів діяльності.¹⁰⁵ Система класифікації, що встановлює критерії визначення екологічно сталих видів економічної діяльності з метою спрямування інвестицій на досягнення цілей сталого розвитку (Регламент (ЄС) 2020/852).

Кліматичний делегований акт Таксономії ЄС визначає та класифікує види діяльності, які мають найбільш позитивний вплив на клімат і довкілля. Таксономія ЄС є класифікаційною системою, що може використовуватися для встановлення того, чи є фінансовий продукт або інвестиція екологічно сталими. Її мета полягає у сприянні вибору інвесторами сталих інвестицій.

Реалізована відповідно до Регламенту про Таксономію ЄС (Регламент (ЄС) 2020/852), вона застосовується до компаній, на які поширюються вимоги щодо нефінансової звітності (NFRD/CSRD), та набрала чинності з 1 січня 2022 року. Вона є першою у світі «зеленою переліковою системою» — класифікаційною системою екологічно сталих видів економічної діяльності, яку інвестори можуть використовувати під час спрямування капіталу на проекти та види діяльності, що мають суттєвий позитивний вплив на клімат і довкілля.

Делегований акт визначає, які інвестиції здійснюють «суттєвий внесок» у досягнення: пом'якшення змін клімату; адаптації до змін клімату. Він охоплює економічну діяльність приблизно 40% компаній, чії цінні папери допущені до біржових торгів, у секторах, відповідальних майже за 80% прямих викидів парникових газів у Європі, зокрема в енергетиці, лісовому господарстві, промисловості, транспорті та будівництві.

Класифікація витрат відповідно до Таксономії¹⁰⁶:

- Taxonomy-eligible – інвестиції, що відповідають критеріям включення до сфери застосування Таксономії ЄС, але не обов'язково повністю відповідають

¹⁰⁵ EU Taxonomy for Sustainable Activities. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 30.03.2026)

¹⁰⁶ Financing a Clean and Competitive Transition Monitoring Capital Flows to Sustainable Investments. The EU Platform on Sustainable Finance, 2025, 92 p., URL: https://finance.ec.europa.eu/document/download/87c48ab4-34d2-4cd7-997e-efc1310e62c5_en?filename=250311-sustainable-finance-platform-report-capital-flows_en.pdf (дата звернення: 30.03.2026)

усім вимогам сталості.

– Taxonomy-aligned – інвестиції, що повністю відповідають критеріям ЄС щодо екологічної сталості (тобто відповідають усім технічним вимогам і не завдають суттєвої шкоди іншим цілям сталого розвитку).

Директива про нефінансову звітність (Non-Financial Reporting Directive, NFRD), офіційно Директива 2014/95/ЄС, стала першим законодавчим актом на рівні Європейського Союзу, який зобов'язував компанії розкривати нефінансову інформацію. Вона поширювалася на великі суб'єкти суспільного інтересу (Public-Interest Entities, PIEs) з чисельністю понад 500 працівників, зокрема на компанії, чії цінні папери котируються на біржі, банки та страхові компанії, охоплюючи близько 11 000 компаній у межах ЄС.

Директива передбачала обов'язкове розкриття інформації щодо екологічних, соціальних і пов'язаних із працівниками питань, дотримання прав людини, заходів із запобігання корупції та хабарництва, а також політики різноманітності складу органів управління. Хоча її метою було підвищення прозорості та підзвітності щодо соціального й екологічного впливу компаній та забезпечення інвесторів більш повною інформацією про нефінансові ризики, NFRD передбачала гнучкість у звітності, дозволяючи використання міжнародних, європейських або національних рамок підходів (зокрема Global Reporting Initiative (GRI), Sustainability Accounting Standards Board (SASB), International Integrated Reporting Framework (IIRC), Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD), United Nations (UN) Guiding Principles Reporting Framework, UN Global Compact, Керівні принципи ОЕСР). Однак така гнучкість призвела до фрагментації підходів і обмеженої порівнюваності звітів. Вузька сфера застосування директиви, відсутність стандартизованих вимог і незалежного зовнішнього підтвердження (аудиту) продемонстрували її обмеження та створили підґрунтя для заміни Директивою про корпоративну звітність у сфері сталого розвитку (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD).

21 квітня 2021 року Європейська Комісія оголосила про ухвалення Директиви про корпоративну звітність у сфері сталого розвитку (CSRD) відповідно до зобов'язань у межах Європейського зеленого курсу. CSRD вносить зміни до чинної Директиви про нефінансову звітність (NFRD) та суттєво посилює вимоги до звітності для компаній, на які вона поширюється, з метою розширення обсягу інформації у сфері сталого розвитку, доступної для зацікавлених сторін.

Директива застосовуватиметься до трьох категорій компаній:

1. Усі компанії, чий цінні папери допущені до торгів на регульованому ринку ЄС – включаючи як компанії з ЄС, так і компанії з третіх країн, чий боргові або пайові цінні папери обертаються на таких ринках.

2. «Великі» компанії ЄС, визначені як ті, що протягом двох послідовних років перевищують встановлені порогові значення щодо активів, доходів та чисельності працівників.

3. Дочірні підприємства компаній з-поза меж ЄС, що здійснюють діяльність у ЄС, якщо вони перевищують зазначені порогові значення. Крім того, обов'язок звітування поширюється на суб'єкти ЄС, які є материнськими компаніями груп, що протягом двох послідовних років перевищують встановлені порогові значення щодо активів, доходів та чисельності працівників. Консолідована звітність у сфері сталого розвитку також вимагатиметься від компаній з головним офісом за межами ЄС на глобальному рівні, якщо вони генерують визначений обсяг обороту в ЄС та мають щонайменше одне дочірнє підприємство або філію в ЄС, що відповідають установленим критеріям.

Починаючи з 2025-2027 років, усі великі компанії (незалежно від того, чи є вони лістинговими), а також материнські компанії, які відповідають щонайменше двом із трьох таких критеріїв¹⁰⁷: 250 працівників та/або річний оборот понад 50 млн євро та/або сукупні активи понад 20 млн євро, – підпадатимуть під вимоги звітності. Крім того, до сфери застосування звітності

¹⁰⁷ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022. European Union, 2022, URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj> (дата звернення: 30.03.2026)

належатимуть дочірні компанії підприємств із-поза меж ЄС, якщо їхній чистий дохід у межах ЄС перевищує 150 млн євро протягом двох послідовних фінансових років. Малі та середні компанії, чий цінні папери допущені до торгів на біржі, матимуть додатковий трирічний перехідний період для дотримання вимог, тобто розпочнуть звітування з 2027 року.

Директива про корпоративну звітність у сфері сталого розвитку (CSRD) суттєво розширює сферу звітності щодо сталого розвитку, зобов'язуючи всі великі компанії, що здійснюють діяльність у ЄС і перевищують визначені порогові показники, – а не лише лістингові компанії та суб'єкти суспільного інтересу – виконувати нові вимоги. Ключовим принципом директиви є принцип подвійної суттєвості (double materiality), який передбачає обов'язок організацій розкривати як власний вплив на суспільство та довкілля, так і те, яким чином екологічні й соціальні фактори створюють фінансові ризики та можливості для їхньої діяльності.

Звітність має бути узгоджена з Таксономією ЄС, що забезпечує послідовність класифікації сталих видів економічної діяльності, а також відповідати Європейським стандартам звітності зі сталого розвитку (European Sustainability Reporting Standards, ESRS), які визначають перелік ESG-показників, що підлягають розкриттю. Крім того, звітність за CSRD повинна містити дані, необхідні для дотримання Регламенту про розкриття інформації у сфері сталого фінансування (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR), тим самим підвищуючи прозорість для інвесторів. Передбачається також використання стандартизованого цифрового формату звітів для їх інтеграції до централізованої бази даних, а також обов'язкове незалежне аудиторське підтвердження.

Європейська Комісія вже запропонувала ініціативи щодо оптимізації та спрощення звітності, які підлягатимуть розгляду Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу. Це є складовою ініціативи Omnibus 2025, спрямованої на скорочення вимог щодо звітності у сфері сталого розвитку та процедур належної перевірки (due diligence) (Omnibus 2025). У лютому 2025 року

Європейська Комісія представила два комплексні (omnibus) законодавчі пропозиції (COM(2025) 801 та COM(2025) 812), спрямовані на пом'якшення зобов'язань щодо звітності у сфері сталого розвитку та належної перевірки відповідно до CSRD, Таксономії ЄС (EUT) та Директиви про належну перевірку корпоративної сталості (CSDDD). Ці ініціативи мають на меті зменшення регуляторного навантаження з одночасним узгодженням із стратегічними орієнтирами ЄС у межах «Компасу конкурентоспроможності» (EU's Competitiveness Compass, 2025).

Ключові запропоновані зміни включають:

- Відтермінування строків застосування CSRD. Для компаній другої хвилі (великі підприємства) строки переносяться з 2025 на 2027 рік; для компаній третьої хвилі (малі та середні лістингові підприємства, невеликі кредитні установи, кептивні страхові компанії) – з 2026 на 2028 рік.
- Звуження сфери застосування CSRD. Дія директиви обмежується великими підприємствами ЄС та материнськими групами з чисельністю понад 1 000 працівників; для компаній з-поза меж ЄС встановлюється підвищений поріг обороту в ЄС – 450 млн євро (порівняно з попереднім рівнем у 150 млн євро).
- Спрощення ESRS. Передбачається скорочення кількості показників для розкриття, уточнення формулювань положень та скасування галузевих стандартів.
- Коригування правил Таксономії ЄС (EUT). Обов'язковість застосування зберігається лише для суб'єктів CSRD із оборотом понад 450 млн євро; інші компанії можуть застосовувати вимоги добровільно («opt-in»). Планується також зменшення кількості обов'язкових показників для розкриття.
- Зміни до CSDDD. Передбачено пом'якшення зобов'язань та відтермінування набрання чинності на один рік (до 2028 року).

Прийняття CSRD є вагомим кроком на шляху до стандартизації ESG-звітності в межах Європейського Союзу. Запроваджуючи гармонізовані вимоги, навіть з урахуванням змін, що наразі перебувають на стадії обговорення, директива формує уніфіковану рамкову систему, яка підвищує порівнюваність,

прозорість та достовірність інформації у сфері сталого розвитку. Такий розвиток подій не лише зміцнює довіру інвесторів, але й утверджує ЄС як глобального лідера у формуванні послідовних стандартів розкриття ESG-інформації.

У практичному вимірі регуляторні інструменти ЄС змінюють саму основу роботи компаній із даними про сталість. Таксономія ЄС вимагає співвідносити види діяльності з визначеними екологічними критеріями; CSRD та ESRS встановлюють структуру, за якою компанія має розкривати суттєві впливи, ризики й можливості; вимоги до фінансового сектору посилюють використання цієї інформації банками, інвесторами та консультантами. У результаті ESG-звітність перестає бути довільним описом екологічних чи соціальних ініціатив і стає інструментом підтвердження якості управління, доступу до капіталу, оцінювання ризиків і порівняння компаній на ринку.

РОЗДІЛ 6. СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ З ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ

6.1 Концепції фінансування сталого розвитку та загальний огляд

Стале фінансування є «парасольковим» терміном, що включає в себе ряд самостійних концепцій фінансування:

- Зелені фінанси;
- Кліматичні фінанси;
- Низьковуглецеві фінанси;
- Перехідні чи транзитивні фінанси;
- «Сині» фінанси;
- Соціальні фінанси;
- Інклюзивні фінанси;
- Змішані фінанси;
- Циркулярні фінанси;
- Фінанси збереження.

Зелені фінанси є підмножиною сталого фінансування, що зосереджена саме на екологічних результатах, таких як вуглецева нейтральність та запобігання забрудненню¹⁰⁸. Відновлювана енергія, управління відходами та енергоефективність є ключовими сферами зелених фінансів.

Підвидами зелених фінансів є кліматичні та низьковуглецеві фінанси. Кліматичні фінанси, зокрема, спрямовані на вирішення питань зміни клімату шляхом підтримки пом'якшення наслідків (скорочення викидів) та адаптації (розвиток стійкості до впливу клімату). У центрі уваги цього виду фінансів є досягнення цілей Паризької угоди. Низьковуглецеві фінанси передбачають інвестиції, спеціально спрямовані на діяльність, яка призводить до значно

¹⁰⁸ UNEP (2025) Green Finance. URL: <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-financing> (дата звернення: 25.04.2026)

нижчих викидів парникових газів порівняно зі стандартними методами з фокусуванням за такими напрямками як поглинання вуглецю, електротранспорт та інфраструктура з низьким рівнем викидів.

Перехідні чи транзитивні фінанси передбачають формування і використання капіталу, що надається компаніям з високим рівнем викидів вуглецю або «коричневим» галузям промисловості (таким як сталеливарна промисловість або судноплавство), щоб допомогти їм перейти до нульового рівня викидів або більш екологічної діяльності.

У межах сфери «синіх» фінансів зосереджено увагу на «блакитній економіці» сталому використанні океанічних та водних ресурсів для економічного зростання зі збереженням здоров'я екосистеми¹⁰⁹. Стале рибальство, захист морського середовища та скорочення викидів пластику є ключовими напрямками в межах цієї сфери.

Соціальні фінанси передбачають інвестиції, що надають пріоритет соціальним результатам, таким як доступне житло, доступ до охорони здоров'я та створення робочих місць для маргіналізованих груп, зосереджуються на вирішенні проблеми соціальної нерівності та розвитку громади.

Інклюзивні фінанси спрямовані на забезпечення доступу окремих осіб та підприємств до корисних та доступних фінансових продуктів і послуг (мікрокредити, страхування, заощадження) з фокусом на зменшенні бідності та рівному доступу до капіталу.

Змішані фінанси передбачають стратегічне використання державного або філантропічного капіталу для «зниження ризиків» проєктів, мобілізація додаткових приватних інвестицій для досягнення сталих цілей, націлені на мобілізацію комерційного капіталу для ринків, що розвиваються.

Циркулярні фінанси спрямовані на фінансування бізнес-моделей, що спрямовані на усунення відходів, забезпечення придатності продуктів/матеріалів до використання та регенерацію природних систем.

¹⁰⁹ IFC (2025) Blue Finance Guidance. URL: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2025/guidelines-for-blue-finance> (дата звернення: 25.04.2026)

Наостанок, фінанси збереження базуються на залученні та управлінні капіталом для підтримки захисту та управління екосистемами, видами та біорізноманіттям з прямим фінансуванням природних заповідників та компенсацій біорізноманіття.

Стратегія сталого фінансування та імплементація плану дій з фінансування сталого зростання ЄС є базовими документами, що створюють інвестиційну основу зеленого переходу та «Зеленої угоди» ЄС в умовах реалізації Паризької угоди та Порядку денного зі сталого розвитку ООН.

Ключовими підвалинами сталого фінансування виступають корпоративна соціальна відповідальність (CSR) як корпоративна діяльність, що сприяє сталому розвитку і підкреслює ціннісно-орієнтований підхід до ведення бізнесу з урахуванням орієнтирів сталого розвитку. Основою комунікацій компаній зі стейхолдерами в межах КСВ виступає звітування за потрійним підсумком (TBL), що також відоме як підхід Люди, Планета, Прибуток (PPP). Таке звітування ураховує економічний, екологічний та соціальний виміри сталого розвитку, які можуть бути конкретизовані у 17 Цілях та 169 таргетах ООН.

Для фінансування соціо-еколого-економічної діяльності компанії та відповідних проєктів необхідні сталі та відповідальні інвестиції (SRI), що здійснюються з урахуванням критеріїв сталого розвитку, а також екологічних, соціальних та управлінських чинників (ESG), що є основою оцінювання та вимірювання впливу компаній та прийняття інвестиційних рішень.

Зокрема до екологічних факторів відносять:

- кліматичні зміни;
- циркулярну економіку;
- збереження біорізноманіття;
- боротьбу зі скороченням лісів.

До соціальних факторів відносять:

- дотримання прав людини;
- боротьба з сучасним рабством і дитячою працею;
- забезпечення гідної праці та її оплати;

- забезпечення різноманітності та інклюзії.

Управлінські фактори включають:

- належну структуру управління компанією;
- розподіл винагород топ-менеджменту та персоналу;
- забезпечення прозорості діяльності компанії;
- відповідальне залучення стейкхолдерів.

Стале фінансування (інвестування) є проміжною ланкою між двома полярними підходами: традиційним інвестуванням (орієнтованим на максимізацію дохідності інвестицій – мінімізації ризику) та філантропією (орієнтованою на максимізацію соціального чи екологічного впливу). Стале фінансування може відбуватися у вигляді:

- Відповідальних інвестицій (орієнтованих на максимізацію дохідності з урахуванням ESG критеріїв скринінгу інвестиційних проєктів чи продуктів);
- Імпакт-інвестування (інвестицій впливу – орієнтованих на досягнення дохідності одночасно з вимірюваним та квантифікованим соціальним, екологічним чи управлінським впливом);
- Власне тематичне (стале) інвестування (орієнтоване на таргетоване досягнення бізнесом сталих рішень, відповідно до обраної теми (біорізноманіття, здоров'я, освіта).

За даними Глобального альянсу сталого інвестування (GSIA) обсяг подібних інвестицій у 2023 досяг 30,3 трлн. дол. США. Європа має лідируючу позицію за обсягом сталого (відповідального, імпакт) інвестування (частка активів під відповідальним управлінням становить 46% порівняно з США, Австралією (Новою Зеландією) та Японією¹¹⁰.

Ключовими стратегіями сталого інвестування є: скринінг, інтеграція ESG, тематичне інвестування, імпакт-інвестування, активне управління. Зазначені види інвестиційних стратегій є гармонізованим баченням декількох провідних інституцій у сфері сталих фінансів. Підходи до інвестування вимагають більшої

¹¹⁰GSIA report 2022. URL: <https://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2023/12/GSIA-Report-2022.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

стандартизації термінології, щоб інституційні інвестори, регулятори та інші учасники галузі могли точно спілкуватися. У листопаді 2021 року Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO) наголосила на необхідності для світової інвестиційної галузі «розробити спільні терміни та визначення, пов'язані зі стійким фінансуванням, зокрема ті, що стосуються відповідальних інвестиційних підходів, щоб забезпечити узгодженість у всій світовій галузі управління активами».

У відповідь на запит щодо уніфікації термінології провідні міжнародні інституції у сфері інвестиційної діяльності та сталого фінансування – CFA Institute, Global Sustainable Investment Alliance та Principles for Responsible Investment, – підготували спільний документ *Definitions for Responsible Investment Approaches (2023)*¹¹¹. У документі систематизовано основні підходи до відповідального та сталого інвестування, зокрема скринінг, ESG-інтеграцію, тематичне інвестування, імпакт-інвестування та активне управління, а також подано узгоджені визначення й рекомендації щодо коректного використання цих термінів учасниками ринку управління активами, інституційними інвесторами, консультантами й регуляторами.

.Скринінг передбачає астосування правил на основі визначених критеріїв, що визначають допустимість інвестицій. Існуює три різновиди скринінгових підходів у сталому інвестуванні:

1. Скринінг на основі норм - це скринінг інвестицій на відповідність мінімальним стандартам ведення бізнесу або практики емітента, що базуються на міжнародних нормах, таких як норми, видані ООН, МОП, ОЕСР та неурядовими організаціями (наприклад, Transparency International).

2. Негативний/виключний скринінг здійснюється на основі виключення з фонду або портфеля певних секторів, компаній, країн або інших емітентів на основі діяльності, яка вважається непридатною для інвестування. Критерії виключення (на основі норм та цінностей) можуть стосуватися, наприклад,

¹¹¹ Definitions for Responsible Investment Approaches (2023). URL: https://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2023/10/ESG-Terminology-Report_Online.pdf (дата звернення: 25.04.2026)

категорій продуктів (наприклад, зброя, тютюн), практики компаній (наприклад, тестування на тваринах, порушення прав людини, корупція).

3. Позитивний/найкращий у своєму класі скринінг передбачає інвестиції в сектори, компанії або проекти, відібрані за позитивними показниками ESG порівняно з галузевими аналогами, і які досягли рейтингу вище визначеного порогу.

На відміну від скринінгу з його різновидами, інтеграція ESG включає постійне врахування факторів ESG в рамках інвестиційного аналізу та процесу прийняття рішень з метою покращення скоригованої на ризик прибутковості.

Тематичне інвестування передбачає вибір активів для доступу до певних тенденцій, таких як зелена і чиста енергетика, транзитивні фінанси чи стале сільське господарство.

Активне управління передбачає використання прав та впливу інвесторів для захисту та підвищення загальної довгострокової цінності для клієнтів та бенефіціарів, включаючи спільні економічні, соціальні та екологічні активи, від яких залежать їхні інтереси.

Імпакт-інвестування є проміжним видом інвестування, яке вирізняється у тому числі й досягненням фінансових змінних. У даному випадку мова йде про створення позитивного, вимірного соціального та/або екологічного впливу поряд з фінансовою прибутковістю.

Іншим підходом до класифікації сталого (відповідального) інвестування є поділ інвестиційних продуктів на такі види:

- Зелені облігації;
- Соціальні облігації;
- Облігації зі сталого розвитку;
- Облігації, пов'язані зі сталим розвитком;
- Транзитивні облігації (облігації переходу).

На рівні продуктів на глобальному ринку сталого (відповідального) інвестування лідерами є зелені облігації¹¹². На рівні інституційних утворень з найбільшою вартістю випусків можна назвати ЄС, обсяг ринку зелених облігацій якого оцінюється у 34 млрд. євро у 2023 р¹¹³.

6.2 Фінансування сталого розвитку в ЄС: панорамний огляд

За визначенням Європейської комісії стале фінансування стосується процесу врахування екологічних, соціальних та управлінських (ESG) міркувань під час прийняття інвестиційних рішень у фінансовому секторі, що призводить до більш довгострокових інвестицій у сталу економічну діяльність та проекти. Екологічні міркування можуть включати пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію до них, а також довкілля в більш широкому сенсі, наприклад, збереження біорізноманіття, запобігання забрудненню та циркулярну економіку. Соціальні міркування можуть стосуватися питань нерівності, інклюзивності, трудових відносин, інвестицій у людей, їхні навички та громади, а також питань прав людини. Управління державними та приватними установами, включаючи управлінські структури, відносини з працівниками та винагороду керівників, відіграє фундаментальну роль у забезпеченні включення соціальних та екологічних міркувань до процесу прийняття рішень¹¹⁴.

У політичному контексті ЄС стале фінансування розуміється як фінансування для підтримки економічного зростання, одночасно зменшуючи тиск на навколишнє середовище, щоб допомогти досягти кліматичних та екологічних цілей Європейської зеленої угоди, враховуючи соціальні та управлінські аспекти. Стале фінансування також охоплює прозорість, коли

¹¹² CBI report 2023. URL: https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_susdebtsum_q32023_01e.pdf (дата звернення: 25.04.2026)

¹¹³ European Green Bonds: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/european-green-bonds/> (дата звернення: 25.04.2026)

¹¹⁴ Overview of Sustainable Finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en (дата звернення: 25.04.2026)

йдеться про ризики, пов'язані з ESG-факторами, які можуть впливати на фінансову систему, та пом'якшення таких ризиків шляхом належного управління фінансовими та корпоративними учасниками¹¹⁵.

Бурхливому розвитку сталого фінансування в ЄС сприяло започаткування у 2018 р. Плану фінансування сталого розвитку та ініціативи щодо стандартизації зелених облігацій у його межах як відповідь ЄС на прийняття та ратифікацію Паризької угоди та ЦСР.

Паризька угода є орієнтиром для країн світу на шляху до мінімізації викидів парникових газів, наслідків зміни клімату, досягнення кліматично-нейтральної економіки, підвищення резильєнтності бізнесу та підпорядкування потоків капіталу відповідно до цих цілей. Зокрема, ЄС задекларував свої наміри стати кліматично-нейтральним континентом до 2050 р. Таким чином, План фінансування сталого розвитку ЄС 2018 р. базувався на трьох опорах:

- Переорієнтація потоків капіталу у напрямі сталого розвитку для досягнення сталого та інклюзивного зростання;
- Управління фінансовими ризиками, породженими змінами клімату (кліматична та зелена інфляція), виснаженням ресурсів та соціальними проблемами;
- Підвищення рівня прозорості та забезпечення довгострокових горизонтів у фінансовій та економічній діяльності господарюючих суб'єктів.

За оцінками Світового економічного форуму обсяг необхідного сталого фінансування (інвестування) щороку до 2030 р. має становити понад 4,3 трлн. дол. США, з фокусом на відновлювальній енергетиці¹¹⁶. Потреби ЄС при цьому становлять від 175 до 290 млрд. євро до 2030 р.

¹¹⁵ Overview of Sustainable Finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en (дата звернення: 25.04.2026)

¹¹⁶ Why trillions are more needed to bridge the SDG financing gap. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/09/why-trillions-more-are-needed-to-bridge-the-sdg-financing-gap/>

6.3 Ключові напрями та механізми стратегії фінансування сталого розвитку ЄС

У 2021 році Європейська Комісія, розвиваючи положення Плану дій з фінансування сталого зростання 2018 року, ухвалила Оновлену стратегію сталого фінансування (Renewed Sustainable Finance Strategy), яка включає шість основних напрямів:

- Розкриття корпоративної інформації, пов'язаної зі змінами клімату;
- Лейбелінг та бенчмаркінг з урахуванням ESG – критеріїв;
- Розкриття інформації зі сталого розвитку установами фінансового сектору;
- Таксономія ЄС у сфері сталих видів діяльності;
- Стандарт зелених облігацій ЄС;
- Міжнародна платформа зі сталих фінансів¹¹⁷.

Розглянемо детально вказані напрями. Розкриття корпоративної інформації, пов'язаної зі змінами клімату базується на широкому наборі Директив – Директиві з розкриття корпоративної інформації зі сталого розвитку (CSRD), Директиві з належної обачності у сфері сталого розвитку (CSDDD), що надають базові умови для забезпечення прозорості великих лістингових компаній, банків, страхових компаній, компаній з управління активами та представництв іноземних компаній в ЄС, а також ланцюгів постачання. Процедурні аспекти звітування у сфері сталого розвитку врегульовано на рівні Європейських стандартів зі сталого розвитку (ESRS), прийнятими EFRAG, що своєю чергою поділяються на загальні, екологічні, соціальні та управлінські стандарти. Більше того, зазначені стандарти є співставними зі звітними основами GRI та ISSB.

¹¹⁷ Overview of Sustainable Finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en (дата звернення: 25.04.2026)

Лейбелінг та бенчмаркінг з урахуванням ESG – критеріїв передусім базується на Регляменті про контрольні показники кліматичного переходу ЄС (2019). Лейбелінг означає використання спеціальних позначок, маркувань або стандартів для фінансових продуктів, які вказують, що продукт має екологічні, соціальні або управлінські характеристики та відповідає визначеним вимогам сталого фінансування. Бенчмаркінг передбачає використання контрольних показників або індексів, які дають змогу порівнювати інвестиційні портфелі, фінансові продукти чи компанії з урахуванням їхніх екологічних, соціальних та управлінських характеристик. Новий порядок створює дві нові категорії або позначки контрольних показників, пов'язаних із кліматом: контрольний показник кліматичного переходу ЄС (EU CTB), який переводить отриманий портфель контрольних показників на траєкторію декарбонізації; і стандарт ЄС (EU PAB), який приводить викиди вуглецю в портфоліо контрольних показників у відповідність до мети Паризької кліматичної угоди щодо обмеження підвищення глобальної температури до 1,5C° порівняно з доіндустріальним рівнем.

Розкриття інформації зі сталого розвитку установами фінансового сектору передбачає як учасники фінансового ринку повинні вибудовувати свою стратегію звітування щодо інвестиційних продуктів і послуг з урахуванням критеріїв сталого розвитку. Регламент з розкриття інформації зі сталого розвитку у фінансовому секторі (SFDR) допомагає тим інвесторам, які прагнуть вкласти свої гроші в компанії та проекти, що підтримують цілі сталого розвитку, робити обґрунтований вибір.

Таксономія ЄС є наріжним каменем системи сталого фінансування ЄС і важливим інструментом прозорості ринку. Вона допомагає спрямовувати інвестиції в види економічної діяльності, найбільш необхідні для переходу, відповідно до цілей Європейської зеленої угоди. Таксономія це класифікаційна система, яка визначає критерії економічної діяльності, яка узгоджується з траєкторією чистого нуля до 2050 року та ширшими екологічними цілями, крім зміни клімату та адаптації до них.

Стандарт зелених облігації ЄС, який є добровільним, спирається на детальні критерії таксономії ЄС для визначення зеленої економічної діяльності, забезпечує рівень прозорості відповідно до передової практики ринку та встановлює нагляд за компаніями, які здійснюють перевірки до та після випуску таких облігацій на європейському рівні. Європейський орган з цінних паперів і ринків (ESMA) контролюватиме зовнішніх верифікаторів емісії зелених облігацій.

Кінцевою метою Міжнародної платформи зі сталих фінансів (IPSF) є збільшення масштабів мобілізації приватного капіталу для сталих інвестицій. Тому IPSF пропонує багатосторонній форум для діалогу між політиками, які відповідають за розробку регулятивних заходів сталого фінансування, щоб допомогти інвесторам визначити та використати можливості сталого інвестування, які справді сприяють досягненню кліматичних та екологічних цілей.

РОЗДІЛ 7. ІНВЕСТИВАННЯ У СТАЛИЙ РОЗВИТОК

7.1 Загальний огляд інвестування у сталий розвиток

Згідно з останнім звітом від Bloomberg Intelligence глобальні активи під управлінням з урахуванням ESG перевищили 30 трлн. доларів США у 2023 році, а до 2030 року вони мають намір перевищити позначку в 40 трлн. доларів США. Вказані активи можуть перебувати під управлінням у межах однієї зі стратегій сталого (відповідального) інвестування наведених вище або класифікуватися за підходами Міжнародної асоціації ринків капіталу (ICMA). Зокрема, такий підхід передбачає поділ інвестиційних продуктів на такі види¹¹⁸:

- Зелені облігації;
- Соціальні облігації;
- Облігації зі сталого розвитку;
- Облігації, пов'язані зі сталим розвитком;
- Транзитивні облігації (облігації переходу).

Інвестування у сталий розвиток у ЄС характеризується такими сучасними тенденціями:

1. Посилення вимог до доказовості сталого інвестування. Інвестори та регулятори дедалі більше орієнтуються не на загальні заяви про сталість, а на підтверджені дані: цілі декарбонізації, показники викидів, методики оцінювання впливу, структуру використання коштів і прогрес щодо досягнення заявлених екологічних або соціальних результатів.

2. Боротьба з greenwashing у фінансових продуктах. На ринку зростає увага до того, чи відповідає назва інвестиційного фонду, облігації або іншого фінансового продукту його реальній інвестиційній стратегії. Це стимулює точніше використання термінів «зелений», «сталий», «кліматичний», «ESG» та посилює вимоги до прозорості інвестиційної політики.

¹¹⁸ GSIA Report 2022. URL: <https://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2023/12/GSIA-Report-2022.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

3. Зростання ролі перехідного фінансування. Поряд із фінансуванням уже екологічно сталих активів дедалі більшого значення набувають інвестиції у модернізацію секторів із високими викидами. Йдеться про підтримку підприємств і галузей, які мають реалістичні плани технологічного оновлення, підвищення енергоефективності та поступового скорочення вуглецевого сліду.

4. Підвищення ролі нефінансової корпоративної звітності та ESG-даних. Якість інвестиційних рішень дедалі більше залежить від того, наскільки компанії здатні надавати повну, порівнювану й перевірювану інформацію про кліматичні ризики, соціальні аспекти, управлінські практики та вплив своєї діяльності на довкілля й суспільство.

5. Узгодження інвестиційних рішень із цілями Європейського зеленого курсу. Стале інвестування дедалі тісніше пов'язується з кліматичною нейтральністю, розвитком чистих технологій, енергоефективністю, циркулярною економікою та соціально справедливим переходом. Це робить його одним із фінансових механізмів структурної трансформації економіки ЄС.

6. Посилення використання ESG-підходу в інвестуванні. ESG-фактори дедалі частіше враховуються під час оцінювання інвестиційної привабливості компаній, оскільки кліматичне регулювання, вуглецеві витрати, ресурсна залежність, соціальні ризики та якість корпоративного управління можуть впливати на фінансові результати, вартість активів і довгострокову стійкість бізнес-моделі. Тому інвестори аналізують сталість не лише як характеристику відповідальності компанії, а як складову оцінювання її ризиків, перспектив розвитку та здатності зберігати конкурентоспроможність.

7.2 Види інвестицій у сталий розвиток

Розглянемо основні види інвестиційних інструментів, що використовуються для фінансування сталого розвитку на ринках капіталу.

«Зелені» облігації дозволяють залучати капітал та інвестувати в нові та існуючі проекти з екологічними перевагами. Принципи зелених облігацій

спрямовані на підтримку емітентів у фінансуванні екологічно чистих і сталих проектів, які сприяють економії чистих нульових викидів і захищають навколишнє середовище. Емісія зелених облігацій повинна надавати прозорі екологічні облікові дані разом із можливістю інвестування.

Ключовими напрямками, за якими можна розподілити проспекти емісії зелених облігацій можна вважати наступні (у порядку пріоритетності):

- Відновлювана енергетика та енергоефективність – рекомендовані показники звітності щодо відновлюваної енергії та енергоефективності, опубліковані в червні 2023 року робочою групою зі звітності про вплив.

- Управління водними ресурсами та стічними водами – запропоновані показники звітності про вплив для проектів сталого водопостачання та управління стічними водами, опубліковані в червні 2017 року робочою групою GBP Impact Reporting Working Group.

- Управління відходами та проекти з ефективного використання ресурсів - запропоновані показники звітності про вплив для проектів з управління відходами та ефективного використання ресурсів, опубліковані в лютому 2018 року робочою групою GBP Impact Reporting Working Group.

- Чистий транспорт – запропоновані показники звітності про вплив проектів чистого транспорту, опубліковані в червні 2018 року Робочою групою зі звітності про вплив.

- Зелені будівлі – запропоновані показники звітності про вплив проектів екологічного будівництва, опубліковані в березні 2019 року Робочою групою зі звітності про вплив.

- Біорізноманіття – запропоновані показники звітності про вплив для проектів біорізноманіття, опубліковані в квітні 2020 року робочою групою зі звітності про вплив.

- Адаптація до зміни клімату – запропоновані показники звітності про вплив для проектів адаптації до зміни клімату, опубліковані в грудні 2020 року робочою групою зі звітності про вплив.

- Циркулярна економіка – запропоновані показники звітності про вплив

для циклічної економіки та/або екологічно ефективних проектів, опубліковані в червні 2021 року Робочою групою зі звітності про вплив.

– Живі природні ресурси та земля – запропоновані показники звітності про вплив на живі природні ресурси та проекти землекористування, опубліковані в червні 2022 року робочою групою зі звітності про вплив ¹¹⁹.

Соціальні облігації – це облігації, які спрямовані на залучення коштів для нових і існуючих проектів із позитивними соціальними результатами. Принципи соціальних облігацій спрямовані на підтримку емітентів у фінансуванні соціально надійних і стійких проектів, які забезпечують більші соціальні вигоди. Проспект емісії таких облігацій має надавати прозорі дані щодо соціального імпаكتу разом із можливістю отримання фінансової дохідності.

Облігації сталого розвитку – це облігації, кошти від яких спрямовуються виключно на фінансування або рефінансування поєднання екологічних і соціальних проектів. Рекомендації щодо облігацій сталого розвитку, оновлені станом на червень 2021 року, підтверджують актуальність Принципів у цьому контексті та сприяють застосуванню їх вказівок щодо прозорості та розкриття інформації на ринку облігацій сталого розвитку. Таким чином, загальні чотири основні компоненти Принципів і їхні рекомендації щодо використання зовнішніх перевірок і звітності про вплив також застосовуються до облігацій сталого розвитку .

Облігації, пов'язані зі стійким розвитком, спрямовані на подальший розвиток ключової ролі, яку боргові ринки можуть відігравати у фінансуванні та заохоченні компаній, які роблять внесок у сталий розвиток (з екологічної та/або соціальної та/або управлінської точки зору). Принципи облігацій, пов'язаних зі стійким розвитком, надають рекомендації щодо структурування функцій, розкриття інформації та звітності. Ключовою відмінністю облігації, пов'язаних зі сталим розвитком є включення до проспекту емісії ключових індикаторів ефективності (KPI) та калібрування ключових таргетів у сфері сталого розвитку

¹¹⁹ Sustainable debt. Global State of Market 2023. URL: https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_sotm23_02h.pdf (дата звернення: 25.04.2026)

(SBT). Вони призначені для використання учасниками ринку та спрямовані на надання інформації, необхідної для збільшення алокації капіталу в такі інвестиційні продукти

7.3 Практичні аспекти інвестування у сталий розвиток: скандинавський і український досвід

Попри формування спільної європейської рамки сталого фінансування, практики інвестування у сталий розвиток мають виражені регіональні особливості. Це пов'язано з різним рівнем розвитку фінансових ринків, структурою економіки, роллю банківського сектору, інституційною культурою, кліматичними пріоритетами та готовністю бізнесу інтегрувати ESG-підходи у власні стратегії. Тому для розуміння практичного застосування інструментів сталого інвестування важливо розглядати не лише загальноєвропейські правила, а й конкретний досвід окремих регіонів і країн.

На Північний (скандинавський) регіон припадає лише 0,3% світового населення, але 2% світового ВВП і ринкової капіталізації акцій, а також 6% світових лауреатів Нобелівської премії на сьогоднішній день. 60 компаній із світового рейтингу Forbes 2000 найуспішніших компаній є скандинавськими. У скандинавських країнах 15 зі 100 найбільш стійких компаній за версією Corporate Knights. Nordic, як і п'ять із 80 кліматичних єдинорогів у світі на початку 2023 року ¹²⁰.

Nordea банк, що функціонує в цих країнах є показовим як лідер з інвестування у сталий розвиток. Підґрунтям такого інвестування є набір політик та керівництв банку у сфері сталого розвитку (рис. 7.1).

¹²⁰ Nordic Sustainability Champions <https://www.nordea.com/en/news/nordea-on-your-mind-nordic-sustainability-champions> (дата звернення: 25.04.2026)

Рис. 7.1. Політики у сфері інвестування у сталий розвиток банку Nordea

Джерело: розроблено автором.

Зокрема, Політика відповідального інвестування описує структуру, що регулює підхід Nordea Asset Management («NAM») до сталого інвестування. NAM зосереджено на трьох ESG комітетах з конкретними сферами відповідальності:

- 1) Комітет відповідального інвестування приймає рішення та контролює виключення та залучення на рівні інвестицій.
- 2) Комітет ESG забезпечує управління методами і принципами, пов'язаних з ESG.
- 3) Операційний форум ESG сприяє обговорення та забезпечує узгодження та координацію питань ESG у всьому ланцюзі створення вартості, забезпечуючи відповідність рішень, що передаються до Комітету ESG для затвердження. Комітет ESG також відповідає за зміст і дотримання до цієї Політики ¹²¹.

¹²¹Nordea Policies Sector Guidelines. URL: <https://www.nordea.com/en/sustainability/policies-sector-guidelines> (дата звернення: 25.04.2026)

Головними інвестиційними продуктами у сфері сталого розвитку банку є зелені облігації, депозити з кліматичним фокусом та облігації, пов'язані зі сталим розвитком.

Концепція зеленого фінансування Nordea відповідає принципам зелених облігацій, сформульованим міжнародною асоціацією ринків капіталу. Nordea отримала висновок другої сторони від ISS ESG щодо системи екологічного фінансування Nordea та активів зелених облігацій.

Депозити з кліматичним фокусом - це строковий депозит, де кошти зберігаються на фіксований термін і де еквівалентну суму призначено для інвестування та реінвестування в категорії активів зелених облігацій відповідно до системи зеленого фінансування Nordea

Депозити з кліматичним фокусом та облігації, пов'язані зі сталим розвитком «Основи фінансування SLL» дозволяють Nordea Bank Abp випускати фінансування/облігації з прив'язкою прив'язаних до сталого розвитку (SLL) враховуючи формат використання надходжень (UOP)¹²².

В Україні питання сталого інвестування активізувалися з запровадженням Ukraine Facility як фінансового інструменту направлено на підтримку економічного відновлення України, її сталого розвитку та інтеграції до європейських і глобальних економічних систем.

Він базується на положеннях Регламенту 2024/7921, прийнятого Європейським Парламентом та Радою, і забезпечує комплексний підхід до фінансування відновлення, зокрема через використання механізмів міжнародного партнерства. Одним із ключових елементів Ukraine Facility є Pillar II Ukraine Investment Framework (UIF), який фокусується на залученні та мобілізації державних і приватних інвестицій для відновлення та модернізації України на підтримку реалізації «Плану України». У межах цього компоненту передбачено виділення €9,3 млрд на інвестиційні проекти, спрямовані передусім

¹²² Nordea Sustainable Funding. URL: <https://www.nordea.com/en/investors/debt-and-rating/sustainable-funding> (дата звернення: 25.04.2026)

на відбудову за принципом "краще, ніж було" з акцентом на зелених та цифрових технологіях та відповідності стандартам ЄС¹²³¹²⁴¹²⁵.

Для реалізації Фази 1 Pillar II залучені провідні міжнародні фінансові організації та банки розвитку, а саме:

- Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation, IFC);
- Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD);
- Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank, EIB);
- Німецький банк розвитку (KfW Development Bank, KfW);
- Польський банк крайового господарства (Bank Gospodarstwa Krajowego, BGK)¹²⁶.

Одним із банків-лідерів у сфері сталого розвитку є Укргазбанк, що займається зеленим фінансуванням і підтримує економічну стійкість і зростання України. Будучи системно важливою банківською установою, він входить до топ-5 банків України за розміром активів¹²⁷. Банк зосередив свою діяльність у 2024 році на ключових питаннях, що мають вирішальне значення для зміни банківського сектору. Важливими цілями були:

- Інтеграція ESG в практики управління та регулювання: основна увага була зосереджена на розробці та просуванні основних напрямків політики, включаючи Політику сталого розвитку та Політику екологічної та соціальної відповідальності. Також було ініційовано внесення змін до законодавства з

¹²³ ЄС, Регламент ЄС 2024/792 від 29.02.2024 щодо створення Ukraine Facility. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R0792> (дата звернення: 25.04.2026)

¹²⁴ Міністерство економіки України, План України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

¹²⁵ Офіс зеленого переходу. Джерела зеленого фінансування. URL: <https://gto.dixigroup.org/assets/images/files/green-financing-uif-a4.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

¹²⁶ Міністерство економіки України, КШЕ, Практичний посібник Ukraine Investment Framework, <https://investportalua.com/wp-content/uploads/2024/09/upd-upd.-praktichnij-posibnik.pdf> (дата звернення: 25.04.2026)

¹²⁷ Укргазбанк (2024) Щорічний звіт зі сталого розвитку. URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/UGB_AnReport_UKR_24.pdf (дата звернення: 25.04.2026)

метою створення сприятливого регуляторного середовища для сталого фінансування.

- Розвиток звітності та управління ризиками в сфері ESG: зусилля були зосереджені на гармонізації українських стандартів звітності з міжнародними вимогами, зокрема, з Європейським стандартами зі сталого розвитку (ESRS) та стандартами Робочої групи з кліматичного розкриття (TCFD). Це включало підготовку офіційних рекомендацій для банків щодо звітності в сфері ESG і інтеграцію механізмів оцінки ризиків ESG до кредитних процесів та системи управління ризиками.

- Підтримка клієнтів та стале відновлення: ініціативи включали організацію освітніх програм для бізнесу з метою сприяння його трансформації в аспекті ESG та просування фінансових механізмів, необхідних для екологічно сталого відновлення України¹²⁸.

Для України важливим завданням є формування внутрішньої інфраструктури сталого інвестування, без якої міжнародне фінансування не може бути ефективно перетворене на якісні інвестиційні проєкти. Йдеться про узгодження національних підходів із вимогами ЄС щодо ESG-звітності, екологічної та соціальної оцінки проєктів, кліматичних ризиків, прозорості використання коштів і моніторингу результатів. Особливе значення має здатність банків, органів влади та бізнесу працювати з проєктами не лише як із заявками на фінансування, а як із повноцінними інвестиційними продуктами, що мають підтверджену економічну доцільність, вимірюваний екологічний або соціальний ефект і зрозумілу систему управління ризиками. Саме така інституційна спроможність визначатиме, чи зможе Україна використати стале інвестування не лише для відновлення зруйнованої інфраструктури, а й для структурної модернізації енергетики, промисловості, транспорту, житлового фонду та місцевого розвитку відповідно до стандартів ЄС.

¹²⁸ Укргазбанк (2024) Щорічний звіт зі сталого розвитку. URL:

https://www.ukrgasbank.com/upload/UGB_AnReport_UKR_24.pdf (дата звернення: 25.04.2026)

Імплементация європейського досвіду і зокрема, скандинавського досвіду у фінансуванні сталого розвитку є запорукою зеленого повоєнного відновлення в Україні. Розглянуті приклади свідчать, що інвестування у сталий розвиток формується не лише через окремі фінансові продукти, а через поєднання регуляторних вимог, внутрішніх політик фінансових установ, системи управління ESG-ризиками, прозорості звітності та практичної підтримки клієнтів у переході до більш сталих моделей діяльності. Скандинавський досвід демонструє зрілість інституційного підходу до сталого фінансування, тоді як український контекст показує важливість адаптації цих підходів до завдань відновлення, модернізації та європейської інтеграції. Для України особливе значення має не механічне запозичення європейських практик, а формування власної системи сталого інвестування, здатної поєднати потреби повоєнної відбудови, залучення міжнародного капіталу, розвиток банківського сектору та відповідність стандартам ЄС.

РОЗДІЛ 8. ЗЕЛЕНІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ІНСТРУМЕНТИ

8.1 Ключові стандарти та ініціативи

Зелене фінансування, яке на відміну від традиційних фінансових підходів передусім ставить у пріоритет екологічні інтереси та досягнення цілей сталого розвитку, набуло широкого міжнародного поширення завдяки впровадженню Фінансової ініціативи Програми ООН з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme Finance Initiative, UNEP FI). Програма заснована у 1992 році, вважається першим глобальним партнерством між Програмою ООН з навколишнього середовища (UNEP) і фінансовим сектором.¹²⁹ Зазначена ініціатива відіграла ключову роль у формуванні концептуальних засад інтеграції екологічних та соціальних критеріїв у діяльність фінансових установ, сприяючи трансформації глобальної фінансової системи в напрямі підвищення її екологічної відповідальності та довгострокової стійкості.

Основні рамкові підходи, створені або співрозроблені UNEP FI, включають:

- Principles for Responsible Investment (PRI) — Принципи відповідального інвестування, засновані у 2006 році UNEP FI та Глобальним договором ООН (підписані були 63 інституційними інвесторами, які управляли 6,5 трлн доларів. До березня 2024 року кількість інституційних інвесторів зросла до 4827, в управлінні яких перебувало 128 трлн. доларів.)¹³⁰

- Principles for Sustainable Insurance (PSI) — Принципи сталого страхування, засновані у 2012 році UNEP FI;

- Principles for Responsible Banking (PRB) — Принципи відповідального банкінгу, запуснені у 2019 році.

¹²⁹ The United Nations Environment Programme (UNEP) Finance Initiative URL: <https://www.unepfi.org/about/> (дата звернення: 01.03.2026)

¹³⁰ Edmans, Alex and Gosling, Tom and Jenter, Dirk, Sustainable Investing in Practice: Objectives, Beliefs, and Limits to Impact (August 01, 2025). FEB-RN Research Paper No. 18/2024, HKU Jockey Club Enterprise Sustainability Global Research Institute - Archive, European Corporate Governance Institute – Finance Working Paper No. 1028/2024, Available at SSRN: URL: <https://ssrn.com/abstract=4963062> (дата звернення: 01.03.2026)

Понад 550 банків і страховиків впроваджують Принципи відповідального банкінгу та Принципи сталого страхування UNEP FI ¹³¹.

Ініціативи не лише інтегрували сталі практики в бізнес-операції, а й трансформували підходи до ведення бізнесу. Хоча участь у UNEP FI є добровільною, охоплення ініціативи поступово розширюється, впливаючи на відносини з клієнтами, дизайн фінансових продуктів, а також практики звітності та розкриття інформації у фінансовому секторі.

З метою узгодження фінансової діяльності з траєкторіями досягнення нульового рівня викидів парникових газів до 2050 року, що відповідає стримуванню глобального потепління на рівні 1,5°C, UNEP FI здійснила мобілізацію фінансових установ через участь у трьох «нетто-нульових» альянсах фінансового сектору:

- Net-Zero Asset Owner Alliance (NZAOA) — запущено у 2019 році;
- Net-Zero Banking Alliance (NZBA) — запущено у 2021 році з метою узгодження фінансової діяльності з глобальною траєкторією досягнення нульового рівня викидів парникових газів до 2050 року;
- Net-Zero Insurance Alliance (NZIA) — запущено у 2023 році.

Зокрема, Net-Zero Banking Alliance, як програма в межах Принципів відповідального банкінгу, розширився з 43 до 144 банків-учасників, що представляють понад 40% активів світової банківської системи. 97% з них ухвалили цілі декарбонізації¹³². Приєднуючись до NZBA, банк на добровільній та самостійній основі бере на себе зобов'язання трансформувати свою фінансову діяльність з метою її узгодження з траєкторіями досягнення нульового рівня викидів парникових газів. Зокрема, 89 банків встановили цілі для сектору виробництва електроенергії, а 60 — для сектору нафти і газу. Цікаво, що викиди банків за категорією Scope 3 складаються з викидів його клієнтів. Залежно від

¹³¹ The United Nations Environment Programme (UNEP) Finance Initiative URL: <https://www.unepfi.org/about/> (дата звернення: 01.03.2026)

¹³² Net-Zero Banking Alliance 2024 Progress Report. Geneva URL: <https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2024/10/NZBA-2024-Progress-Report.pdf> (дата звернення: 01.03.2026)

наявності даних та їх релевантності, банк також може включати до свого вимірюваного профілю викидів викиди клієнтів за Scope 1, Scope 2 та Scope 3¹³³.

Окрім ініціатив UNEP FI в табл.8.1 представлено ключові міжнародні інституції та ініціативи, що формують методологічні засади та стандарти у сфері фінансування переходу.

Таблиця 8.1

Ключові міжнародні інституції та ініціативи, що формують методологічні засади та стандарти у сфері «зеленого» фінансування

Міжнародні інституції та глобальні ініціативи	Методичні рекомендації
Climate Bonds Initiative (CBI)	CBI Financing Credible Transition White Paper
International Capital Market Association (ICMA)	ICMA Climate Transition Finance Handbook
Glasgow Financial Alliance for Net Zero (GFANZ)	GFANZ Scaling Transition Finance and Real economy Decarbonization
Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)	OECD Guidelines on Climate Transition Finance
Net-Zero Banking Alliance (NZBA)	NZBA Transition Finance Guide
Transition Finance Market Review (TFMR)	Transition Finance Market Review: Scaling transition finance

Джерело: побудовано на основі¹³⁴

Впровадження стійких (екологічних та соціально відповідальних) ініціатив істотно трансформує як бізнес-моделі банків, так і поведінку їх клієнтів, формуючи нову архітектуру фінансових відносин, орієнтовану на довгострокову сталість та управління ризиками.

Загалом існуючі стандарти можна класифікувати на дві основні категорії:

- умовно обов’язкові, коли дотримання вимог є необхідною передумовою отримання фінансування від певних фінансових установ;
- добровільні ініціативи, участь у яких не є обов’язковою, однак після

¹³³ Net-Zero Banking Alliance 2024 Progress Report. Geneva [URL:https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2024/10/NZBA-2024-Progress-Report.pdf](https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2024/10/NZBA-2024-Progress-Report.pdf) (дата звернення: 01.03.2026)

¹³⁴ Transition Finance Emerging Practices, 2025. URL: <https://www.unepfi.org/wordpress/wp-content/uploads/2025/07/29-Transition-finance-emerging-practices.pdf> (дата звернення: 01.03.2026)

приєднання виконання встановлених правил стає обов'язковим для учасника.

Стандарти та принципи сталого фінансування виконують функцію так званого «м'якого права» (soft law): вони поширюються на клієнтів фінансових інституцій або на окремі фінансові продукти, а також формують поведінкові моделі через репутаційні чинники, ринкові очікування та тиск з боку заінтересованих сторін. У результаті навіть добровільні ініціативи здатні мати значний регуляторний ефект, оскільки недотримання усталених практик може призвести до втрати інвестиційної привабливості та обмеження доступу до капіталу.

Інтеграція стандартів і принципів сталого фінансування зумовлює для банків перегляд внутрішніх політик, процедур оцінки ризиків, кредитних критеріїв та систем комплаєнсу, що змушує банки адаптувати продуктову лінійку, розширювати інструментарій «зеленого» та перехідного фінансування, удосконалювати нефінансову звітність і посилювати прозорість діяльності.

8.2 Загальна характеристика зелених облігацій

За цей час у сфері зеленого фінансування сформовано широкий спектр фінансових продуктів та інструментів, зокрема зелене кредитування та зелені облігації, що в сукупності утворюють відносно цілісну систему підтримки сталого розвитку.

Зелені облігації — це вид облігацій, які випускаються спеціально для фінансування екологічних проектів, тобто надходження від зелених облігацій призначені для екологічних проектів. Використання надходжень, як правило, керується набором критеріїв або системою зелених облігацій.¹³⁵

Маркування перших випусків “зелених” облігацій здійснювалося самими емітентами, а спрямування коштів на цілі, заявлені під час емісії, було не надто

¹³⁵ Green bonds in Europe. Published 01 Jul 2025. European Environment Agency.
[URL:https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/green-bonds-8th-eap?activeAccordion=546a7c35-9188-4d23-94ee-005d](https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/green-bonds-8th-eap?activeAccordion=546a7c35-9188-4d23-94ee-005d) (дата звернення: 03.03.2026)

прозорим. Початком стандартизації “зелених” облігацій вважається розробка у 2011р. CBI (Climate Bond Initiative) першого стандарту кліматичних облігацій.

У 2014р. до методологічної роботи у сфері “зелених” облігацій доєдналася Міжнародна асоціація ринків капіталу (International Capital Market Association, ICMA), яка долучилася до процесу формування ще одного стандарту “зелених” облігацій під назвою “Принципи “зелених” облігацій” (Green Bonds Principles, GBP)¹³⁶.

Принципи мають добровільний характер і складаються з чотирьох компонентів:

- (1) використання надходжень від розміщення облігацій;
- (2) процедура оцінки та відбору проектів;
- (3) адміністрування надходжень від надходження облігацій;
- (4) звітність

Станом на початок 2026 р. (відповідно до GBP) існує чотири типи зелених облігацій¹³⁷:

- стандартні облігації, кошти від яких спрямовуються на зелені цілі; розглядають як стандартне боргове зобов'язання з правом вимоги до емітенту, відповідно до GBP.

- зелені облігації, прив'язані до доходів – це боргове зобов'язання без права регресу до емітента, що відповідає GBP, за яким кредитний ризик пов'язаний із грошовими надходженнями, що виступають предметом забезпечення (зокрема доходами, зборами, податками тощо), а кошти, залучені від розміщення таких облігацій, спрямовуються на фінансування зелених проектів — як пов'язаних із джерелами відповідних грошових надходжень, так і не пов'язаних із ними.

- зелені облігації проектного фінансування — це облігації з правом або

¹³⁶ The Green Bond Principles (GBP). URL: <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/> (дата звернення: 03.03.2026)

¹³⁷ Green Bond Principles Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds. 2025. URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2025-updates/Green-Bond-Principles-GBP-June-2025.pdf> (дата звернення: 03.03.2026)

без права регресу до емітента, що відповідають GBP та спрямовані на фінансування одного або кількох зелених проєктів, при цьому інвестор несе ризики, пов'язані з реалізацією відповідних проєктів.

– забезпечені зелені облігації: а) забезпечені зелені облігації під заставу конкретного проєкту (Secured Green Collateral Bond) - облігації, чисті надходження від яких будуть спрямовані на фінансування чи рефінансування або зеленого проєкту, що забезпечує виключно даний випуск облігацій; б) стандартні забезпечені зелені облігації (Secured Green Standard Bond) – облігації зеленого проєкту емітента, ініціатора чи спонсора, при цьому проєкт може як забезпечувати, так і не забезпечувати цей випуск облігацій повністю або частково. Стандартна забезпечена зелена облігація може бути окремим класом або траншем у складі більш великої угоди.

Окрім безпосередньо зелених облігацій одним із головних інструментів мобілізації приватного й публічного капіталу на цілі сталого розвитку та “зеленого” переходу стали екологічні та соціальні облігації (часто разом — sustainable bonds).

8.3 Зелені облігації в Європейському Союзі

Європейська зелена угода визначає переорієнтацію фінансових потоків на зелені інвестиції як ключову передумову досягнення кліматичної нейтральності Європейського Союзу. У цьому контексті розвиток ринку зелених облігацій розглядається як один із стратегічних інструментів мобілізації капіталу для фінансування проєктів, спрямованих на реалізацію екологічних і кліматичних цілей, що здійснюється в межах Рамкової програми сталого фінансування ЄС. Паралельно Компас конкурентоспроможності ЄС акцентує увагу на необхідності активізації інвестиційної діяльності з метою формування більш конкурентоспроможної, інноваційної та декарбонізованої економіки.

До запровадження Стандарту зелених облігацій у Європейському Союзі поняття «зелені облігації» застосовувалося до боргових інструментів, які

відповідали одному з кількох підходів до їх ідентифікації. Зокрема, до цієї категорії відносилися облігації, що відповідали чотирьом ключовим компонентам Принципів зелених облігацій Міжнародної асоціації ринків капіталу (Green Bond Principles, GBP), були сертифіковані Ініціативою кліматичних облігацій (Climate Bonds Initiative, CBI) або визнавалися узгодженими з її підходами. Таким чином, європейський ринок зелених облігацій функціонував на основі поєднання добровільних міжнародних стандартів і механізмів саморегулювання, що забезпечувало певну гнучкість.

У європейській практиці зелені облігації традиційно класифікуються за двома концептуальними моделями: (1) облігації цільового використання коштів (use-of-proceeds, UoP) та (2) облігації, прив'язані до показників сталості (sustainability-linked bonds).

Інструменти типу UoP передбачають, що залучені кошти (або їх еквівалент) спрямовуються виключно на фінансування чи рефінансування чітко визначених екологічних і/або соціальних проєктів. Такі облігації супроводжуються підвищеними вимогами до прозорості, зокрема щодо опису категорій проєктів, критеріїв їх відбору, механізмів управління коштами, регулярної звітності та, бажано, незалежної зовнішньої перевірки. У межах моделі UoP виокремлюють зелені облігації (Green Bonds), соціальні облігації (Social Bonds) та облігації сталого розвитку (Sustainability Bonds), які поєднують фінансування екологічних і соціальних проєктів. Саме ця архітектура закріплена у документах ICMA — Green Bond Principles (GBP), Social Bond Principles (SBP) та Sustainability Bond Guidelines (SBG).

Натомість облігації, прив'язані до показників сталості (sustainability-linked bonds), характеризуються тим, що їх фінансові або структурні параметри змінюються залежно від досягнення емітентом попередньо визначених цілей екологічної стійкості відповідно до статті 2 Регламенту ЄС про зелені облігації (OJ, 2023a). У цьому випадку ключовим є не цільове використання залучених коштів, а досягнення вимірюваних показників сталого розвитку на рівні компанії-емітента.

Одним з найбільш активних учасників ринку зелених облігацій став Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)¹³⁸:

- облігації Climate Awareness Bonds (CAB), що емітовані у 2007 році (відносять до перших випусків) для фінансування проєктів, спрямованих на пом'якшення наслідків зміни клімату;
- перші облігації сталого розвитку Sustainability Awareness Bonds (SAB) були випущені в 2018 році для підвищення обізнаності про сталий розвиток.
- у квітні 2025 року здійснив перший випуск облігацій, узгоджених із Європейським стандартом зелених облігацій (European Green Bond Standard, EuGBS), на загальну суму 3 млрд євро зі строком погашення 15 травня 2037 року. Зазначені облігації, спрямовані на підвищення обізнаності щодо клімату (EuGBS-aligned Climate Awareness Bonds, CAB), стали першою транзакцією наднаціонального емітента, реалізованою відповідно до вимог EuGBS та Регламенту (ЄС) 2023/2631 («Регламент Європейського стандарту зелених облігацій»)¹³⁹.

ЄІБ забезпечив прозоре розкриття інформації щодо цільового використання коштів, отриманих від розміщення CAB, а також запровадив практику звітування про кліматичний вплив як на рівні окремих проєктів, так і на рівні кожного випуску облігацій. Такий підхід продемонстрував можливість поєднання боргового фінансування з вимірюваними результатами у сфері сталого розвитку, забезпечуючи більш тісний зв'язок між фінансовими потоками та реальними інвестиціями в економіці.

Європейський стандарт зелених облігацій (EuGBS) розглядається як вагомий крок у напрямі формування більш послідовної, прозорої та надійної екосистеми сталого фінансування в межах ЄС. EuGBS запроваджує

¹³⁸ Climate and Sustainability Awareness Bonds. URL: <https://www.eib.org/en/investor-relations/sustainable-finance/index?> (дата звернення: 03.03.2026)

¹³⁹ EIB's inaugural bond under European Green Bond Standard - EUR 3bn benchmark. URL: <https://www.eib.org/en/investor-relations/press/all/fi-2025-09-eib-eugbs-eur-2037?> (дата звернення: 03.03.2026)

гармонізовану та регульовану нормативну рамку для емітентів, які мають намір маркувати свої боргові інструменти як європейські зелені облігації (EuGB).

На відміну від попереднього етапу розвитку ринку, який значною мірою базувався на добровільному застосуванні Принципів зелених облігацій ICMA, EuGBS встановлює формалізовані та обов'язкові вимоги. Зокрема, йдеться про критерії прийнятності проєктів із чіткою прив'язкою до Таксономії ЄС, розширені та стандартизовані вимоги до розкриття інформації як до, так і після випуску облігацій, а також запровадження регуляторного нагляду з боку Європейського органу з цінних паперів і ринків (ESMA). Таким чином, EuGBS посилює інституційну довіру до ринку зелених облігацій та сприяє підвищенню його прозорості й порівнюваності.

Випуск зелених облігацій у ЄС значно зріс між 2014 та 2024 роками, з 0,1% до 6,9% від загального обсягу випущених облігацій ¹⁴⁰, що частково зумовлений Європейською зеленою угодою та свідчить про зростаючий попит на фінансування переходу до низьковуглецевої зеленої економіки.

8.4 Зелене кредитування

На відміну від зелених облігацій наразі в ЄС не існує ані спільного стандарту, ані спеціального маркування, що позначає зелені кредити. Водночас на глобальному рівні Принципи зеленого кредитування (Green Loan Principles, GLP) стали провідною рамковою основою у цій сфері ¹⁴¹, ґрунтуючись на Принципах зелених облігацій (GBP) Міжнародної асоціації ринків капіталу, що забезпечує узгодженість між різними сегментами фінансових ринків.

GLP передбачає, що для визнання кредиту «зеленим» він має відповідати

¹⁴⁰ Green bonds in Europe. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/green-bonds-8th-eap> (дата звернення: 03.03.2026)

¹⁴¹ EBA REPORT IN RESPONSE TO THE CALL FOR ADVICE FROM THE EUROPEAN COMMISSION ON GREEN LOANS AND MORTGAGES DECEMBER 2023 – EBA/REP/2023/38. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2023-12/e7bcc22e-7fc2-4ca9-b50d-b6e922f99513/EBA%20report%20on%20green%20loans%20and%20mortgages_0.pdf (дата звернення: 03.03.2026)

чотирьом основним компонентам¹⁴²:

1. Кошти, залучені в межах зеленого кредиту, повинні використовуватися для фінансування економічної діяльності, що сприяє досягненню екологічних цілей.

2. Процес оцінки та відбору проєктів має бути прозорим і належним чином задокументованим.

3. Кошти зеленого кредиту повинні зараховуватися на окремий рахунок або відстежуватися позичальником іншим способом для забезпечення прозорості та збереження цілісності використання кредиту.

4. Позичальник зобов'язаний звітувати про використання коштів разом із очікуваним та/або досягнутим впливом відповідної економічної діяльності до моменту повного освоєння зеленого кредиту.

Таким чином, відповідно до GLP, зеленими позиками вважаються будь-які типи кредитного інструменту, що відповідають чотирьом основним компонентам та надаються виключно для фінансування/рефінансування, повністю або частково, нових та/або існуючих відповідних «зелених» проєктів¹⁴³.

Успішним прикладом інституціоналізації підходів до зеленого кредитування у сфері фінансування великих інвестиційних проєктів стали, започатковані у 2003 році десятима міжнародними банками, Принципи Екватора (The Equator Principles - EP)¹⁴⁴. Ця добровільна ініціатива поступово набула статусу галузевого стандарту у сфері проєктного фінансування, забезпечуючи інтеграцію міжнародних стандартів екологічної та соціальної відповідальності в практику кредитування великих інфраструктурних і промислових проєктів.

¹⁴² Green Loan Principles. Supporting environmentally sustainable economic activity. URL: https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/LMA_Green_Loan_Principles_Booklet-220318.pdf (дата звернення: 09.03.2026)

¹⁴³ Green Loan Principles. Supporting environmentally sustainable economic activity. URL: https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/LMA_Green_Loan_Principles_Booklet-220318.pdf (дата звернення: 10.03.2026)

¹⁴⁴ The Equator Principles, 2025, URL: <https://equator-principles.com/about-the-equator-principles/> (дата звернення: 10.03.2026)

Фінансові установи-учасники (EPFIs) зобов'язані застосовувати їх до нових проєктів, що відповідають визначеним порогам, зокрема:

- проєктного фінансування та консультаційних послуг із капітальними витратами (Project Finance Advisory Services) від 10 млн дол. США і більше;
- корпоративних кредитів, пов'язаних із проєктами (Project-Related Corporate Loans), обсягом не менше 50 млн дол. США, за умови операційного контролю позичальника та мінімального строку фінансування два роки;
- прохідних кредитів (Bridge Loans), призначених для подальшого рефінансування через допустиме проєктне фінансування або корпоративні кредити;
- рефінансування проєкту та фінансування придбання проєкту (Project-Related Refinance, and Project Related Acquisition Finance), за умови що первісне фінансування відповідало Принципам Екватора.

Загальна кількість зареєстрованих транзакцій, що входять до сфери застосування Принципів Екватора та досягли фінансового закриття у 2023 році, склала 1473, що на 109 більше, ніж у 2022 році¹⁴⁵.

В Європейському Союзі кроком до систематизації, зокрема, і рамок зеленого фінансування, стало прийняття в липні 2020 року єдиної системи класифікації екологічно сталих видів економічної діяльності - Таксономії ЄС (Регламент 2020/852)¹⁴⁶, місія якої полягала у визначенні екологічно стійких видів економічної діяльності та спрямуванні більшої кількості капіталу на діяльність, що суттєво сприятиме досягненню цілей Зеленого курсу ЄС.

Європейська банківська асоціація внесла пропозиції щодо спільної системи зелених позик¹⁴⁷, де, спираючись на Європейський стандарт зелених

¹⁴⁵ Activity Report 2023. The Equator Principles, URL: <https://equator-principles.com/app/uploads/Equator-Principles-Activity-Report-2023-FINAL.pdf> (дата звернення: 10.03.2026)

¹⁴⁶ Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852> (дата звернення: 10.03.2026)

¹⁴⁷ EBA REPORT ON GREEN LOANS AND MORTGAGES. URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2023-12/e7bcc22e-7fc2-4ca9-b50d-b6e922f99513/EBA%20report%20on%20green%20loans%20and%20mortgages_0.pdf (дата звернення: 10.03.2026)

облігацій (EuGB), представила узагальнене визначення зелених кредитів, сформульоване на основі Таксономії ЄС. Запропонований підхід спрямований на забезпечення узгодженості між різними фінансовими інструментами сталого фінансування та формування єдиних критеріїв класифікації зелених активів у банківському секторі.

Відповідно до запропонованої моделі, зелені кредити мають характеризуватися такими ключовими ознаками:

По-перше, щодо типу кредиту та меж активів: визначення охоплює всі види кредитних інструментів із чітко визначеним цільовим використанням коштів, зокрема строкові та інвестиційні кредити, проєктне фінансування, кредити на рефінансування, фінансовий і операційний лізинг, синдиковані кредити, відновлювані кредитні лінії, факторинг і форфейтинг. Такі кредити можуть надаватися домогосподарствам, малим і середнім підприємствам (як роздрібним, так і нероздрібним), а також великим корпораціям.

По-друге, щодо цільового використання коштів: залучені в межах зелених кредитів ресурси мають бути спрямовані на економічну діяльність, узгоджену з Таксономією ЄС, протягом усього строку дії кредиту до його повного погашення. У разі якщо кредитні кошти використовуються для кількох цілей або видів діяльності, кредит може бути структурований у вигляді одного або кількох траншів у межах кредитної лінії. При цьому кожен транш, що фінансує конкретну економічну діяльність, повинен відповідати критеріям Таксономії ЄС.

По-третє, передбачається застосування принципу «grandfathering» до існуючих зелених кредитів у контексті технічних критеріїв відбору Таксономії ЄС. Кошти мають спрямовуватися відповідно до технічних критеріїв, чинних на момент надання кредиту. У разі зміни критеріїв після укладення договору, але до повного перерахування суми кредиту, непогашена частина може зберігати статус зеленої протягом визначеного перехідного періоду. Після його завершення кредитна установа зобов'язана забезпечити відповідність кредиту оновленим вимогам, аби зберегти його «зелений» статус.

По-четверте, щодо підходу до нових кредитів і наявного портфеля: на момент надання зеленого кредиту його кошти мають відповідати вимогам Таксономії ЄС. Раніше надані кредити можуть бути визнані зеленими лише за умови, що їх фінансування спрямоване на діяльність, узгоджену з Таксономією.

Запровадження моделі зеленого маркування може стати ефективним механізмом уніфікації підходів до класифікації кредитів, спрямованих на фінансування економічної діяльності, що відповідає критеріям узгодженості з Таксономією ЄС та встановленим процедурним вимогам. У такому контексті маркування виконує роль інституційного орієнтира, який забезпечує прозору ідентифікацію відповідних кредитних продуктів та підтверджує їх відповідність визначеним екологічним стандартам. Це, у свою чергу, підвищує передбачуваність і довіру з боку позичальників та інших учасників ринку.

Система добровільного зеленого маркування кредитів може забезпечити низку переваг: сприятиме підвищенню прозорості та зіставності фінансових продуктів, формуванню рівних конкурентних умов на ринку, зменшенню ризиків «зеленого відмивання» (greenwashing), зміцненню довіри до ринку та посиленню захисту споживачів.

У практиці банківського фінансування зелений кредит потребує окремої процедури супроводу, оскільки банк має оцінити не лише фінансову спроможність позичальника, а й екологічну якість проєкту, на який спрямовуються кошти. Це означає, що рішення про надання зеленого кредиту має спиратися на дві групи критеріїв: стандартні кредитні критерії – платоспроможність, забезпечення, грошові потоки, строк окупності, ризик неповернення, а також – критерії екологічної відповідності, які підтверджують, що проєкт справді має зелений характер.

На етапі розгляду заявки банк має визначити, до якої категорії зелених проєктів належить запланована діяльність: відновлювана енергетика, енергоефективність, чистий транспорт, зелене будівництво, управління водними ресурсами, поводження з відходами, циркулярна економіка або інший напрям, передбачений внутрішньою політикою банку, Принципами зеленого

кредитування чи Таксономією ЄС. Після цього перевіряється цільове використання коштів: які саме роботи, обладнання, технології або активи фінансуватимуться за рахунок кредиту, чи є ці витрати достатньо конкретизованими, чи підтверджені вони кошторисом, технічною документацією, договорами, дозволами або іншими документами.

Важливою частиною оцінювання є визначення очікуваного екологічного результату. Для енергоефективних проєктів це може бути зменшення споживання енергії; для проєктів відновлюваної енергетики встановлена потужність і обсяг виробленої чистої енергії; для транспортних проєктів – скорочення використання викопного палива; для водних і відходових проєктів – зменшення споживання ресурсів, очищення стічних вод або збільшення частки переробки. Такі показники мають бути визначені до видачі кредиту, оскільки саме вони дають змогу надалі перевірити, чи відповідає кредит заявленому зеленому призначенню.

Після надання фінансування банк має забезпечити моніторинг використання коштів і виконання проєкту. Для цього можуть використовуватися платіжні документи, акти виконаних робіт, звіти позичальника, енергетичні аудити, технічні висновки, сертифікати обладнання або зовнішня верифікація. Якщо кредит надається кількома траншами, перехід до наступного етапу фінансування може залежати від підтвердження цільового використання попереднього траншу. Така процедура потрібна для збереження цілісності зеленого кредиту, зменшення ризику greenwashing і формування доказової бази щодо екологічного ефекту профінансованого проєкту.

Водночас, незважаючи на наявність низки добровільних ініціатив у сфері сталого банкінгу, їх практичне застосування часто залишається обмеженим. Серед ключових причин — недостатнє усвідомлення значення таких інструментів, відсутність узгодженості між традиційними підходами до управління ризиками та рекомендаціями щодо зеленого кредитування (на національному чи інституційному рівні), а також нерозвиненість практики

системної звітності, що ускладнює оцінку ефективності зелених фінансових продуктів.

Крім того, у більшості країн, де формується ринок зеленого кредитування, спостерігається дефіцит або повна відсутність інформації про екологічні характеристики позичальників — зокрема щодо обсягів викидів CO₂ або використання чистих технологій для їх зменшення. Така інформаційна асиметрія обмежує можливості банків здійснювати належну оцінку екологічних ризиків, пов'язаних із проєктним і корпоративним фінансуванням, та знижує ефективність інтеграції ESG-факторів у кредитні рішення.

РОЗДІЛ 9. БАНКІНГ ЗІ СТАЛИМ ФОКУСОМ В ЄС ТА УКРАЇНІ

9.1 Діяльність банків розвитку

Банки розробляють підходи до фінансування переходу (transition finance), які доповнюють їхні рамкові системи сталого фінансування та ґрунтуються на новітніх рекомендаційних документах і регіональних таксономіях. У процесі формування та впровадження відповідних підходів вони стикаються зі спільними викликами, пов'язаними з методологічною невизначеністю, відсутністю уніфікованих критеріїв та необхідністю забезпечення прозорості й достовірності даних.

Банки розвитку (Multilateral Development Banks) розробили узгоджений підхід до приведення своєї діяльності у відповідність до Паризької угоди. Ця спільна система ґрунтується на низці базових ключових елементів: узгодженість із цілями пом'якшення змін клімату, підтримка адаптації та кліматично стійких операцій, нарощування внеску у перехід до низьковуглецевої економіки через кліматичне фінансування, розроблення стратегій і політик, звітність.

Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) інтегрували оцінювання екологічних і кліматичних ризиків у процеси експертизи проєктів та прийняття рішень щодо фінансування. Зокрема, ЄБРР впровадив процедури оцінювання кліматичних ризиків і стійкості до них у свої інвестиційні операції, керуючись підходом «Перехід до зеленої економіки» (Green Economy Transition) та забезпечуючи узгодженість свого портфеля з Паризькою угодою. Така практика гарантує, що екологічна сталість і кліматична стійкість розглядаються як базові критерії фінансування банками розвитку¹⁴⁸.

ЄБРР розпочав цілеспрямовану операційну діяльність у сфері екологічних

¹⁴⁸ Green Economy Transition (GET) and Paris alignment. European Bank for Reconstruction and Development, 2021, URL: <https://www.ebrd.com/home/who-we-are/ebd-values/ebd-environmental-social-sustainability/EBRD-green/Green-Economy-Transition-Paris-alignment.html#get> (дата звернення: 04.04.2026)

та кліматичних питань у 2006 році із запровадженням Ініціативи зі сталого енергетичного розвитку (the Sustainable Energy Initiative). У подальшому цей порядок денний було розширено шляхом впровадження підходу «Перехід до зеленої економіки» (Green Economy Transition, GET), схваленого у 2015 році.

Інтеграція діяльності в межах GET відобразилася у зростанні частки фінансування GET у загальному обсязі операцій банку. Стратегія переходу до зеленої економіки (GET) на 2026-30 роки (GET 2030) встановлює підвищений рівень амбіцій для зеленого фінансування, з особливим акцентом на пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптацію до нього. Стратегія зосереджена на максимізації впливу в шести ключових системах: енергетичній, промисловій, агропродовольчій, транспортній, міській та фінансовій.

Стратегічною фінансовою ціллю Європейського банку реконструкції та розвитку на період 2026-2030 років є досягнення сукупного обсягу «зеленого» фінансування на рівні не менше 150 млрд євро, із наміром перевищення зазначеного мінімального орієнтира. Вказаний показник охоплює як фінансування за рахунок власних ресурсів банку, так і кошти, мобілізовані ним безпосередньо та опосередковано із приватного сектору.

У межах управління власними фінансовими ресурсами ЄБРР дотримуватиметься двох ключових орієнтирів. По-перше, передбачається збереження частки «зелених» інвестицій на рівні щонайменше 50 відсотків загального обсягу власного фінансування. По-друге, шляхом проактивної ідентифікації інвестиційних можливостей, спрямованих на підвищення кліматичної стійкості та зменшення вразливості економічних систем, банк планує збільшити кількість проєктів із компонентом фінансування адаптації до змін клімату не менше ніж на 50 відсотків порівняно з результатами 2021-2025 років. Такий підхід має забезпечити суттєве нарощування обсягів фінансування заходів із кліматичної адаптації¹⁴⁹.

¹⁴⁹ The Green Economy Transition (GET) Strategy 2026-30 – GET 2030, URL: <https://www.ebrd.com/home/who-we-are/ebd-values/ebd-environmental-social-sustainability/EBRD-green/Green-Economy-Transition-Paris-alignment.html> (дата звернення: 04.04.2026)

ЄБРР виділяє шість ключових економічних систем, які є критично важливими для зеленого переходу: енергетична, промислова, агропродовольча, транспортна, міська та фінансова (табл.9.1)

Таблиця 9.1

Цілі ЄБРР щодо економічних систем для зеленого переходу

Ключові економічні системи	Ціль банку до 2030 року
Енергетична система	Потроїти обсяг потужностей відновлюваної енергетики у 2023-2030 роках порівняно із профінансованими сукупними показниками діяльності банку за період 2010-2022 років, що означатиме введення додаткових 35 ГВт потужностей відновлюваної енергетики у 2023-2030 роках (орієнтовно 10% нових потужностей відновлюваної енергетики, які планується встановити в регіонах діяльності ЄБРР
Промислова система	Розробити понад 20 національних або секторальних низьковуглецевих і кліматично стійких траєкторій розвитку, що охоплюватимуть додатково 40 млн тонн річних викидів парникових газів та визначатимуть інвестиційні потреби і напрями політичних реформ, необхідні для трансформації промислових систем. Банк підтримуватиме галузі з високими викидами, які складно скоротити (hard-to-abate), у впровадженні нових технологій та принципів циркулярної економіки, що забезпечують підвищення ефективності та зменшення високих виробничих витрат
Агропродовольча система	Масштабувати зусилля щодо реалізації 30 стратегій зеленого переходу, які охоплюватимуть додатково 10 млн тонн викидів парникових газів. Банк сфокусується на ключових продовольчих ланцюгах створення вартості, визначаючи заходи, що є «кліматично розумними» та сприяють збереженню природи, водночас підвищуючи операційну ефективність (особливо у сфері переробки та логістики) і зменшуючи втрати продовольства з метою забезпечення продовольчої безпеки.
Транспортна система	Розробити 20 стратегій і планів зеленого переходу для операторів транспортної інфраструктури для подвоєння масштабів діяльності порівняно з періодом 2021-2025 років, що дасть можливість додатково охопити 8 млн осіб та 80 млн тонн вантажів, зменшуючи їхній екологічний вплив, створюючи робочі місця та сприяючи регіональній інтеграції й появі нових ринкових можливостей.
Міська система	Реалізація 40 стратегій і планів зеленого переходу, пов'язаних із розвитком міських територій, що передбачає збільшення обсягів на 25 відсотків порівняно з періодом 2016–2025 років (зокрема в межах флагманської програми Банку «Зелені міста»), що дозволить охопити додатково 20 мільйонів міського населення, внаслідок чого загальна чисельність населення, на яке поширюватимуться підтримані Банком плани та стратегії, становитиме 100 мільйонів осіб. Зазначені стратегії пріоритизують інвестиційні заходи у таких сферах, як енергетика, міський транспорт, будівлі, промисловість, водопостачання, управління твердими відходами та землекористування.

Фінансова система	Впровадження планів переходу банками ставлячи за мету потроїти рівень їх охоплення до 2030 року. Це означатиме, що понад 60 відсотків банків-клієнтів матимуть та розкриватимуть основні елементи плану переходу порівняно з приблизно 20 відсотками у 2025 році. Такий підхід дозволить повною мірою використати фінансовий потенціал банків-клієнтів ЄБРР, які представляють капітальні активи орієнтовною вартістю близько 2 трильйонів євро у поточних цінах. Інтегруючи плани зеленого переходу у бізнес-практики через управління ризиками й визначення інвестиційних можливостей для своїх партнерів, ЄБРР зосереджуватиметься на нарощуванні потенціалу зеленого фінансування.
-------------------	--

Джерело: побудовано на основі ¹⁵⁰

Банки безпосередньо впливають на процеси сталого розвитку через свої продукти та послуги. Такий вплив, як правило, проявляється у двох формах: шляхом впровадження принципів екологічної та соціальної відповідальності у повсякденну операційну діяльність (наприклад, раціональне використання паперу, енергоефективність). По-друге, шляхом інтеграції принципів сталості у фінансові продукти та стратегічні пріоритети (як у випадку з ЄБРР, через розвиток зеленого фінансування).

9.2 Діяльність Європейського центрального банку

Запровадження сталих ініціатив може мати як добровільний характер, так і бути зумовленим регуляторними вимогами, встановленими центральними банками. Добровільне впровадження відображає свідоме управлінське рішення банку, а його наслідки переважно обмежуються клієнтами та самою установою. Натомість у разі, коли центральні банки встановлюють нормативні вимоги або стимули, що зобов'язують банки певної країни чи регіону впроваджувати стратегії сталого розвитку, такі ініціативи набувають ширшого та більш системного поширення.

У 2004 році Євросистема здійснила оцінку життєвого циклу (Life Cycle

¹⁵⁰ The Green Economy Transition (GET) Strategy 2026-30 – GET 2030, URL: <https://www.ebrd.com/home/who-we-are/ebrd-values/ebrd-environmental-social-sustainability/EBRD-green/Green-Economy-Transition-Paris-alignment.html> (дата звернення: 04.04.2026)

Assessment, LCA) першої серії банкнот євро з метою комплексного вимірювання їхнього впливу на навколишнє середовище. Аналіз охоплював усі етапи життєвого циклу — від виробництва сировини та виготовлення банкнот до їх транспортування, використання в обігу та подальшої утилізації після втрати придатності.

Результати цієї оцінки стали підґрунтям для впровадження низки екологічно орієнтованих заходів:¹⁵¹.

- поступове впровадження стійких джерел бавовни у виробництво паперу для банкнот євро з метою досягти 100% до кінця 2023 року;
- нанесення захисного покриття на банкноти нижнього номіналу для збільшення терміну їх служби;
- заборона на захоронення відходів зношених банкнот.

Екологічні аспекти банкнот євро та готівкового обігу не лише були пріоритетом для Євросистеми з моменту запровадження євро у 2002 році. Європейський центральний банк (ЄЦБ) поступово інтегрував питання зміни клімату до своїх основних напрямів діяльності. Після перегляду стратегії монетарної політики у 2021 році ЄЦБ представив свій перший план дій щодо клімату, зобов'язавшись враховувати кліматичні фактори у реалізації монетарної політики, макроекономічному аналізі та статистичній діяльності. У 2022 році план було розширено з охопленням питань фінансової стабільності та банківського нагляду. У січні 2024 року ЄЦБ оприлюднив оновлену стратегію на 2024–2025 роки, яка вперше передбачає також зобов'язання щодо оцінки ризиків, пов'язаних із природним середовищем¹⁵².

План ЄЦБ щодо клімату та природи на 2024–2025 роки структуровано

¹⁵¹ Product Environmental Footprint study of euro banknotes as a payment instrument. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pubbydate/2023/html/ecb.pefreport202312~81e945e7aa.en.html#toc1> (дата звернення: 04.04.2026)

¹⁵² The ECB's climate and nature plan 2024-2025. Economic Bulletin Issue 2, 2024, European Central Bank, URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/html/eb202402.en.html> (дата звернення: 04.04.2026)

навколо трьох стратегічних напрямів¹⁵³:

По-перше, перехід до зеленої економіки пов'язаний із глибокими структурними викликами для єврозони, що потребують політичних заходів, спрямованих на трансформацію моделей виробництва і споживання, прискорення заміщення викопного палива відновлюваними джерелами енергії, а також пом'якшення впливу на зайнятість, навички, торгівлю та розподіл капіталу. Досягнення кліматичних цілей ЄС вимагатиме значних інвестицій – за оцінками Європейської Комісії, додатково близько 620 млрд євро щороку до 2030 року – разом із формуванням інституційних умов, що стимулюють інновації, дослідження та розробки, а також готовність до прийняття ризиків на фінансових ринках. Для ЄЦБ ключовим завданням є оцінка того, чи відповідає пропозиція зеленого фінансування інвестиційному попиту, яким чином умови кредитування впливають на життєздатність зелених проєктів, а також у якій мірі державна політика може мобілізувати приватний капітал. Усі ці аспекти мають безпосередній вплив на монетарну політику та механізм її трансмісії.

По-друге, йдеться про посилення фізичних наслідків зміни клімату. ЄЦБ має інтегрувати відповідні фізичні ризики у свої макроекономічні прогнози та оцінювати роль фінансування адаптації у підвищенні стійкості економіки єврозони.

По-третє, ризики, пов'язані з деградацією природного середовища, стають дедалі важливішим виміром екологічної та фінансової стабільності. Погіршення стану екосистем унаслідок інтенсивного використання земель, забруднення та надмірної експлуатації ресурсів знижує здатність до поглинання вуглецю, послаблює стійкість ґрунтів і підриває надання ключових екосистемних послуг, зокрема у сфері забезпечення продовольством і лікарськими засобами. За результатами опитувань, майже половина компаній висловлює суттєві занепокоєння щодо деградації довкілля, тоді як 72% нефінансових корпорацій залишаються значною мірою залежними від екосистемних послуг, що свідчить

¹⁵³ The ECB's climate and nature plan 2024-2025. Economic Bulletin Issue 2, 2024, European Central Bank, URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/html/eb202402.en.html> (дата звернення: 04.04.2026)

про системний характер цих ризиків. З огляду на те, що такі компанії формують близько трьох чвертей кредитного портфеля банків єврозони, ЄЦБ активізує дослідження взаємодії втрати біорізноманіття зі зміною клімату та аналізує, яким чином відповідні ризики можуть впливати на макроекономічні показники, що мають значення для реалізації його мандату.

ЄЦБ інтегрує кліматичні чинники і у сферу пруденційного нагляду. Комерційні банки зобов'язані враховувати ризики, пов'язані зі зміною клімату, в управлінні своїми портфелями та при доступі до ліквідності. З цією метою ЄЦБ застосовує низку інструментів, зокрема:

- включення кліматичних критеріїв до Програми викупу корпоративних цінних паперів (Corporate Sector Purchase Programme, CSPP);
- застосування підходу «зеленого нахилу» (green tilting) у формуванні портфелів;
- інтеграцію кліматичних ризиків до щорічних стрес-тестів банків;
- встановлення вимог щодо розкриття ESG-інформації для активів, що приймаються як забезпечення.

Центральні банки займають ключову позицію у просуванні стандартів екологічного, соціального та корпоративного управління (ESG) у межах національних фінансових систем, виступаючи одночасно як регулятори та як каталізатори впровадження і гармонізації зелених та соціальних ініціатив. Формування парадигми «зеленого центрального банкінгу» відображає зростаючу інтеграцію кліматичних та екологічних аспектів у мандати, політику та операційні механізми центральних банків, що підкреслює усвідомлення їхньої ролі у підтримці цілей сталого розвитку та забезпеченні фінансової стабільності

9.3 Сталий банкінг в Україні

В останні два роки Україна почала інтегрувати принципи сталого розвитку в економічну політику та регуляторне середовище. У 2024 році було затверджено Національний план з енергетики та клімату до 2030 року, що визначає стратегічні

орієнтири декарбонізації, підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії¹⁵⁴. В 2024 році також ухвалено Стратегію запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку, положення якої поширюються також на фінансові установи¹⁵⁵.

У червні 2025 року Правління НБУ схвалило Білу книгу з управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у фінансовому секторі (Біла книга)¹⁵⁶. Прийняття цього документа стало важливим етапом у процесі гармонізації регуляторного середовища фінансового сектору України з нормами та підходами Європейського Союзу в межах реалізації Європейського зеленого курсу та інтеграції принципів сталого фінансування у національну практику.

Біла книга формує стратегічне бачення майбутньої моделі управління ESG-ризиками у фінансовому секторі та визначає¹⁵⁷:

- інституційні та регуляторні передумови впровадження системи управління ESG-ризиками, включаючи оцінку їх рівня, аналіз поточного стану нормативного середовища та визначення ролі НБУ в межах його мандата;
- пріоритетні напрями розвитку регуляторної політики, зокрема перспективні вимоги до фінансових продуктів і видів діяльності, удосконалення систем корпоративного управління та ризик-менеджменту, а також стандарти розкриття інформації;
- цільову модель інтеграції ESG-ризиків у діяльність фінансових установ, що передбачає їх імплементацію у систему корпоративного управління та внутрішнього контролю, забезпечення належної оцінки ризиків, запровадження ефективних процедур збору й обробки інформації про клієнтів та

¹⁵⁴ Національний план з енергетики та клімату до 2030 року. URL: <https://me.gov.ua/view/bb0b9ef5-ea96-4b8a-8f2f-471faf32c9df> (дата звернення: 04.04.2026)

¹⁵⁵ Стратегія запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-%D1%80#n17> (дата звернення: 04.04.2026)

¹⁵⁶ Біла книга з управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у фінансовому секторі. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Bila_knyga_2025_fin.pdf?v=17 (дата звернення: 04.04.2026)

¹⁵⁷ Біла книга з управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у фінансовому секторі. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Bila_knyga_2025_fin.pdf?v=17 (дата звернення: 04.04.2026)

підвищення рівня прозорості.

Роль Національного банку України у розвитку сталого банкінгу у підготовці стратегічних документів та формуванні регуляторних очікувань щодо інтеграції ESG-ризиків у діяльність фінансових установ. Це означає перехід від добровільного врахування екологічних, соціальних та управлінських чинників окремими банками до більш системного підходу, за якого ESG-ризики мають бути включені в корпоративне управління, систему внутрішнього контролю, кредитну політику, управління ризиками та розкриття інформації. Для банків це передбачає необхідність створювати внутрішні процедури ідентифікації, оцінювання, моніторингу та контролю ESG-ризиків у роботі з клієнтами, кредитними портфелями й інвестиційними рішеннями. Такий підхід наближає український фінансовий сектор до практик ЄС, де сталість поступово стає частиною пруденційного нагляду, управління ризиками та вимог до прозорості фінансових установ.

Перший етап формування системи управління ESG-ризиками в Україні (2025–2026 роки) передбачає поширення ключових положень на банківські установи, які за результатами опитування щодо системних ризиків (травень 2024 року) уже стикаються з відчутним впливом ESG-ризиків на свою діяльність. Зокрема, близько третини фінансових установ оцінюють кліматичні загрози як такі, що мають високий або середній рівень значущості. Майже три чверті опитаних великих банків зазначили, що зміни клімату вже чинять безпосередній вплив на їхню діяльність¹⁵⁸.

Водночас частка зелених кредитів у загальному обсязі банківського кредитування в Україні поки що залишається відносно невисокою порівняно з розвиненими фінансовими ринками. Така ситуація пояснюється початковою стадією розвитку сектору зеленого фінансування, обмеженістю та фрагментарністю статистичної інформації, а також недостатньою нормативно-правовою деталізацією критеріїв класифікації активів як «зелених». Подальше

¹⁵⁸ Біла книга з управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у фінансовому секторі. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Bila_knyga_2025_fin.pdf?v=17 (дата звернення: 04.04.2026)

зростання цього сегмента залежить від розвитку регуляторного середовища, можливостей імплементації Таксономії сталих видів діяльності, впровадження інструментів стимулювання зеленого кредитування та розширення практики розкриття ESG-інформації.

В українському банківському секторі можна виокремити низку фінансових установ, діяльність яких значною мірою відповідає принципам зеленого банкінгу, зокрема: АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «Укрексімбанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Ощадбанк» та АТ КБ «ПриватБанк». Зазначені банки інтегрують екологічні та соціальні аспекти у свою кредитну політику, розвивають спеціалізовані фінансові продукти для підтримки енергоефективних і низьковуглецевих проєктів та співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями у сфері сталого фінансування.

Провідні позиції у сфері екологічно орієнтованого фінансування в Україні посідає АБ «УКРГАЗБАНК», який із 2015 року системно реалізує стратегію сталого банкінгу. Діяльність банку спрямована на підтримку проєктів у сферах енергоефективності, відновлюваної енергетики, раціонального використання природних ресурсів, зменшення викидів парникових газів та мінімізації негативного впливу на довкілля.

Важливим етапом міжнародної інтеграції банку стало його приєднання у травні 2018 року до Коаліції лідерів з тарифікації викидів вуглецю (Carbon Pricing Leadership Coalition, CPLC), що зробило його першим українським учасником цієї глобальної ініціативи. Метою CPLC є просування та впровадження ефективних механізмів ціноутворення на викиди вуглецю як інструменту стимулювання інвестицій у низьковуглецеві технології та скорочення обсягів викидів CO₂ через економічні механізми тарифікації.¹⁵⁹

Упродовж 2023–2024 років АБ «УКРГАЗБАНК» уклав близько 30 угод у сфері торговельного фінансування на загальну суму майже 3,5 млрд грн з метою підтримки стабільного функціонування енергетичного сектору в умовах воєнних

¹⁵⁹ Еко-банкінг. АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <https://www.ukrgasbank.com/eco/> (дата звернення: 04.04.2026)

викликів. Завдяки гарантійним інструментам банку кредити та донорські ресурси міжнародних фінансових організацій — ЄБРР, МФК, МБРР, KfW та інших — були спрямовані на закупівлю критично важливого обладнання для таких стратегічних підприємств, як НЕК «Укренерго», ПрАТ «Укргідроенерго», АТ «Укрзалізниця» та інших суб'єктів енергетичної галузі¹⁶⁰.

У 2023 році банк продовжив активну підтримку проєктів сталого розвитку: було розглянуто 340 відповідних ініціатив, із яких 312 відповідали критеріям сталого банкінгу. За результатами оцінки профінансовано 229 кредитних угод на суму понад 3 млрд грн, що свідчить про системну інтеграцію принципів зеленого фінансування в операційну діяльність установи¹⁶¹.

Будучи окремими прикладами, наведені дані переконливо свідчать про зростаюче усвідомлення фінансовими установами вагомості ESG-факторів та необхідності їх інтеграції в систему корпоративного управління, внутрішнього контролю та нефінансової звітності. Формування належних механізмів систематизації, ідентифікації, вимірювання та управління ESG-ризиками сприятиме підвищенню рівня фінансової стабільності, зміцненню довгострокової стійкості банківського сектору України та зниженню потенційних системних ризиків.

¹⁶⁰ Чайковський, Я.; Луців, Б.; Дзюблюк, О.; Чайковський, Є.; Луців, П. Банківське зелене кредитування як ключовий інструмент екологічної модернізації економіки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, том2 (61), 2025. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4651/4319> (дата звернення: 04.04.2026)

¹⁶¹ Чайковський, Я.; Луців, Б.; Дзюблюк, О.; Чайковський, Є.; Луців, П. Банківське зелене кредитування як ключовий інструмент екологічної модернізації економіки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, том2 (61), 2025. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4651/4319> (дата звернення: 04.04.2026)

РОЗДІЛ 10. ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В ЄС: ЯК СТАТИ СТАЛИМ?

10.1 Єдиний ринок ЄС як середовище сталого бізнесу

Європейський зелений курс радикально змінює умови ведення бізнесу в Європейському Союзі. Для компанії, яка працює на єдиному ринку ЄС або лише планує виходити на нього, сталість уже не є додатковою репутаційною перевагою. Вона перетворюється на комплексну управлінську, правову, фінансову й ринкову вимогу. Бізнес має доводити, що його продукція, ланцюги постачання, інвестиційні рішення, маркетингові заяви та звітність відповідають логіці кліматичної нейтральності, ресурсоефективності, захисту прав людини та належного корпоративного управління. У даному розділі розглянемо практичну логіку сталого ведення бізнесу в ЄС: як компанія може створюватися, масштабуватися, інвестувати, підтверджувати екологічну результативність і отримувати підтримку в межах єдиного ринку.

Єдиний ринок ЄС є правовим та економічним простором, у якому бізнес може здійснювати транскордонну діяльність, користуватися свободою руху товарів, послуг, капіталу та осіб, а також отримувати доступ до спільних правил конкуренції, захисту споживачів, даних, інвестицій і державної підтримки. Для підприємця це означає не лише більший ринок збуту, а й вищі стандарти відповідальності. Компанія, яка прагне бути сталою, повинна оцінювати вплив своєї діяльності на довкілля, працівників, клієнтів, місцеві громади та інвесторів, а також забезпечувати прозорість відповідних процесів.

Офіційний портал Your Europe визначає широкий набір рішень для започаткування або розвитку бізнесу в іншій країні ЄС: створення компанії, кооперативу чи європейської компанії, здійснення інвестицій, планування злиття, перенесення бізнесу, управління даними, покращення сталості та дотримання галузевих правил. Отже, сталість у ЄС слід розуміти не як окрему екологічну опцію, а як наскрізний принцип, що впливає на стратегію входу на

ринок, правову форму, систему управління, фінансову модель, ланцюг постачання, маркетингову політику та взаємодію зі стейкхолдерами¹⁶².

Для компаній, які працюють у ЄС або співпрацюють із європейськими контрагентами, сталий перехід створює три групи вимог. Перша група — регуляторна: дотримання екологічних норм, вимог щодо продуктів, звітності, належної обачності, захисту даних, конкуренції та захисту споживачів. Друга група — ринкова: покупці, інвестори, банки та великі замовники дедалі частіше очікують доказів екологічної та соціальної відповідальності. Третя група — управлінська: підприємство має навчитися вимірювати свої впливи, управляти ризиками, планувати декарбонізацію й пояснювати, як сталість пов'язана з довгостроковою конкурентоспроможністю.

Важливою особливістю ЄС є те, що бізнес-правила поєднують свободу підприємництва з вимогами публічного інтересу. Підприємство може створювати дочірні структури, інвестувати, купувати активи, реорганізовуватися або виходити на нові ринки, але водночас має враховувати екологічні дозволи, трудові норми, права споживачів, прозорість власності, податкові правила, вимоги до продуктів і конкуренції. Саме тому сталість у європейському бізнес-середовищі має бути інтегрована не лише в корпоративну соціальну відповідальність, а й у юридичну, фінансову, операційну та маркетингову функції підприємства.

Перевага такого підходу полягає у передбачуваності. Бізнес, який заздалегідь вибудовує систему сталого управління, зменшує ризик штрафів, репутаційних втрат, втрати доступу до фінансування чи вилучення продукції з ринку. Водночас він отримує можливість позиціонувати себе як відповідальний постачальник, брати участь у зелених закупівлях, залучати інвестиції, працювати з міжнародними ланцюгами створення вартості та виходити на сегменти споживачів, які орієнтуються на доведену екологічну якість товарів і послуг.

¹⁶² European Commission. Your Europe. Developing a business in another EU country. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/developing-business/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

Основні напрями, через які сталість інтегрується у створення, управління, фінансування та ринкову поведінку бізнесу в ЄС, узагальнено в табл. 10.1.

Таблиця 10.1

Ключові напрями сталого ведення бізнесу в ЄС

Напрямок	Що має зробити компанія	Очікуваний результат
Правова присутність на ринку	Обрати правову форму, зареєструвати бізнес, отримати дозволи, врахувати національні правила та правила ЄС.	Легальна й прозора діяльність у країні ЄС або в декількох країнах.
Екологічний менеджмент	Оцінити екологічні аспекти, запровадити політику, процедури, моніторинг і звітність, за потреби пройти EMAS.	Зменшення впливу на довкілля, краща репутація, менші екологічні ризики.
Продуктова сталість	Врахувати екодизайн, довговічність, ремонтпридатність, енергоефективність, маркування, вимоги до зелених заяв.	Доступ до ринку, довіра споживачів, відповідність циркулярній економіці.
ESG та звітність	Визначити суттєві впливи, ризики та можливості, збирати дані, готувати звітність за вимогами ЄС або запитами контрагентів.	Прозорість для інвесторів, банків, клієнтів і громадськості.
Фінансування та інвестиції	Використовувати програми ЄС, кредити, гарантії, венчурний капітал, гранти, інструменти EEN та Access to EU Finance.	Доступ до ресурсів для модернізації, енергоефективності, інновацій і масштабування.

Джерело: складено автором на основі офіційних матеріалів Європейської Комісії та порталу Your Europe¹⁶³

Практичне підтвердження сталості бізнесу на єдиному ринку ЄС відбувається через систему регуляторних, управлінських і ринкових механізмів. Вони визначають, як компанія організовує ланцюги постачання, підтверджує екологічні характеристики продукції, забезпечує відповідність вимогам до товарів, формує ESG-дані, отримує доступ до фінансування та вибудовує внутрішню систему управління сталістю. До ключових механізмів належать:

1. Належна обачність у ланцюгах постачання. Компанія має ідентифікувати, оцінювати та контролювати ризики, пов'язані з

¹⁶³ European Commission. Your Europe. Business: running and developing a business. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/developing-business/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

постачальниками, підрядниками й іншими діловими партнерами. Це охоплює дотримання прав людини, трудових стандартів, екологічних вимог, прозорість походження сировини, відповідальне постачання та запобігання негативному впливу на довкілля й суспільство. Для роботи з європейськими контрагентами така спроможність стає важливою умовою включення компанії до міжнародних ланцюгів створення вартості.

2. Обґрунтування екологічних тверджень. Компанія повинна підтверджувати екологічні характеристики товарів і послуг достовірними даними. Заяви про «екологічність», «кліматичну нейтральність», «біорозкладність», «низький вуглецевий слід» або інші сталі характеристики мають спиратися на методику оцінювання, результати вимірювань, сертифікацію, дані про життєвий цикл продукту чи інше документальне підтвердження. Це підвищує довіру споживачів і зменшує ризик оманливого екологічного позиціонування.

3. Відповідність вимогам до екодизайну та сталості продукції. Компанія має враховувати вимоги до довговічності товарів, ремонтпридатності, енергоефективності, ресурсощадності, можливості повторного використання, переробки матеріалів і зменшення відходів. Для виробників і постачальників це означає необхідність закладати сталі характеристики вже на етапі проектування продукту, вибору матеріалів, організації виробництва та післяпродажного обслуговування.

4. Формування ESG-даних і звітності. Компанія має збирати, систематизувати й оновлювати дані про екологічні, соціальні та управлінські аспекти діяльності. До таких даних належать викиди, енергоспоживання, використання ресурсів, умови праці, політики доброчесності, управління ризиками, взаємодія з постачальниками та вплив на громади. Ця інформація використовується для звітності, комунікації з банками, інвесторами, клієнтами та великими замовниками.

5. Доступ до фінансування, закупівель і корпоративних ланцюгів вартості. Сталість впливає на можливість компанії отримувати кредити, залучати

інвестиції, брати участь у публічних закупівлях і працювати з великими європейськими корпораціями. Банки, інвестори та замовники оцінюють ESG-ризики, прозорість даних, екологічні характеристики продукції, соціальні стандарти, походження матеріалів і здатність компанії адаптуватися до кліматичних та регуляторних змін.

6. Внутрішня система управління сталістю.*Компанія має інтегрувати питання сталості у внутрішні процеси управління: визначити відповідальних осіб, затвердити політики й процедури, організувати збір даних, оцінювання ризиків, контроль постачальників, документування рішень і регулярний перегляд результатів. Така система забезпечує послідовне виконання вимог, підготовку до перевірок, взаємодію з контрагентами та обґрунтоване підтвердження сталих характеристик бізнесу.

10.2 Відкриття, реєстрація та масштабування бізнесу в ЄС

Першим практичним кроком для ведення бізнесу в ЄС є належне оформлення правової присутності на відповідному ринку. Офіційні правила ЄС передбачають, що громадяни ЄС мають право створювати власний бізнес у будь-якій державі-члені ЄС, а також в Ісландії, Норвегії чи Ліхтенштейні, або відкривати дочірню структуру вже зареєстрованої в ЄС компанії. Для компаній із третіх країн, зокрема українських, умови виходу на ринок визначаються національним законодавством відповідної держави, правилами перебування та працевлаштування, інвестиційним режимом, податковими вимогами, секторальними дозволами й процедурою створення юридичної особи.¹⁶⁴

ЄС заохочує держави-члени спрощувати створення нових компаній. Орієнтиром є реєстрація не довше ніж за три робочі дні, вартість менше ніж 100 євро, виконання процедур через єдиний адміністративний орган і можливість

¹⁶⁴ European Commission. Your Europe. Starting a business in the EU: Registration & support. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/start-ups/starting-business/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

завершити формальності онлайн. Ці параметри не означають повної уніфікації національних процедур, але вони задають стандарт адміністративної простоти, важливий для МСП, стартапів і компаній, які швидко тестують ринки.

У практиці відкриття бізнесу компанія повинна вибрати правову форму. Основні форми правової присутності бізнесу на ринку ЄС та їхнє значення для подальшого масштабування компанії узагальнено в табл. 10.2.

Таблиця 10.2

Організаційні рішення для ведення бізнесу в ЄС

Рішення	Коли доцільне	Переваги	Обмеження
Національна компанія	Початок діяльності в одній країні ЄС.	Найбільш зрозуміла місцева процедура, доступ до національних програм.	Відмінності правил між країнами, потреба в окремих структурах для масштабування.
Філія або дочірня компанія	Розширення вже існуючого бізнесу.	Збереження зв'язку з материнською компанією, контроль над операціями.	Залежність від правил держави реєстрації та оподаткування групи.
Європейська компанія (SE)	Бізнес діє або планує діяти у кількох країнах ЄС.	Єдина європейська рамка, мобільність офісу, європейський бренд.	Мінімальний капітал 120 000 євро, складніша процедура участі працівників.
Злиття або придбання	Швидкий вихід на ринок через купівлю активів або компанії.	Доступ до клієнтської бази, технологій, персоналу.	Перевірка конкуренції, due diligence, ризики інтеграції.
Кооператив або SCE	Бізнес із сильним членським або соціальним компонентом.	Демократичне управління, орієнтація на спільну вигоду.	Складніші процедури прийняття рішень і різні національні правила.

Джерело: складено авторами за даними порталу Your Europe щодо започаткування бізнесу та створення європейської компанії¹⁶⁵

¹⁶⁵ European Commission. Your Europe. Starting a business in the EU; Setting up a European Company (SE). URL: <https://europa.eu/youreurope/business/> (дата звернення: 26.05.2026).

Найпростіша форма – одноосібне підприємництво, але вона пов’язана з особистою відповідальністю. Товариства з обмеженою відповідальністю забезпечують відокремлення майна компанії від майна учасників, однак потребують формальної реєстрації та дотримання правил бухгалтерського й податкового обліку. Партнерства підходять для спільного ведення бізнесу двома або більше особами, а кооперативи — для бізнес-моделей, заснованих на спільному володінні й участі членів. Для транскордонної діяльності особливе значення мають форми ЄС: Європейська компанія, Європейське кооперативне товариство та Європейське об’єднання економічних інтересів.

Європейська компанія, або *Societas Europaea* (SE), є публічною компанією з обмеженою відповідальністю, яка дозволяє вести бізнес у різних країнах ЄС за єдиною рамкою. Її переваги полягають у можливості реорганізувати бізнес під одним європейським брендом, переносити зареєстрований офіс до іншої країни ЄС без ліквідації компанії, а також формувати прозорі умови участі працівників у корпоративному управлінні. Для сталої компанії SE може бути зручним інструментом, якщо бізнес працює з кількома європейськими ринками, має складну структуру постачання або планує залучення капіталу з різних юрисдикцій¹⁶⁶.

Водночас SE не є універсальною формою для будь-якого підприємства. Вона вимагає наявності зареєстрованого офісу й головного офісу в одній країні ЄС, діяльності принаймні у двох країнах ЄС або участі компаній з різних юрисдикцій, мінімального підписаного капіталу 120 000 євро та домовленості про участь працівників. Тому для більшості малих і середніх компаній початковим рішенням буде національна форма юридичної особи, а SE доцільно розглядати на етапі масштабування або складної транскордонної реорганізації.

Сталий бізнес також має враховувати дозвільний вимір. Офіційний портал Your Europe підкреслює, що вимоги щодо реєстрації, дозволів і ліцензій часто є

¹⁶⁶ European Commission. Your Europe. Setting up a European Company (SE). URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/developing-business/setting-up-european-company/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

країно- та сектороспецифічними. Пункти єдиного контакту (Points of Single Contact, PSC) допомагають підприємцям зрозуміти місцеві вимоги, отримати дозволи та виконати формальності для започаткування або розширення бізнесу. Якщо діяльність має вплив на довкілля, компанія може потребувати спеціальних екологічних дозволів, погоджень щодо викидів, поводження з відходами, водокористування або будівництва¹⁶⁷.

У контексті сталості юридична форма й дозвільна система мають стратегічне значення. Неправильно вибрана форма може обмежити доступ до фінансування, ускладнити участь інвесторів або створити податкові й управлінські ризики. Недооцінка екологічних дозволів може призвести до штрафів, затримок, судових спорів або втрати контрактів. Тому вже на етапі реєстрації бізнес повинен поєднувати юридичне планування з екологічним аудитом, оцінкою ланцюгів постачання, вибором стандартів звітності та майбутніми вимогами клієнтів і фінансових установ.

10.3 EMAS як інструмент екологічного менеджменту та довіри до бізнесу

Одним із найважливіших практичних інструментів, за допомогою якого компанія може підтвердити системність своєї екологічної політики, є Схема екологічного менеджменту та аудиту ЄС (Eco-Management and Audit Scheme, EMAS). EMAS створена Європейською Комісією як управлінський інструмент для оцінювання, звітування та поліпшення екологічної результативності організацій. Вона допомагає підприємствам знижувати споживання енергії, оптимізувати використання ресурсів і підвищувати репутацію¹⁶⁸.

Логіка впровадження EMAS у компанії передбачає послідовний перехід від первинного аналізу екологічних аспектів діяльності до створення

¹⁶⁷ European Commission. Your Europe. Registration, permits and licences for starting and operating a business in the EU. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/start-ups/registration-permits-licences/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁶⁸ European Commission. Eco-Management and Audit Scheme (EMAS). URL: https://green-business.ec.europa.eu/eco-management-and-audit-scheme-emas_en (дата звернення: 26.05.2026).

повноцінної системи екологічного менеджменту, публічного розкриття результатів і незалежного підтвердження відповідності. Такий підхід дає змогу компанії не обмежуватися окремими природоохоронними заходами, а системно управляти своїм впливом на довкілля: визначати пріоритетні ризики, встановлювати вимірювані цілі, розподіляти відповідальність, контролювати виконання дій і демонструвати прогрес зовнішнім стейкхолдерам. Основні етапи впровадження EMAS та їхню управлінську користь узагальнено в табл. 10.3.

Таблиця 10.3

Практична логіка впровадження EMAS у компанії

Етап	Зміст дій	Управлінська користь
Екологічний огляд	Визначення впливів, ризиків, законодавчих вимог, ресурсних потоків і зацікавлених сторін.	Компанія бачить реальний екологічний профіль діяльності.
Політика і програма	Формування екологічної політики, цілей, показників, строків і відповідальних осіб.	Екологічні наміри перетворюються на план дій.
Система менеджменту	Процедури, навчання персоналу, моніторинг, внутрішній аудит, коригувальні дії.	Зменшується залежність від разових рішень і людського фактора.
Екологічна заява	Публічне розкриття екологічної результативності та прогресу.	Зростає довіра клієнтів, громад, інвесторів і регуляторів.
Верифікація і реєстрація	Перевірка незалежним екологічним верифікатором і включення до реєстру.	Підтвердження якості системи й можливість використовувати EMAS у комунікації.

Джерело: складено автором на основі офіційних матеріалів Європейської Комісії щодо EMAS¹⁶⁹

¹⁶⁹ European Commission. EMAS registration; Eco-Management and Audit Scheme. URL: https://green-business.ec.europa.eu/eco-management-and-audit-scheme-emas_en (дата звернення: 26.05.2026).

На відміну від разових екологічних ініціатив, EMAS передбачає постійний цикл управління: аналіз екологічних аспектів, формування екологічної політики, розроблення програми дій, впровадження системи менеджменту, моніторинг, внутрішній аудит, підготовку екологічної заяви, незалежну перевірку та публічну реєстрацію. Це робить EMAS корисною не лише для великих промислових підприємств, а й для МСП, організацій сфери послуг, муніципальних підприємств, закладів освіти, туристичних об'єктів і компаній, які прагнуть підвищити довіру в ланцюгах постачання. Портал Your Europe прямо пов'язує EMAS із можливістю зменшити витрати на ресурси та управління відходами, мінімізувати екологічні ризики й ризик штрафів, відповідати регуляторним вимогам, поліпшити відносини із зацікавленими сторонами та безперервно підвищувати екологічну результативність. Для бізнесу це означає, що EMAS можна розглядати як міст між комплаєнсом, операційною ефективністю та ринковою репутацією¹⁷⁰.

Процедура EMAS вимагає від компанії не лише декларувати екологічні наміри, а й створити доказову базу. Підприємство має визначити прямі та непрямі екологічні аспекти, наприклад енергоспоживання, використання води, відходи, викиди, транспорт, закупівлі, вплив продукції та поведінку постачальників. Після цього воно встановлює цілі, процедури та відповідальних осіб, забезпечує навчання працівників, збирає показники, перевіряє виконання програми й публікує екологічну заяву. Така заява має бути зрозумілою для зовнішніх стейкхолдерів і підтвердженою акредитованим екологічним верифікатором.

Управлінська цінність EMAS полягає у тому, що вона переводить екологічну політику з рівня декларацій на рівень процесів. Компанія починає бачити, які ресурси споживає, де втрачає енергію, які відходи генерує, які ризики має в дозволах, сировині та логістиці. Для сталого бізнесу це важливо, адже майбутня конкурентоспроможність залежить від здатності знижувати витрати,

¹⁷⁰ European Commission. Your Europe. EMAS registration. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/developing-business/emas-registration/index_en.htm (дата звернення: 26.05.2026).

швидко реагувати на нові правила, підтверджувати якість управління банкам та інвесторам, відповідати очікуванням замовників у межах зелених закупівель.

Для МСП EMAS може здаватися складною, тому ЄС підтримує адаптовані інструменти, зокрема EMAS Easy. Такий підхід враховує розмір, фінансові можливості та організаційну культуру малого бізнесу. Практичний сенс полягає у тому, що мале підприємство не повинно копіювати бюрократичну систему великої корпорації. Воно може створити компактну, але доказову систему управління, яка охоплює ключові екологічні аспекти, реалістичні цілі, регулярний контроль і відкриту комунікацію з клієнтами та партнерами.

EMAS також може бути корисною для українських компаній, які прагнуть інтегруватися в європейські ланцюги постачання. Навіть якщо компанія ще не підпадає під обов'язкові вимоги сталого звітування, наявність системи екологічного менеджменту полегшує відповіді на ESG-анкети контрагентів, участь у тендерах, підготовку до аудиту постачальника та залучення зеленого фінансування. Отже, EMAS є не лише екологічним сертифікаційним інструментом, а й способом підвищити управлінську зрілість бізнесу.

10.4 Сталі продукти, циркулярна економіка та відповідальні зелені комунікації

Сталість бізнесу в ЄС охоплює як внутрішню організацію діяльності компанії, так і характеристики товарів та послуг, які вона виводить на ринок. Європейська політика циркулярної економіки орієнтує бізнес на створення продуктів із довшим строком використання, вищою ремонтпридатністю, кращою енергоефективністю, можливістю повторного використання та подальшого перероблення. Для компанії це означає необхідність враховувати сталість на всіх етапах життєвого циклу продукту: під час проектування, вибору матеріалів, виробництва, пакування, логістики, використання, ремонту та завершення експлуатації.

Одним із ключових елементів такого підходу є Регламент про екодизайн

для сталих продуктів (Ecodesign for Sustainable Products Regulation, ESPR), який набрав чинності у липні 2024 року і визначається Європейською Комісією як наріжний камінь підходу до більш екологічно сталих і циркулярних продуктів. Для бізнесу це означає, що майбутні вимоги до продукції можуть стосуватися не лише енергоефективності, а й довговічності, можливості ремонту, повторного використання, модернізації, перероблення, вмісту вторинної сировини, екологічного сліду та доступності інформації¹⁷¹.

Циркулярна економіка змінює взаємодію компанії з клієнтами. Якщо раніше головним критерієм могла бути ціна або технічні характеристики, то тепер зростає значення прозорості інформації про довговічність, ремонтпридатність, гарантії, енергоспоживання та вплив на довкілля. Директива про розширення прав споживачів у зеленому переході, ухвалена в березні 2024 року, посилює вимоги до інформації для споживачів у місці продажу, зокрема щодо довговічності та ремонтпридатності товарів. Це стимулює компанії переходити від короткотермінових маркетингових обіцянок до доказової інформації про якість продукту.

Окремий напрям становить боротьба з greenwashing. Європейська Комісія наголошує, що нове законодавство щодо зелених заяв має забезпечити достовірність і надійність екологічних тверджень і маркувань. Це допоможе споживачам приймати кращі рішення та водночас посилить конкурентоспроможність бізнесу, який реально підвищує екологічну сталість продукції та діяльності. Для компаній це означає, що заяви «еко», «зелений», «кліматично нейтральний», «екологічно безпечний» або подібні формулювання мають бути підтверджені методологічно надійними даними¹⁷².

У практичному вимірі зелена комунікація має будуватися на чотирьох принципах. По-перше, твердження має бути конкретним: не «екологічний продукт», а, наприклад, «пакування містить певну частку переробленого

¹⁷¹ European Commission. Circular Economy. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁷² European Commission. Green claims. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy-topics/green-claims_en (дата звернення: 26.05.2026).

матеріалу». По-друге, твердження має бути доказовим: компанія повинна мати документи, розрахунки, сертифікати або результати оцінки. По-третє, воно має бути порівнюваним і не вводити в оману: не можна створювати враження, що продукт є сталим у цілому, якщо покращення стосується лише однієї незначної характеристики. По-четверте, інформація має оновлюватися, бо зміна постачальника, матеріалу чи технології може змінити екологічний профіль продукту.

Добровільним, але авторитетним інструментом підтвердження екологічної якості товарів і послуг є EU Ecolabel. Європейська Комісія визначає його як офіційне добровільне маркування ЄС для екологічної досконалості, яке просуває товари й послуги з гарантовано зменшеним впливом на довкілля протягом усього життєвого циклу. Для бізнесу EU Ecolabel може бути інструментом доступу до свідомих споживачів, зелених закупівель, ритейлерів і партнерів, які шукають перевірені екологічні критерії, а не самопроголошені маркетингові заяви¹⁷³.

Сталий продукт у ЄС — це не лише товар із меншою шкодою для довкілля (табл.10.4).

Таблиця 10.4

Вимоги до сталого продукту та управлінські дії компанії

Вимір сталості	Що перевіряється	Приклад управлінського рішення
Екодизайн	Довговічність, ремонтпридатність, енергоефективність, можливість повторного використання.	Змінити конструкцію продукту, матеріали або сервісну модель.
Матеріали	Вміст вторинної сировини, небезпечні речовини, походження ресурсів.	Запровадити критерії сталих закупівель і аудит постачальників.
Життєвий цикл	Вплив виробництва, транспортування, використання та утилізації.	Проводити оцінку життєвого циклу або спрощену продуктову оцінку.
Маркування	Достовірність екологічних заяв, відсутність greenwashing.	Створити процедуру перевірки тверджень перед публікацією.
Ринкове підтвердження	EU Ecolabel, EMAS, галузеві схеми, технічна документація.	Підготувати продукт до сертифікації або участі в зелених закупівлях.

Джерело: складено автором на основі матеріалів Європейської Комісії щодо циркулярної економіки, Green Claims та EU Ecolabel¹⁷⁴

¹⁷³ European Commission. EU Ecolabel. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy-topics/eu-ecolabel_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁷⁴ European Commission. Circular Economy; Green claims; EU Ecolabel. URL: <https://environment.ec.europa.eu/> (дата звернення: 26.05.2026).

Це продукт, який відповідає правилам безпеки, якості, прозорого маркування, справедливої конкуренції та захисту споживача. Тому компаніям варто будувати внутрішню систему контролю екологічних заяв: перевіряти усі маркетингові тексти, упаковку, вебсайти, каталоги, B2B-презентації, тендерні документи та відповіді клієнтам. Така система має залучати не лише маркетинг, а й юристів, технологів, закупівлі, екологічних фахівців і фінансовий підрозділ.

10.5 ESG-звітність, належна обачність і сталі фінанси як умови доступу до ринку та інвестицій

Сталий бізнес у ЄС передбачає прозоре управління екологічними, соціальними та управлінськими впливами, ризиками й можливостями. У цій логіці зростає роль ESG-звітності, корпоративної належної обачності та сталого фінансування, які забезпечують компаніям можливість підтверджувати відповідність регуляторним вимогам, очікуванням інвесторів, банків, споживачів, працівників, громадських організацій і державних органів. Разом ці елементи формують інфраструктуру довіри, необхідну для доступу до ринку, фінансування, партнерств і ланцюгів постачання в ЄС.

Регуляторні інструменти ЄС у сфері сталого розвитку визначають практичну рамку, у межах якої компанія має підтверджувати свою відповідність вимогам єдиного ринку. Для бізнесу це означає потребу вибудувати внутрішні процеси збору ESG-даних, оцінювання екологічної сталості діяльності, управління ризиками у ланцюгах вартості, перевірки екологічних заяв і врахування вимог до сталості продукції на всіх етапах її життєвого циклу. Такі вимоги впливають не лише на звітність, а й на доступ до фінансування, участь у закупівлях, роботу з європейськими контрагентами та довіру споживачів. Основні регуляторні інструменти ЄС, сфери їхнього впливу на бізнес і відповідні управлінські дії підприємства подано в табл. 10.5.

Регуляторні інструменти ЄС, що впливають на сталість бізнесу

Інструмент	Сфера впливу	Що змінює для бізнесу	Ключова управлінська дія
CSRD / ESRS	Корпоративна звітність зі сталого розвитку.	Потреба розкривати впливи, ризики й можливості за стандартами.	Побудувати систему ESG-даних і внутрішнього контролю.
EU Taxonomy	Класифікація екологічно сталих видів діяльності.	Впливає на фінансування, звітність, інвестиційні рішення.	Оцінити діяльність за технічними критеріями таксономії.
CSDDD	Належна обачність у ланцюгах вартості.	Потрібно виявляти та усувати негативні впливи на права людини й довкілля.	Запровадити політики due diligence і роботу з постачальниками.
Green Claims	Екологічні заяви та маркування.	Зелені твердження мають бути доказовими й не вводити в оману.	Перевіряти маркетингові заяви перед публікацією.
ESPR	Екодизайн і циркулярність продуктів.	Продукти мають відповідати вимогам довговічності, ремонту, ефективності, інформації.	Інтегрувати сталість у дизайн і життєвий цикл продукту.

Джерело: складено автором на основі офіційних джерел Європейської Комісії щодо CSRD, EU Taxonomy, CSDDD, Green Claims та Circular Economy¹⁷⁵

Сталий перехід потребує інвестицій. Компанії мають фінансувати енергоефективність, модернізацію обладнання, цифровізацію, чисті технології, нові матеріали, навчання персоналу, сертифікацію, ESG-звітність, аудит постачальників і розроблення сталих продуктів. Саме тому доступ до капіталу стає однією з ключових умов сталого бізнесу. У ЄС цей доступ формується через поєднання свободи руху капіталу, програм підтримки МСП, банківських

¹⁷⁵ European Commission. Sustainable finance; Corporate sustainability reporting; Corporate sustainability due diligence; Circular Economy; Green claims. URL: <https://commission.europa.eu/>; <https://finance.ec.europa.eu/>; <https://environment.ec.europa.eu/> (дата звернення: 26.05.2026).

інструментів, гарантій, венчурного капіталу, грантів і мереж консультаційної допомоги.

Свобода руху капіталу є однією з базових свобод внутрішнього ринку. Європейська Комісія пояснює, що стаття 63 Договору про функціонування ЄС забороняє обмеження руху капіталу та платежів не лише всередині ЄС, а й між країнами ЄС і третіми країнами, хоча Договір передбачає винятки, зокрема у сфері оподаткування, пруденційного нагляду, публічного порядку та безпеки. Для бізнесу це створює можливості транскордонного фінансування, придбання активів, відкриття рахунків, інвестування та участі у ринках капіталу¹⁷⁶.

Утім, свобода руху капіталу не скасовує необхідності перевіряти національні правила. У певних секторах можуть діяти правила скринінгу іноземних інвестицій, обмеження щодо стратегічної інфраструктури, землі, безпеки, фінансових установ або критичних технологій. Для сталого бізнесу це означає, що інвестиційне рішення має включати правовий аналіз, ESG-аналіз і аналіз репутаційних ризиків. Особливо це важливо для інвестицій у енергетику, транспорт, інфраструктуру, агросектор, критичну сировину, дані, цифрові сервіси.

Офіційний ресурс Access to EU Finance допомагає компаніям шукати кредити та венчурний капітал, підтримані Європейським Союзом. Такі інструменти особливо важливі для МСП, які не завжди мають достатню заставу, довгу кредитну історію або власні кошти для модернізації. Сталі проєкти можуть фінансуватися через кредити, гарантії, мікрофінансування, венчурний капітал, гранти, публічні закупівлі та партнерські програми¹⁷⁷.

МСП є центральною групою для зеленого й цифрового переходу. Європейська Комісія наголошує, що досягнення кліматично нейтральної, ресурсоефективної та гнучкої цифрової економіки потребує повної мобілізації МСП. Понад 600 членів Enterprise Europe Network надають індивідуалізовані

¹⁷⁶ European Commission. Free movement of capital. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/free-movement-capital_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁷⁷ European Commission. Access to EU Finance. URL: <https://youreurope.europa.eu/business/finance-funding/getting-funding/access-finance/en> (дата звернення: 26.05.2026).

послуги МСП, зокрема через радників зі сталості та інші сервіси підтримки сталого переходу. Це важливо, тому що малим підприємствам часто бракує не лише грошей, а й знань про регулювання, стандарти, фінансові інструменти й підготовку проєктних заявок¹⁷⁸.

Enterprise Europe Network є найбільшою мережею підтримки МСП із міжнародними амбіціями. Вона надає поєднання навчання та консультацій щодо доступу до фінансування, інновацій, правил ринку та пошуку комерційних партнерів, а також допомагає компаніям переходити до більшої екологічної й соціальної сталості, підвищувати стійкість до шоків і здійснювати цифрову трансформацію. Для бізнесу це практичний інструмент, який поєднує ринкову інформацію, пошук партнерів, інноваційну підтримку та орієнтацію в європейських правилах¹⁷⁹.

Для українських компаній тема сталого бізнесу в ЄС має окремий вимір. Україна інтегрується до єдиного ринку через Угоду про асоціацію, поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, галузеві угоди та практичну співпрацю бізнес-мереж. Європейська Комісія зазначає, що бізнес-підтримувальні мережі допомагають компаніям ЄС і України співпрацювати, а EEN Ukraine підтримує українські МСП в інноваціях і партнерстві з МСП ЄС, зокрема з урахуванням подвійного – зеленого й цифрового – переходу¹⁸⁰.

Для українського бізнесу питання сталого виходу на ринок ЄС охоплює підготовку до європейських вимог щодо продукції, підтвердження походження матеріалів, обґрунтування екологічних заяв, формування ESG-даних, роботу з європейськими партнерами, дотримання вимог у ланцюгах постачання та планування інвестицій у модернізацію. Компанії, які системно інтегрують ці

¹⁷⁸ European Commission. SME strategy and SME-friendly business conditions. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy-and-sme-friendly-business-conditions_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁷⁹ European Commission. Enterprise Europe Network: Empowering Small and Medium Enterprises across Europe. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/growing-and-scaling-sme/enterprise-europe-network_en (дата звернення: 26.05.2026).

¹⁸⁰ European Commission. Support actions for Ukraine. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/support-actions-ukraine_en (дата звернення: 26.05.2026).

вимоги у свою діяльність, отримують кращі позиції для укладання контрактів, залучення фінансування та зміцнення довіри на ринку ЄС.

Практична дорожня карта сталого ведення бізнесу в ЄС для української компанії може бути побудована за логікою поступового наближення до європейської моделі управління. Спочатку компанія визначає ринок, правову форму, дозвільні вимоги. Далі проводить екологічний і ESG-скринінг, визначає суттєві впливи, адаптує продукт до вимог циркулярності, формує політику постачальників, систему даних, обирає інструменти підтвердження (EMAS, EU Ecolabel, технічну документацію чи інші схеми). Наступним кроком є фінансування модернізації та інтеграція сталості в бізнес-модель (табл.10.6).

Таблиця 10.6

Дорожня карта компанії, яка прагне стати сталою на ринку ЄС

Крок	Ключові дії	Документи / докази	Очікуваний ефект
1. Ринкова та правова підготовка	Вибір країни, правової форми, податкової моделі, дозволів.	Ресстраційні документи, дозволи, податкові номери, ліцензії.	Легальний вхід на ринок.
2. ESG-скринінг	Оцінка екологічних, соціальних і управлінських впливів.	Матриця суттєвості, перелік ризиків, план дій.	Розуміння пріоритетів сталого переходу.
3. Екологічний менеджмент	Запровадження системи контролю ресурсів, відходів, енергії, викидів.	Політика, процедури, показники, екологічна заява, EMAS або інша система.	Зменшення витрат і ризиків.
4. Продукт і комунікації	Перевірка екодизайну, маркування, зелених заяв, доказів.	Технічна документація, сертифікати, дані життєвого циклу.	Довіра клієнтів і відповідність правилам.
5. Постачальники	Оцінка походження матеріалів, прав людини, екологічних ризиків.	Кодекс постачальника, анкети, аудити, умови договорів.	Стійкість ланцюга вартості.
6. Фінансування	Пошук кредитів, гарантій, грантів, партнерів, EEN, Access to EU Finance.	Бізнес-план, ESG-дані, інвестиційний проєкт.	Ресурси для модернізації та масштабування.

Джерело: розроблено автором з урахуванням офіційних інструментів підтримки бізнесу ЄС та матеріалів GreenFinEDU¹⁸¹

¹⁸¹ European Commission. Access to EU Finance; Enterprise Europe Network; Support actions for Ukraine. URL: <https://youreurope.europa.eu/business/finance-funding/getting-funding/access-finance/en>; <https://single-market-economy.ec.europa.eu/> (дата звернення: 26.05.2026).

– Ведення бізнесу в ЄС у контексті Європейського зеленого курсу означає здатність компанії працювати в умовах, де сталість стає частиною правил ринку, фінансування, конкуренції та довіри. Стала компанія не обмежується окремими екологічними заходами. Вона вибудовує систему управління, у якій правова форма, дозвільні процедури, екологічний менеджмент, продуктова політика, маркетингові заяви, ESG-дані, ланцюги постачання та інвестиції пов'язані між собою.

ЄС пропонує бізнесу значні можливості: єдиний ринок, транскордонне масштабування, інструменти створення європейських компаній, свободу руху капіталу, мережі підтримки МСП, доступ до фінансування, EMAS, EU Ecolabel і цифрові сервіси. Водночас ці можливості супроводжуються високими очікуваннями: компанія має підтверджувати екологічні й соціальні характеристики не словами, а даними, процедурами, аудитами, звітністю та доказовими комунікаціями.

Для українських компаній перехід до сталої моделі ведення бізнесу є елементом євроінтеграції. Він допомагає готуватися до вимог єдиного ринку, підвищувати конкурентоспроможність, залучати фінансування, співпрацювати з європейськими партнерами та брати участь у відновленні України на принципах зеленої, цифрової та інклюзивної економіки.

Академія праці, соціальних відносин і туризму

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС:
ЯК ЗРОБИТИ ФІНАНСИ СТАЛИМИ?**

Навчальний посібник

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпро, 18, а/с 1212
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої

продукції ДК № 4379 від 02.08.2012.

Ідентифікатор видавця в системі ISBN 8923

49000, Дніпро, 18, а/с 1212

тел. (096)-308-00-38, (056)-798-04-00

E-mail: 7980400@gmail.com